

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΕΘΝΙΚΟΝ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟΝ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ ΑΘΗΝΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ»

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ ΝΤΑΚΟΥΛΑ

Διπλωματική Εργασία

για την απόκτηση Διπλώματος Μεταπτυχιακών Σπουδών στην ειδίκευση:
«ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΗ ΗΘΙΚΗ».

ΘΕΜΑ

**Η σπουδαιότητα της Βιοηθικής στη Δευτεροβάθμια
εκπαίδευση**

Επιβλέπων καθηγητής Ευάγγελος Πρωτοπαπαδάκης, καθηγητής, Τμήμα
Φιλοσοφίας, ΕΚΠΑ

Μέλη Τριμελούς Εξεταστικής Επιτροπής :

Ευάγγελος Πρωτοπαπαδάκης, καθηγητής, Τμήμα Φιλοσοφίας, ΕΚΠΑ

Γεώργιος Κωστελέτος, Δρ. Φιλοσοφίας, ΕΚΠΑ, Ειδικός Διδάσκων

Μαρία Χωριανοπούλου, επίκουρη καθηγήτρια, Τμήμα Φιλοσοφίας, ΕΚΠΑ

ΑΘΗΝΑ 2024

Περιεχόμενα

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	4
ABSTRACT.....	5
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	6
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. ΒΙΟΗΘΙΚΗ.....	8
1.1.ΟΡΙΣΜΟΣ.....	8
1.2.ΠΕΔΙΟ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ.....	15
1.3.ΣΗΜΑΣΙΑ	22
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΒΙΟΗΘΙΚΟΣ ΕΓΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΣ	26
2.1.ΒΙΟΗΘΙΚΟΣ ΕΓΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ	26
2.2.ΡΟΛΟΣ ΚΑΙ ΣΗΜΑΣΙΑ	32
2.3. ΒΙΟΗΘΙΚΟΣ ΕΓΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ	34
2.4. ΒΙΟΗΘΙΚΟΣ ΕΓΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	43
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. Η ΒΙΟΗΘΙΚΗ ΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ	47
3.1.ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ.....	47
3.2.ΔΥΝΗΤΙΚΑ ΟΦΕΛΗ ΚΑΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ	49
3.3. ΘΕΜΑΤΟΛΟΓΙΑ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΒΙΟΗΘΙΚΗΣ - ΥΠΟΣΤΗΡΙΚΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ ΓΙΑ ΤΟΝ ΔΙΔΑΣΚΟΝΤΑ	52
3.4.ΚΑΛΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΠΟΥ ΜΠΟΡΟΥΝ ΝΑ ΥΙΟΘΕΤΗΘΟΥΝ ΚΑΙ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΙ ΤΡΟΠΟΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ	54
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	61
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	68

Λέξεις κλειδιά : βιοηθική, βιοηθικός εγγραμματισμός, ηθικά διλήμματα, βιοεπιστήμες, εκπαίδευση

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα έρευνα αποτέλεσε μία βιβλιογραφική ανασκόπηση που εστίασε στο ζήτημα της διδασκαλίας της βιοηθικής στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Πιο συγκεκριμένα διερευνήθηκε από τη μελέτη δευτερογενών πηγών, η σπουδαιότητα της Βιοηθικής και της εφαρμογής της, στο πλαίσιο του Βιοηθικού Εγγραμματισμού, στην Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση. Όπως διαπιστώθηκε, η βιοηθική αποτελεί ένα πεδίο το οποίο μπορεί να ενισχύσει την κριτική σκέψη των μαθητών και να τους προετοιμάσει για την σύγχρονη, περίπλοκη κοινωνία και τις προκλήσεις που θα κληθούν να αντιμετωπίσουν σε αυτή. Η ενσωμάτωση της βιοηθικής στην Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση έχει ενισχυθεί σημαντικά κατά τα τελευταία έτη τόσο σε διεθνές επίπεδο όσο και στην Ελλάδα. Ωστόσο, υπάρχουν ακόμη σημαντικά ζητήματα τα οποία πρέπει να διευθετηθούν που αφορούν τη διεπιστημονική φύση, τις θεματικές και τις προσεγγίσεις της διδασκαλίας της βιοηθικής.

ABSTRACT

The current research conducted a comprehensive analysis of existing literature, with a specific emphasis on the matter of instructing bioethics in secondary education. The study focused on examining the significance of Bioethics and its practical implementation in secondary education, specifically through the analysis of secondary sources. Research has demonstrated that bioethics is a discipline that can augment students' capacity for critical analysis and equip them for the demands of contemporary, intricate societies. In recent years, there has been a substantial enhancement in the incorporation of bioethics into secondary school, both on a global scale and specifically in Greece. Nevertheless, there are significant matters that require attention regarding the interdisciplinary character, subjects, and methodologies employed in bioethics education.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η βιοηθική είναι ένας επιστημονικός κλάδος που ασχολείται με την αντιμετώπιση των ηθικών διλημάτων που ανακύπτουν στους τομείς της ιατρικής, της βιολογίας και της έρευνας. Η ραγδαία πρόοδος των βιολογικών επιστημών και η δυνατότητα ανθρώπινης παρέμβασης σε πολλές βιολογικές διεργασίες επέβαλαν τη δημιουργία ενός νέου πεδίου γνωστού ως βιοηθική. Εξ ορισμού, η Βιοηθική είναι η σύγκλιση πολλών επιστημονικών κλάδων της Βιολογίας, όπως η Γενετική, η Βιοτεχνολογία και η Βιοϊατρική, μαζί με άλλους τομείς εμπειρογνωμοσύνης όπως το Δίκαιο, η Φιλοσοφία, η Κοινωνιολογία και η Θεολογία. Το πεδίο της βιοηθικής προήλθε από τις σημαντικές εξελίξεις στην ιατρική, ιδίως κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, καθώς και στο πεδίο της βιολογίας. Επίσης, άντλησε επιρροές από κλάδους όπως η φιλοσοφία και η κοινωνιολογία (Εθνική Επιτροπή Βιοηθικής & Τεχνοηθικής, 2021).

Ο Βιοηθικός Εγγραμματισμός αναφέρεται στην προώθηση των βιοηθικών αρχών και αξιών μέσω εκπαιδευτικών μέσων. Πρωταρχικός στόχος του είναι η ενίσχυση της αυτογνωσίας του ατόμου και στη συνέχεια η καλλιέργεια της αίσθησης της ένταξης σε διάφορες κοινωνικές ομάδες, ενδυναμώνοντας τα άτομα να εντοπίζουν, να κατανοούν και να διαχειρίζονται ηθικά διλήμματα σε διάφορους τομείς της ζωής τους, τόσο ως άτομα όσο και ως μέλη μιας συλλογικότητας. Η έναρξη της βιοηθικής εκπαίδευσης πρέπει να συντελείται σε πρώιμο στάδιο και να διατηρείται καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής του ατόμου. Ακόμη, η βιοηθική εκπαίδευση θεωρείται ευρέως ως ο βέλτιστος τομέας για την ενσωμάτωση εναλλακτικών μεθόδων διδασκαλίας, ενώ ευνοεί την προώθηση μεθόδων που επικεντρώνονται στην καλλιέργεια ικανοτήτων τόσο σε ατομικό όσο και σε συλλογικό επίπεδο. Πιο συγκεκριμένα, επιδιώκει ως διδακτικό αντικείμενο τη διαμόρφωση κριτικής σκέψης, τη συνεργασία με σεβασμό στην αντίθετη άποψη, την ομαδική εργασία, αφού πρώτα εδραιωθεί η αυτοεκτίμηση, την καλλιέργεια ατομικής και κοινοτικής ευθύνης (Μπαλάτσου & Θεολόγου, 2020).

Στόχος της παρούσας έρευνας, είναι να διερευνήσει, μέσα από τη μελέτη δευτερογενών πηγών, τη σπουδαιότητα της Βιοηθικής και της εφαρμογής της, στο πλαίσιο του Βιοηθικού Εγγραμματισμού, στην Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. ΒΙΟΗΘΙΚΗ

1.1.ΟΡΙΣΜΟΣ

Σήμερα, με τον όρο βιοηθική ορίζεται η διεπιστημονική μελέτη της εφαρμοσμένης ηθικής, η οποία επικεντρώνεται στην αντιμετώπιση ηθικών διλημμάτων που προκύπτουν από τις εξελίξεις στη γενετική, την ιατρική, τη βιολογία και την έρευνα. Πρωταρχικός στόχος της είναι η επίτευξη μιας ευνοϊκής ισορροπίας μεταξύ των πλεονεκτημάτων και των μειονεκτημάτων των τεχνολογικών εφαρμογών. Κύριο μέλημα είναι η προστασία της ανθρώπινης αξιοπρέπειας μέσω του μετριασμού των πιθανών κινδύνων, ενώ παράλληλα προωθείται η παραγωγή νέας γνώσης για τη βελτίωση και την ευημερία της ανθρωπότητας. (Πρωτοπαπαδάκης, 2013; Σαλαμούρας, 2022).

Η γένεση της βιοηθικής, προέκυψε από την επέκταση της δυνατότητας του ανθρώπου να διαχειρίζεται και να ελέγχει τη ζωή με κάθε τρόπο, λόγω της ανάπτυξης των σύγχρονων τεχνολογιών και της επιστήμης. Η ανάγκη να διαμορφωθεί ένα ηθικό πλαίσιο που να περιορίζει την ασυλλόγιστη δράση και ελευθερία του ατόμου όσον αφορά την παρέμβαση στην φύση και την βιολογία κρίθηκε απαραίτητη, για να αποφευχθούν δυνητικοί, μελλοντικοί κίνδυνοι (Πρωτοπαπαδάκης, 2021).

Ο όρος ηθική συχνά προκαλεί ανησυχία στα άτομα καθώς έχει συνδεθεί με τον θρησκευτικό ή ιδεολογικό δογματισμό, άκαμπτες αρχές σχετικά με το τι είναι ηθικά σωστό ή λάθος. Εναλλακτικά, μπορεί να υποδηλώνει μια ατέρμονη προσπάθεια να εξακριβωθεί η ακριβής διάκριση μεταξύ του τι είναι ηθικά σωστό και τι λάθος, μια προσπάθεια που παρεμποδίζεται από πολλούς αιώνες προβληματισμού και διαφωνιών (Callahan, 2015). Ανεξάρτητα από την αντίληψη που έχει κανείς για την ηθική, είναι αναπόφευκτο να την αντιμετωπίσει και να ασχοληθεί μαζί της. Κάθε άνθρωπος καλείται να διερευνήσει τα βέλτιστα μέσα για να ρυθμίσει την ατομική του ζωή, να συνυπάρξει με τους άλλους και να δομήσει και να διαχειριστεί την κοινωνία με τον πιο αποτελεσματικό τρόπο. Ο Αριστοτέλης θεωρούσε ότι η ηθική αποτελεί υποσύνολο της πολιτικής, η οποία με τη σειρά της απαιτεί θεμελίωση στην έννοια του κοινού καλού (Nussbaum, 1988;1990). Για να επιτευχθεί αυτό, η πολιτική

πρέπει να θεσπίσει μια ποικιλία νόμων, κανόνων και άλλων μηχανισμών για τη διακυβέρνηση της κοινωνίας. Ο καθορισμός του βέλτιστου τρόπου διεξαγωγής του προσωπικού βίου είναι ένα ξεχωριστό αλλά και αλληλένδετο ζήτημα, με ερωτήματα να εγείρονται, όπως ποιες υποχρεώσεις έχει το άτομο απέναντι στους συμπολίτες του ποιες ηθικές υποχρεώσεις έχει σε σχέση με τις επιλογές του (Callahan, 2015);

Ο όρος βιοηθική επινοήθηκε πριν από τρεις δεκαετίες και αρχικά είχε μια ευρεία έννοια, η οποία σήμερα δεν χρησιμοποιείται. Με την πάροδο του χρόνου, εξελίχθηκε ώστε να εστιάζει ειδικά στην ιατρική ηθική και έχει γίνει ένα ξεχωριστό και περίπλοκο πεδίο ηθικής και κοινωνικής δέσμευσης. Ενώ η βιοηθική έχει αναδειχθεί ως ο πρωταρχικός τομέας της εφαρμοσμένης ηθικής, εστιάζοντας σε ηθικά ζητήματα και διλήμματα που απορρέουν από τις ραγδαίες εξελίξεις στις βιοεπιστήμες και τη βιοτεχνολογία, η αρμοδιότητα και η μεθοδολογία της εξακολουθούν να υπόκεινται σε έλεγχο λόγω της ασυνεπούς αντιμετώπισής της ως εφαρμοσμένης φιλοσοφίας. Παρ' όλα αυτά, η βιοηθική δεν ακολουθεί μια γραμμική εφαρμογή καθιερωμένων και σύγχρονων ηθικών θεωριών. Αντίθετα, αξιολογεί καταστάσεις με βάση τις οικουμενικές αξίες, υποστηρίζει την αυτονομία της έρευνας, αναγνωρίζει την επιστημονική επιδίωξη της ανθρώπινης ευημερίας και δημιουργεί συνδέσεις μεταξύ θεωρίας και πράξης, συμπεριλαμβανομένων των αρχών της δικαιοσύνης και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Χρησιμοποιεί πρωτίστως την αρχή της προάσπισης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ως πρότυπο για την αξιολόγηση και την εποπτεία των εξελίξεων στη βιοτεχνολογία, η οποία θεωρείται δυνητική απειλή. Αυτό είναι εμφανές από την έμφαση που δίνεται στα ανθρώπινα δικαιώματα στις πρόσφατες ευρωπαϊκές και διεθνείς διακηρύξεις σχετικά με το θέμα αυτό (Δραγώνα – Μονάχου, 2002).

Η βιοηθική ορίζεται ως η διερεύνηση των ηθικών, κοινωνικών και νομικών διλημμάτων που προκύπτουν στους τομείς της βιοϊατρικής και της βιοϊατρικής έρευνας. Η βιοηθική περιλαμβάνει την ιατρική ηθική, η οποία ασχολείται ειδικά με ηθικές ανησυχίες στον τομέα της υγειονομικής περίθαλψης, την ερευνητική ηθική, η οποία αφορά ηθικές εκτιμήσεις κατά την άσκηση της έρευνας, την περιβαλλοντική ηθική, η οποία ασχολείται με ηθικά ζητήματα που σχετίζονται με την αλληλεπίδραση μεταξύ των ανθρωπίνων δραστηριοτήτων και του περιβάλλοντος και την ηθική της

δημόσιας υγείας, η οποία αντιμετωπίζει ηθικά διλήμματα στον τομέα της δημόσιας υγείας. Οι επιστήμονες που έχουν ως αντικείμενό τους την βιοηθική ασχολούνται με τη μελέτη ηθικών, κοινωνικών και νομικών ζητημάτων που προκύπτουν στους τομείς της βιοϊατρικής και της βιοϊατρικής έρευνας. Παρέχουν επίσης εκπαιδευτική διδασκαλία μέσω μαθημάτων και σεμιναρίων, συμβάλλουν στην ανάπτυξη θεσμικών πολιτικών, συμμετέχουν σε επιτροπές δεοντολογίας και προσφέρουν συμβουλές και καθοδήγηση σε θέματα δεοντολογίας. Επιπροσθέτως, απασχολούνται σε ακαδημαϊκά ιδρύματα, νοσοκομεία, ιατρικά κέντρα, κυβερνητικούς οργανισμούς, εμπορικές επιχειρήσεις και ιδρύματα. Συνήθως, διαθέτουν ανώτερο πτυχίο στη βιοηθική ή σε στενά σχετικό τομέα, όπως η φιλοσοφία, το δίκαιο, η ιατρική, η νοσηλευτική, η δημόσια υγεία, η ψυχολογία, οι πολιτικές επιστήμες, η βιολογία ή η θρησκεία (Resnik, 2021).

Η βιοηθική είναι ένας σημαντικός και ταχέως αναπτυσσόμενος τομέας της εφαρμοσμένης ηθικής που περιλαμβάνει πολλούς κλάδους. Η συμβατική αλλά ανεπαρκής οπτική της ηθικής συλλογιστικής και της λήψης αποφάσεων στην εφαρμοσμένη ηθική υποδηλώνει ότι κάποιος απλώς εφαρμόζει μια συγκεκριμένη ηθική θεωρία, όπως ο ωφελιμισμός ή η δεοντολογία, σε ένα συγκεκριμένο πλαίσιο, όπως οι επιχειρήσεις (επιχειρηματική ηθική), η πολιτική (πολιτική ηθική) ή θέματα που αφορούν την ανθρώπινη υγεία (ιατρική ηθική), με στόχο την επίλυση του εκάστοτε ηθικού διλήμματος. Αυτή η προσέγγιση του ηθικού συλλογισμού και της λήψης αποφάσεων ακολουθεί μια ιεραρχική μέθοδο. Προϋποθέτει την ύπαρξη μιας ισχυρής βάσης από την οποία μπορούν να συναχθούν αρχές και γενικοί κανόνες και στη συνέχεια να χρησιμοποιηθούν σε συγκεκριμένες περιπτώσεις, ανεξάρτητα από τις λεπτομέρειες κάθε περίπτωσης (I.E.P., 2023).

Οι κλασικές ηθικές θεωρίες του εικοστού αιώνα κρίθηκαν ανεπαρκείς για την αντιμετώπιση των πολύπλοκων προκλήσεων που θέτουν σύγχρονα ζητήματα, όπως η πυρηνική ενέργεια και τα συναφή ραδιενεργά απόβλητα, καθώς και τα ηθικά διλήμματα που προκύπτουν από την πρόοδο της βιοτεχνολογίας, όπως η γενετική βελτίωση και η κλωνοποίηση. Οι επιπτώσεις επέφεραν την τροποποίηση των δύο πρωταρχικών παραδοσιακών θεωριών της ηθικής των αρχών, δηλαδή της

δεοντολογίας και του ωφελιμισμού, ώστε να αντιμετωπιστούν αποτελεσματικά και κατάλληλα οι νέες συνθήκες(I.E.P., 2023).

Οι μεθοδολογίες της περιπτώσιολογίας και της ηθικής της αρετής, οι οποίες εστιάζουν σε μεμονωμένες περιπτώσεις και στον ηθικό χαρακτήρα αντίστοιχα, ανακαλύφθηκαν εκ νέου και αναπτύχθηκαν περαιτέρω για την ανάλυση περίπλοκων βιοηθικών διλημμάτων. Η ανάδυση της εφαρμοσμένης ηθικής, ιδίως της βιοηθικής, ήρθε αντιμέτωπη με πλήθος περίπλοκων λεπτομερειών και πολύπλοκων καταστάσεων. Αυτές προκύπτουν από τη ραγδαία εξέλιξη των νέων τεχνολογιών και τη διαδικασία της παγκοσμιοποίησης, καθώς και από την αυξανόμενη έμφαση στην ατομική αυτονομία και την απόρριψη της εξουσίας. Στην εφαρμοσμένη ηθική, οι ορθές ηθικές προσεγγίσεις πρέπει να πληρούν δύο βασικά κριτήρια: (1) πρέπει να επιδεικνύουν συνέπεια και (2) πρέπει να είναι ικανές να εφαρμοστούν στην πράξη. Τα κριτήρια αυτά αντιπροσωπεύουν τις ελάχιστες απαιτήσεις για να θεωρηθεί επιτυχής οποιαδήποτε ηθική θεωρία στον τομέα της εφαρμοσμένης ηθικής(I.E.P., 2023).

Σύμφωνα με τον Chadwick (2023) η βιοηθική είναι ένας τομέας της εφαρμοσμένης ηθικής που επικεντρώνεται στην εξέταση των φιλοσοφικών, κοινωνικών και νομικών διλημμάτων που προκύπτουν στους τομείς της ιατρικής και των βιοεπιστημών. Επικεντρώνεται κυρίως στην ανθρώπινη ύπαρξη και ευημερία, ενώ περιστασιακά ασχολείται με ηθικά ερωτήματα που αφορούν τον μη ανθρώπινο βιολογικό κόσμο (Chadwick, 2023).

Ενώ η βιοηθική, μαζί με τον ευρύτερο τομέα της εφαρμοσμένης ηθικής, είναι μια σχετικά νέα έννοια, η διερεύνηση των ηθικών διλημμάτων στην ιατρική χρονολογείται από την αρχαιότητα. Αξιοσημείωτα παραδείγματα περιλαμβάνουν το σύνολο του έργου του Έλληνα ιατρού Ιπποκράτη (460-377 π.Χ.), ο οποίος συνδέεται με τον όρκο του Ιπποκράτη (αν και δεν τον συνέταξε)- την *Πολιτεία* του Πλάτωνα (428/27-348/47 π.Χ.), η οποία προωθεί την επιλεκτική ανθρώπινη αναπαραγωγή εν όψει μελλοντικών προγραμμάτων ευγονικής- τον Θωμά Ακινάτη στο *Summa contra gentiles* (1224/25-1274), το οποίο αναφέρεται εν συντομία στο επιτρεπτό της άμβλωσης και τις Διαλέξεις περί ηθικής του Immanuel Kant (1724-1804), που παρουσιάζουν επιχειρήματα κατά της πώλησης ανθρώπινων μελών του σώματος (Chadwick, 2023).

Το πεδίο της βιοηθικής προέκυψε ως ξεχωριστός τομέας ακαδημαϊκής έρευνας στις αρχές της δεκαετίας του 1960. Η ανάπτυξη αυτού του τομέα διαμορφώθηκε από τις εξελίξεις στις επιστήμες της ζωής, ιδίως στην ιατρική, καθώς και από τους αξιοσημείωτους πολιτιστικούς και κοινωνικοοικονομικούς μετασχηματισμούς που συνέβησαν κυρίως στον δυτικό κόσμο. Η εφαρμογή ορισμένων σωτήριων για τη ζωή διαδικασιών και τεχνολογιών, όπως η μεταμόσχευση οργάνων και η νεφρική κάθαρση, επέβαλε στις ιατρικές αρχές να προβούν σε δύσκολες αποφάσεις σχετικά με την κατανομή της περίθαλψης στους ασθενείς, καθορίζοντας ποιοι θα την λάμβαναν και ποιοι όχι, με αποτέλεσμα τον θάνατό τους (Evans, 2012).

Ταυτόχρονα, η αυξανόμενη σημασία που αποδίδεται στην προσωπική ευημερία επηρέασε τις αλλαγές στις παραδοσιακές προοπτικές σχετικά με τον γάμο και τη σεξουαλικότητα, την αναπαραγωγή και τη γονική μέριμνα, καθώς και τις πολιτικές ελευθερίες. Το τελικό αποτέλεσμα συνεπαγόταν μια διάχυτη δυσaréσκεια με τον συμβατικό ιατρικό πατερναλισμό και την αυξανόμενη αναγνώριση του δικαιώματος του ασθενούς για ολοκληρωμένη ενημέρωση περί της ασθένειάς του και της δυνατότητας να διατηρεί ένα ορισμένο επίπεδο εξουσίας πάνω στο σώμα του (Chadwick, 2023).

Από την ίδρυσή του, ο τομέας της βιοηθικής έχει απασχολήσει ειδικούς από διάφορους κλάδους, μεταξύ των οποίων κυρίως φιλοσόφους, νομικούς και θεολόγους. Κατά τη διάρκεια των τελευταίων δέκα ετών του 20ού αιώνα, η συμμετοχή των κοινωνικών επιστημόνων στη βιοηθική έρευνα απέκτησε ιδιαίτερη σημασία, με τη διενέργεια ερευνών για τη μέτρηση των απόψεων του κοινού σχετικά με τις εξελίξεις στον τομέα των βιοεπιστημών, όπως η ξενομεταμόσχευση και η γενετική επεξεργασία. Επινόηθηκαν προγράμματα για την αύξηση της ευαισθητοποίησης του κοινού σχετικά με αυτές τις εξελίξεις, που οδήγησαν στην καθιέρωση της κατανόησης του κοινού και αργότερα της εμπλοκής του κοινού ή της συμμετοχής ως διακριτών πεδίων μελέτης στη βιοηθική και τις κοινωνικές επιστήμες (Chadwick, 2023).

Η σημασία των κοινωνικών και νομικών ζητημάτων που εξετάζει η βιοηθική αντανακλάται στον τεράστιο αριθμό εθνικών και διεθνών ομάδων που έχουν συσταθεί για να συμβουλευούν τις κυβερνήσεις σχετικά με την αποδεκτή δημόσια πολιτική. Διάφορες χώρες έχουν συστήσει συμβούλια ή

επιτροπές βιοηθικής σε εθνικό επίπεδο, όπως το Προεδρικό Συμβούλιο Βιοηθικής στις Ηνωμένες Πολιτείες, το DetEtiskeRåd (Δανικό Συμβούλιο Ηθικής) στη Δανία και η ComitéConsultatifNationald'Ethique (Εθνική Συμβουλευτική Επιτροπή Βιοηθικής) στη Γαλλία. Σε άλλες χώρες, όπως το Ηνωμένο Βασίλειο, υπάρχουν διάφορες οντότητες που συζητούν θέματα που αφορούν τη βιοηθική. Το Nuffield Council on Bioethics λειτουργεί εν μέρει ως εθνική επιτροπή βιοηθικής, ενώ υπάρχουν επίσης εξειδικευμένοι εθνικοί οργανισμοί, όπως η Επιτροπή Ανθρώπινης Γενετικής, που επικεντρώνονται σε ορισμένους τομείς (Chadwick, 2023).

Αρκετοί διεθνείς οργανισμοί συμμετέχουν επίσης στη χάραξη πολιτικής για θέματα βιοηθικής. Αξιοσημείωτοι οργανισμοί που ασχολούνται με ηθικά ζητήματα στον τομέα της βιολογίας και της ιατρικής περιλαμβάνουν τον Εκπαιδευτικό, Επιστημονικό και Πολιτιστικό Οργανισμό των Ηνωμένων Εθνών (UNESCO), ο οποίος διαθέτει Διεθνή Επιτροπή Βιοηθικής, τον Οργανισμό Ανθρώπινου Γονιδιώματος, ο οποίος διαθέτει Επιτροπή Δεοντολογίας, και το Συμβούλιο της Ευρώπης, το οποίο έχει θεσπίσει τη Σύμβαση για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα και τη Βιοϊατρική. Η ανάπτυξη τέτοιων επιτροπών αποτελεί απόδειξη της αυξανόμενης πολιτικής επιρροής του έργου που αναλαμβάνουν οι βιοηθικολόγοι (Akabayashi, 2014).

Αναμφίβολα, η εξοικείωση με τις εξελίξεις στη βιοηθική γίνεται όλο και περισσότερο κρίσιμο στοιχείο τόσο της εθνικής όσο και της παγκόσμιας ιθαγένειας. Ταυτόχρονα, η συμμετοχή των ειδικών της βιοηθικής σε συμβουλευτικές ή αποφασιστικές αρμοδιότητες έχει αναδειχθεί ως αντικείμενο έρευνας στον τομέα της βιοηθικής (Chadwick, 2023).

Σε περιόδους σταθερότητας, η ανάγκη εξέτασης της ηθικής θεωρείται συχνά περιττή. Οι κανόνες που διέπουν την προσωπική ζωή και τις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις είναι καθιερωμένοι και δεδομένοι. Προβληματισμοί σχετικά με τη δεοντολογία προκύπτουν συνήθως κατά τη διάρκεια σημαντικών πολιτικών, επιστημονικών και πολιτισμικών μετασχηματισμών. Πράγματι, η άνοδος της βιοηθικής αποτελεί ακριβώς παράδειγμα αυτής της κατάστασης. Πριν από τη δεκαετία του 1960, η ευθύνη για την ιατρική δεοντολογία βρισκόταν κυρίως στους ιατρούς. Η ιατρική πρακτική είχε

γνωρίσει ελάχιστες μεταβολές από την αρχαία ιποκρατική παράδοση, με πρωταρχική έμφαση στην ευημερία των ασθενών και στα πρότυπα του ιατρικού επαγγελματισμού(Callahan, 2015).

Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1960, ένα πλήθος νέων ηθικών διλημμάτων προέκυψε ως αποτέλεσμα των αξιοσημείωτων εξελίξεων στους τομείς της ιατρικής και της βιολογίας. Η προηγούμενη ιατρική δεοντολογία ήταν ανεπαρκής για την αντιμετώπιση του ευρέος φάσματος των ζητημάτων που προέκυψαν, όπως οι εξελίξεις στη γενετική γνώση, η αποτελεσματική αντισύλληψη και οι ασφαλείς μέθοδοι άμβλωσης, η μεταμόσχευση οργάνων, η ανάγκη για έναν αναθεωρημένο ορισμό του θανάτου, η ανάπτυξη προηγμένων τεχνικών διατήρησης της ζωής (που μερικές φορές οδηγούσαν σε υπερβολική παράταση της ζωής), οι αρχικές ανησυχίες σχετικά με τις δαπάνες υγειονομικής περίθαλψης και ένα πιο ενημερωμένο κοινό που ήταν λιγότερο διατεθειμένο να αποδέχεται αδιαμαρτύρητα την εξουσία των ιατρών. Τα προβλήματα εκτείνονταν πολύ πέρα από τα όρια της ιατρικής ηθικής, γεγονός που ώθησε στη δημιουργία του όρου βιοηθική για να περιλάβει αυτή την περίπλοκη περιπλοκότητα(Callahan, 2015).

Η μέθοδος των τεσσάρων αρχών, που δημιουργήθηκε από τους Tom Beauchamp και James Childress το 1978, είναι μια ιδιαίτερα σημαντική έννοια στον τομέα της βιοηθικής ή της ιατρικής ηθικής. Η προσέγγιση των τεσσάρων αρχών, περιλαμβάνει τέσσερις καθολικά εφαρμόσιμες εκ πρώτης όψεως ηθικές αρχές: (1) την αυτονομία, (2) την αποφυγή της βλάβης, (3) την ευεργεσία και (4) τη δικαιοσύνη. Μαζί με ορισμένες καθολικές αρχές και ηθικές αξίες, μπορούν να θεωρηθούν ως το αρχικό θεμέλιο και η περιοριστική δομή της ηθικής ανάλυσης και της διαδικασίας λήψης ηθικών αποφάσεων ("κοινή ηθική") (I.E.P., 2023).

Ενώ η μέθοδος των τεσσάρων αρχών είναι ευρέως αναγνωρισμένη, έγκυρη και χρησιμοποιείται συνήθως στη βιοηθική, έχει αντιμετωπίσει σημαντικές επικρίσεις και ανησυχίες. Οι τρεις κύριες αντιρρήσεις είναι οι εξής: πρώτον, η απουσία μιας κύριας αρχής για την επίλυση των συγκρούσεων μεταξύ των αρχών- δεύτερον, το ζήτημα της μεροληψίας κατά την εφαρμογή καθολικών αρχών σε διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα- και τρίτον, η κριτική ότι η προσέγγιση των τεσσάρων αρχών

είναι μεθοδολογικά αβάσιμη, καθώς αποτελεί απλώς έναν κατάλογο ελέγχου των εκτιμήσεων(I.E.P., 2023).

Από την αρχή, αναγνωρίστηκε ότι η βιοηθική έπρεπε να περιλαμβάνει ένα ευρύ φάσμα θεμάτων, που εκτείνονται από τις προσωπικές αλληλεπιδράσεις μεταξύ ιατρών και ασθενών έως τις κοινωνικές διαβουλεύσεις για την παροχή υγειονομικής περίθαλψης. Στο συγκεκριμένο πλαίσιο, η τήρηση της ορθής δεοντολογίας συνεπάγεται την αντιμετώπιση ενός ευρέος φάσματος προβληματισμών. Αυτό περιελάμβανε την εμπλοκή σε μια προσεκτική εξέταση θεμελιωδών πτυχών της ανθρώπινης φύσης, των δικαιωμάτων και της αξιοπρέπειας, καθώς και την εξέταση της κατεύθυνσης προς την οποία θα έπρεπε να μας οδηγήσει η ιατρική. Επιπλέον, συνεπαγόταν την αντιμετώπιση πρακτικών ερωτημάτων πολιτικής. Το τελευταίο αναφέρεται στη διαδικασία θέσπισης προτύπων για τη διανομή περιορισμένων οργάνων για μεταμόσχευση ή στη λήψη απόφασης σχετικά με τις κατάλληλες κατευθυντήριες γραμμές για τη διακοπή της θεραπείας ενός ασθενούς που βρίσκεται σε τελικό στάδιο. Γρήγορα εξελίχθηκε ώστε να αναφέρεται επίσης στην πιο δίκαιη μέθοδο διάρθρωσης ενός συστήματος υγειονομικής περίθαλψης και χρηματοδότησης των πιο δαπανηρών ιατρικών υπηρεσιών(Callahan, 2015).

Η προσπάθεια να αντιμετωπιστεί ένα ευρύ φάσμα ζητημάτων αποσκοπεί στην αντιμετώπιση μιας κοινής αλλά προβληματικής τάσης στις δημόσιες συζητήσεις: την παραμέληση σημαντικών και θεμελιωδών ερωτημάτων σχετικά με τις ανθρώπινες αξίες και, αντίθετα, την επικέντρωση σε ζητήματα που μπορούν να οδηγήσουν σε συγκεκριμένα νομικά ή νομοθετικά αποτελέσματα που είναι αποδεκτά σε μια ποικιλόμορφη κοινωνία(Callahan, 2015).

1.2.ΠΕΔΙΟ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ

Από ιστορική άποψη, υπάρχουν τουλάχιστον τρεις βιώσιμες προσεγγίσεις για την εξέταση της ιστορίας της βιοηθικής. Η προέλευση της βιοηθικής μπορεί να κατηγοριοποιηθεί σε τρεις πτυχές: την εννοιολογική προέλευση, την ακαδημαϊκή ανάπτυξη και θεσμοθέτηση και την ανάδυση της βιοηθικής ως κοινωνικού φαινομένου. Κάθε προοπτική δίνει έμφαση σε διαφορετικές πτυχές που αφορούν την

ιστορική εξέλιξη της βιοηθικής. Παρ' όλα αυτά, μια ολοκληρωμένη κατανόηση και εκτίμηση του θέματος μπορεί να επιτευχθεί μόνο με τη συλλογική εξέταση και των τριών προοπτικών (IEP, 2023).

Η εμφάνιση του πεδίου της βιοηθικής στις Ηνωμένες Πολιτείες είναι στενά συνυφασμένη με τη θεσμοθέτησή του. Αρχικά, η βιοηθική θεωρούνταν συνώνυμη της ιατρικής ηθικής. Η έννοια της ιατρικής ηθικής εισήχθη αρχικά από τον Thomas Percival το 1803. Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, η βιοηθική μελετήθηκε κυρίως από φιλοσόφους, θεολόγους και έναν μικρό αριθμό ιατρών. Η ηθική των ζώων και η περιβαλλοντική ηθική είναι μεταγενέστεροι υποτομείς που προέκυψαν. Η αρχική έξαρση της ανάγκης για ιατρική ηθική προέκυψε ως απάντηση σε ορισμένα δυσμενή περιστατικά, συγκεκριμένα στα πειράματα των Ναζί σε ανθρώπους και στη μελέτη Tuskegee Syphilis (1932-1972) που διεξήχθη στις Ηνωμένες Πολιτείες. Κατά τη διάρκεια εκείνης της περιόδου, η βιοηθική επικεντρώθηκε κυρίως στην αντιμετώπιση άμεσων και επειγόντων ζητημάτων, παραμελώντας την αντιμετώπιση ευρύτερων συστημικών προκλήσεων στον τομέα της υγειονομικής περίθαλψης, όπως η εξασφάλιση ισότιμης πρόσβασης σε υψηλής ποιότητας περίθαλψη. Ως απάντηση σε αυτά τα αποτρόπαια περιστατικά, ο Κώδικας της Νυρεμβέργης (1947) και η Διακήρυξη του Ελσίνκι (1964) θεσπίστηκαν για να εφοδιάσουν τους ερευνητές και τους κλινικούς ιατρούς με ηθικές αρχές. Όσον αφορά τη μελέτη για τη σύφιλη Tuskegee (έκθεση Belmont 1979) και άλλα πειράματα κλινικής έρευνας (Beecher 1966), πρέπει να αναγνωριστεί ότι διεξήχθησαν με πλήρη επίγνωση των θεσπισμένων κατευθυντήριων γραμμών, παραβιάζοντας έτσι τη θεμελιώδη και κρίσιμη αρχή της συναίνεσης του ατόμου μετά από ενημέρωση (IEP, 2023).

Η έννοια της ατομικής συγκατάθεσης μετά από ενημέρωση προήλθε από τους πρωσικούς και γερμανικούς γραφειοκρατικούς κανονισμούς του 1900/01, οι οποίοι επηρεάστηκαν από την υπόθεση του Dr. Albert Neisser το 1896. Ο Dr. Neisser εξέφρασε δημόσια την ανησυχία του σχετικά με τους πιθανούς κινδύνους που αντιμετώπιζαν τα άτομα που εμβολίαζε με έναν πειραματικό ανοσοποιητικό ορό (Zentralblatt der gesamten Unterrichtsverwaltung in Preussen 1901: 188). Επιπλέον, η έρευνα σχετικά με τους θανάτους 75 βρεφών που προήλθαν από τη χορήγηση πειραματικών εμβολίων κατά της

φυματίωσης το 1931 αποκάλυψε την απουσία υποχρεωτικής άδειας μετά από ενημέρωση (Rundschreibendes Reichsministers des Inneren 28.2.1931, in: Sass 1989: 362-366).

Υπό το πρίσμα αυτού του πλαισίου, ιδρύθηκαν το Ινστιτούτο Κοινωνίας, Ηθικής και Επιστημών της Ζωής (1969), το οποίο αργότερα μετονομάστηκε σε Κέντρο Hastings, και το Κέντρο Joseph και Rose Kennedy για τη Μελέτη της Ανθρώπινης Αναπαραγωγής και Βιοηθικής (1971). Το Hastings Center Report και το Kennedy Institute of Ethics Journal ήταν τα πρωτοπόρα ακαδημαϊκά ιδρύματα που ξεκίνησαν τη μελέτη της ιατρικής ηθικής και εξέδωσαν εξαιρετικά ακαδημαϊκά περιοδικά. Στις δεκαετίες του 1970 και 1980, αρκετά κολέγια στις ΗΠΑ εισήγαγαν προγράμματα και πτυχία βιοηθικής. Τα προγράμματα αυτά αποσκοπούσαν στο να παρέχουν στους φοιτητές, ιδίως σε εκείνους που σπουδάζουν ιατρική, δίκαιο και δημόσια πολιτική, τις απαραίτητες γνώσεις ιατρικής δεοντολογίας για να χειρίζονται περίπλοκα ζητήματα. Κατά τα αρχικά στάδια, η χρηματοδότηση των προγραμμάτων βιοηθικής προερχόταν κυρίως από αξιόλογα ιδρύματα όπως το Ίδρυμα Ροκφέλερ, το Ίδρυμα Ράσελ Σέιτς, το Ίδρυμα Φορντ και άλλα. Επιπλέον, οι γενναιόδωρες συνεισφορές ιδιωτών, συμπεριλαμβανομένης της οικογένειας Κένεντι, έπαιξαν επίσης σημαντικό ρόλο στη χρηματοδότηση αυτών των προγραμμάτων (IEP, 2023).

Η βιοηθική αναπτύχθηκε ως διεπιστημονικός τομέας και η χρησιμότητα και η παραγωγικότητά της εξαρτώνται από τη διατήρηση αυτής της προσέγγισης. Παρόλο που η διεπιστημονικότητα είναι μια αναγκαία πτυχή της Βιοηθικής, δεν αποτελεί συχνά την πρωταρχική εστίαση της Ηθικής. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι στον τομέα των βιοεπιστημών, ανεξάρτητα από το συγκεκριμένο θέμα που συζητείται, το τελικό ερώτημα περιστρέφεται πάντα γύρω από τον προσδιορισμό του κατά πόσον πρέπει ή όχι να επιδιωχθεί και να εφαρμοστεί κάτι. Ως ένα ιδιαίτερα ηθικό δίλημμα, αυτό μας επιβάλλει να λάβουμε μια ηθική απόφαση αξιολογώντας τη συγκεκριμένη ηθική αξία κάθε δεδομένης επιλογής, κάτι που δεν μπορεί να επιτευχθεί χωρίς την κατάλληλη προσέγγιση (Πρωτοπαπαδάκης, 2021).

Το φάσμα των προβληματισμών που θεωρούνται ότι εμπίπτουν στο πεδίο της βιοηθικής ποικίλλει ανάλογα με το πόσο ευρέως ορίζεται ο τομέας. Η βιοηθική χρησιμοποιείται συχνά εναλλακτικά με την ιατρική ηθική ή τη βιοϊατρική ηθική. Η έννοια της ιατρικής ηθικής έχει

αντιμετωπίσει κριτική λόγω της αυξανόμενης εστίασης στα επαγγέλματα υγειονομικής περίθαλψης πέραν της ιατρικής, ιδίως στη νοσηλευτική. Η διαδικασία του να γίνει η νοσηλευτική επάγγελμα και η αναγνώριση των νοσηλευτών ως έχοντες τις δικές τους ηθικές ευθύνες είχε ως αποτέλεσμα την εμφάνιση ενός εξειδικευμένου κλάδου που ονομάζεται νοσηλευτική ηθική. Κατά συνέπεια, ο όρος ηθική της υγειονομικής περίθαλψης έχει υιοθετηθεί για να περιλάβει ένα ευρύτερο φάσμα εννοιών. Ωστόσο, η βιοηθική εκτείνεται πέρα από το πεδίο εφαρμογής της πρακτικής της υγειονομικής περίθαλψης, καθώς περιλαμβάνει διάφορα ζητήματα που σχετίζονται με τη διεξαγωγή και τα αποτελέσματα της έρευνας στον τομέα των βιοεπιστημών. Τα ζητήματα αυτά αφορούν ιδίως τομείς όπως η κλωνοποίηση, η γονιδιακή θεραπεία, η έρευνα βλαστοκυττάρων, η μεταμόσχευση από ζώα σε ανθρώπους και η επιμήκυνση της ανθρώπινης ζωής (Chadwick, 2023).

Η βιοηθική περιλαμβάνει ως πεδίο διάφορες κατηγορίες που αφορούν διαφορετικά ζητήματα. Μια κατηγορία αφορά τη σχέση ιατρού-ασθενούς, και συγκεκριμένα την αντιμετώπιση συγκρούσεων που προκύπτουν από την υποχρέωση του ιατρού να θέτει ως προτεραιότητα την υγεία του ασθενούς και το δικαίωμα του ασθενούς στον αυτοκαθορισμό ή την αυτονομία. Στο ιατρικό πλαίσιο, το δικαίωμα αυτό περιλαμβάνει το δικαίωμα του ασθενούς να λαμβάνει πλήρη ενημέρωση για την κατάστασή του και να συμμετέχει στις αποφάσεις σχετικά με τη θεραπεία του. Είναι ένας ιατρός δεοντολογικά υποχρεωμένος να αποκαλύψει σε έναν ασθενή ότι πάσχει από ανίατη ασθένεια, ακόμη και αν υπάρχει μεγάλη πιθανότητα η αποκάλυψη αυτή να επιταχύνει τον θάνατο του ασθενούς; Πρέπει να τηρούνται οι επιθυμίες ενός ασθενούς με απειλητική για τη ζωή ασθένεια που αρνείται τη θεραπεία; Είναι πάντα απαραίτητο να επιτρέπεται στους ασθενείς να αρνούνται τη χρήση εξαιρετικών επεμβάσεων που διατηρούν τη ζωή; Η πολυπλοκότητα αυτών των ερωτημάτων αυξάνεται όταν το άτομο δεν έχει την ικανότητα να κάνει λογικές επιλογές προς το συμφέρον του. Η κατηγορία αυτή περιλαμβάνει βρέφη, παιδιά, άτομα με ψυχιατρικές καταστάσεις όπως η σχιζοφρένεια, άτομα με εκφυλιστικές εγκεφαλικές διαταραχές όπως η νόσος του Αλτσχάιμερ και άτομα σε κωματώδη κατάσταση (Chadwick, 2023).

Ένα ακόμη πεδίο βιοηθικών προβληματισμών αφορά το πλήθος φιλοσοφικών ερευνών σχετικά με τον ορισμό και τη σημασία της ζωής και του θανάτου, την ουσία της προσωπικότητας και της

ταυτότητας, καθώς και το εύρος της ανθρώπινης ελευθερίας και της ατομικής ευθύνης. Πότε ένας ασθενής που είναι σοβαρά τραυματισμένος ή πάσχει από ανίατη ασθένεια πρέπει να θεωρείται νεκρός; Όταν οι βασικές φυσιολογικές διεργασίες του, όπως ο καρδιακός παλμός και η αναπνοή, έχουν σταματήσει εντελώς; Πότε το εγκεφαλικό στέλεχος καθίσταται μη λειτουργικό; Αρκεί η παρουσία βαθύτατου κώματος για να επιβεβαιωθεί ο θάνατος (Kuhse&Singer, 2009);

Ταυτόχρονα, τη δεκαετία του 1960 παρατηρήθηκε αυξημένη ανάγκη για ανθρώπινα όργανα και ιστούς για μεταμόσχευση, γεγονός που ώθησε τους επιστήμονες στο πεδίο της βιοηθικής να αναπτύξουν κριτήρια για τον προσδιορισμό των συνθηκών υπό τις οποίες είναι αποδεκτή η αφαίρεση οργάνων από έναν πιθανό δότη (Martensen, 2001).

Την ίδια περίπου περίοδο, η ανάπτυξη ασφαλέστερων διαδικασιών χειρουργικής έκτρωσης και η αυξανόμενη αποδοχή της έκτρωσης ως μορφής ελέγχου των γεννήσεων προκάλεσαν σημαντική συζήτηση σχετικά με την ηθική θέση του ανθρώπινου εμβρύου. Το πρωταρχικό ηθικό ερώτημα στρέφεται γύρω από τον προσδιορισμό του εάν και πότε το έμβρυο αποκτά την ιδιότητα του προσώπου από ηθική άποψη. Το ερώτημα που τέθηκε ήταν κατά πόσον η κατηγορία των προσώπων, στα οποία αναγνωρίζονται τα ανθρώπινα δικαιώματα ταυτίζεται με την κατηγορία των ανθρώπινων όντων. Συγκεκριμένα, συζητήθηκε αν όλα τα ανθρώπινα όντα θεωρούνται άτομα ή αν υπάρχουν ανθρώπινα όντα που δεν θεωρούνται άτομα ή αν υπάρχουν άτομα που δεν είναι ανθρώπινα όντα. Τα ερωτήματα αυτά επανήλθαν στην επιφάνεια τις επόμενες δεκαετίες λόγω της εμφάνισης φαρμάκων όπως το RU-486 (μιφεπριστόνη), η οποία μπορεί να προκαλέσει έκτρωση μέσα σε λίγες εβδομάδες μετά τη σύλληψη, και της χρήσης βλαστικών κυττάρων που προέρχονται από ανθρώπινα έμβρυα για ερευνητικούς σκοπούς στη θεραπεία παθήσεων όπως η νόσος του Πάρκινσον και οι τραυματισμοί του κεντρικού νευρικού συστήματος (Martensen, 2001).

Προχωρώντας σε ένα ακόμη πεδίο εφαρμογής της βιοηθικής, η πρόσφατη πρόοδος στις μεθόδους κλωνοποίησης, η οποία επέτρεψε την επιτυχή κλωνοποίηση ζώων όπως τα πρόβατα και τα κουνέλια, πυροδότησε μια νέα συζήτηση για το φιλοσοφικό ζήτημα του τι ορίζει την ατομικότητα ενός ανθρώπου. Είναι ένα άτομο μόνο το σύνολο των πληροφοριών που είναι κωδικοποιημένες στα γονίδια

του; Ο ασθενής που έχει υποβληθεί σε γονιδιακή θεραπεία υφίσταται μια θεμελιώδη μεταμόρφωση, έτσι ώστε να γίνει ένα ξεχωριστό άτομο από τον προηγούμενο εαυτό του; Εάν ένα ανθρώπινο ον υποβληθεί σε κλωνοποίηση, σε ποιο βαθμό θα μοιάζει με τον «γονέα» του (Chadwick, 2023);

Η προσπάθεια κατανόησης της προσωπικής ταυτότητας μέσω των γενετικών πληροφοριών έχει επαναφέρει στην επιφάνεια τα φιλοσοφικά διλήμματα γύρω από την ελεύθερη βούληση και τον ντετερμινισμό. Σε ποιο βαθμό, αν υπάρχει, η ανθρώπινη προσωπικότητα ή ο χαρακτήρας καθορίζεται από τη γενετική και όχι από το περιβάλλον; Έχουν ορισμένοι τύποι συμπεριφοράς γενετικά θεμέλια, παρόμοια με ορισμένους τύπους διαταραχών όπως η νόσος Tay-Sachs; Αν ισχύει αυτό, ποιες συγκεκριμένες συμπεριφορές επηρεάζονται και σε ποιο βαθμό επηρεάζονται επίσης από περιβαλλοντικούς παράγοντες; Εάν η συμπεριφορά επηρεάζεται εν μέρει από τη γενετική, θα πρέπει τα άτομα να είναι πάντα πλήρως υπεύθυνα για τις πράξεις τους; Όλοι οι προαναφερθέντες προβληματισμοί, εμπίπτουν στο πεδίο της βιοηθικής (Evans, 2012).

Η δυνατότητα δημιουργίας τεχνολογίας που μπορεί να παρατείνει σημαντικά τη διάρκεια ζωής του ανθρώπου, ενδεχομένως επ' αόριστον, έχει επίσης προκαλέσει συζητήσεις σχετικά με την αξία της ζωής, το νόημα του θανάτου και την επιθυμητή αθανασία. Έχει η ζωή εγγενή αξία; Ποια θα ήταν η σημασία του θανάτου σε έναν κόσμο εάν η διαδικασία του θανάτου δεν ήταν φυσιολογικά αναπόφευκτη (Kuhse & Singer, 2009);

Ανεξάρτητα από τον τρόπο με τον οποίο θα επιλυθούν αυτές οι φιλοσοφικές διερευνήσεις, έχουν αξιοσημείωτες κοινωνικές και νομικές επιπτώσεις. Η πρόοδος της ιατρικής τεχνολογίας μπορεί να οδηγήσει σε άνισα μειονεκτήματα για ορισμένες κοινωνικές ομάδες, είτε μέσω της άμεσης βλάβης των μελών της ομάδας είτε μέσω της προώθησης της εφαρμογής κοινωνικών πολιτικών που εισάγουν διακρίσεις. Ως εκ τούτου, ζητήματα που αφορούν τις διακρίσεις στον τομέα της βιοηθικής έχουν ανακύψει σε διάφορους τομείς. Οι εξελίξεις στην αναπαραγωγική ιατρική έχουν διευκολύνει τη δυνατότητα των γονέων να καθορίζουν επιλεκτικά το φύλο των απογόνων τους. Πρέπει αυτή η νεοαποκτηθείσα εξουσία να θεωρηθεί χειραφετητική ή τυραννική; Θα αντιμετωπιστεί ευνοϊκά αν η συντριπτική πλειοψηφία των γονέων που την αξιοποιούν επιλέξουν έναν αρσενικό απόγονο αντί για

θηλυκό; Υπάρχουν ανησυχίες σχετικά με την αυξανόμενη χρήση των αμβλώσεων ως μέσο ελέγχου των γεννήσεων σε πυκνοκατοικημένα έθνη όπως η Ινδία και η Κίνα (Chadwick, 2023). Οι χώρες αυτές αντιμετωπίζουν σημαντική κοινωνική και νομική πίεση για τον περιορισμό του μεγέθους της οικογένειας και υπάρχει προτίμηση για αρσενικούς απογόνους έναντι των θηλυκών παιδιών (Evans, 2012).

Στον τομέα της γενετικής, η εφαρμογή απλών δοκιμών για την εξακρίβωση της ευπάθειας ενός ατόμου σε συγκεκριμένες κληρονομικές ασθένειες έχει προκαλέσει επίσης ανησυχίες σε πολλά έθνη. Υπάρχει η ανησυχία ότι, εάν τα αποτελέσματα αυτών των δοκιμών δεν προστατεύονται επαρκώς, θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν με άδικο τρόπο από ασφαλιστικές εταιρείες, εργοδότες και κυβερνητικές υπηρεσίες. Επιπλέον, η εισαγωγή της γενετικής συμβουλευτικής έχει παράσχει στους μελλοντικούς γονείς καθοδήγηση σχετικά με την πιθανότητα τα παιδιά τους να κληρονομήσουν συγκεκριμένες γενετικές ασθένειες ή διαταραχές. Ενώ αυτό επέτρεψε στα ζευγάρια να κάνουν καλύτερα ενημερωμένες επιλογές σχετικά με την αναπαραγωγή, ορισμένοι βιοηθικολόγοι υποστηρίζουν ότι έχει επίσης οδηγήσει σε ένα κοινωνικό περιβάλλον που είναι λιγότερο θετικό και συμπεριληπτικό από ό,τι θα έπρεπε για τις αναπηρίες. Παρόμοια κριτική έχει ασκηθεί και στην πρακτική της ανίχνευσης, και περιστασιακά της θεραπείας, συγγενών ανωμαλιών στα έμβρυα (Chadwick, 2023).

Η έρευνα σχετικά με τα γενετικά αίτια της συμπεριφοράς, αν και βρίσκεται σε πρώιμο στάδιο, αποτελεί αντικείμενο διαμάχης και έχει αντιμετωπίσει κριτική για την επιστημονική της εγκυρότητα. Ανεξάρτητα από τα επιστημονικά της πλεονεκτήματα, ορισμένοι βιοηθικολόγοι υποστηρίζουν ότι έχει τη δυνατότητα να προωθήσει τη χρήση απλουστευτικών μοντέλων γενετικού ντετερμινισμού στη διαμόρφωση κοινωνικών πολιτικών, ιδίως στους τομείς της εκπαίδευσης και της πρόληψης του εγκλήματος. Οι ρυθμίσεις αυτές, όπως υποστηρίζεται, μπορεί να οδηγήσουν σε άδικες διακρίσεις εις βάρος σημαντικής μερίδας ατόμων που θεωρείται ότι έχουν γενετική προδιάθεση για ανεπιθύμητες συμπεριφορές, όπως η επιθετικότητα ή η βία (Martensen, 2001).

Τέλος, στο πεδίο της βιοηθικής έχει εκφραστεί μια σειρά ανησυχιών σχετικά με την ηθική υπόσταση της ίδιας της επιστημονικής έρευνας. Η επικρατούσα πεποίθηση ότι υπάρχει ένα διακριτό

όριο μεταξύ της διερεύνησης και της έκθεσης επιστημονικών αληθειών και της συζήτησης ηθικών θεμάτων - με την αντίληψη ότι οι ηθικές ανησυχίες αναδύονται μόνο όταν ολοκληρωθεί η επιστημονική έρευνα - αναγνωρίζεται πλέον παγκοσμίως ως λανθασμένη. Έχουν γίνει ηθικές συζητήσεις σχετικά με την καταλληλότητα της διεξαγωγής ορισμένων τύπων έρευνας, ανεξάρτητα από τις πιθανές πρακτικές χρήσεις τους. Για παράδειγμα ορισμένοι επιστήμονες υποστηρίζουν ότι η έρευνα των πιθανών γενετικών υποβάθρων της ομοφυλοφιλίας είναι ανήθικη, καθώς υπονοεί ότι η ομοφυλοφιλία είναι εγγενώς αποκλίνουσα (Kuhse&Singer, 2009).

Η βιοηθική, ως υποδιαίρεση της εφαρμοσμένης ηθικής, διαφέρει τόσο από τη μεταηθική, η οποία εξετάζει θεμελιώδεις ηθικές ιδέες όπως το πρόπον και το καλό, όσο και από την κανονιστική ηθική, η οποία αποσκοπεί στην ανάπτυξη προτύπων για την αξιολόγηση ηθικά ορθών ή λανθασμένων πράξεων. Ο χαρακτηρισμός της βιοηθικής ως εφαρμοσμένης επιστήμης δεν σημαίνει ότι προϋποθέτει μια συγκεκριμένη ηθική φιλοσοφία. Οι σύγχρονοι βιοηθικολόγοι βασίζονται σε μια σειρά από απόψεις, κυρίως τον ωφελιμισμό και τον καντιανισμό, αλλά και πιο πρόσφατα αναπτυγμένες απόψεις όπως η θεωρία της αρετής και απόψεις επηρεασμένες από τον φιλοσοφικό φεμινισμό, συγκεκριμένα την ηθική της φροντίδας (Chadwick, 2023).

1.3.ΣΗΜΑΣΙΑ

Οι βιοτεχνολογικές εξελίξεις μας δίνουν την ευκαιρία να παρέμβουμε ενεργά στον φυσικό κόσμο. Ωστόσο, οι παρεμβάσεις αυτές δημιουργούν μια πληθώρα βιολογικών, ιατρικών, κοινωνικών, νομικών, πολιτικών, θρησκευτικών και οικονομικών ερωτημάτων, καθώς και ηθικά ερωτήματα και προβληματισμούς που απαιτούν ξεκάθαρες λύσεις. Υπάρχουν ανησυχίες σχετικά με την ταχεία πρόοδο και την ανεξέλεγκτη εφαρμογή της βιοτεχνολογίας, η οποία θα μπορούσε ενδεχομένως να θέσει σε κίνδυνο τα ανθρώπινα δικαιώματα. Η αρχή αυτή δεν ισχύει μόνο για τον τομέα της ιατρικής και τους συναφείς τομείς, αλλά περιλαμβάνει και άλλους κλάδους που διερευνούν και χρησιμοποιούν πειραματικές και ερευνητικές μεθοδολογίες που αφορούν όλους τους ζωντανούς οργανισμούς.

Οι συνθήκες αυτές προκαλούν έρευνες σχετικά με τους ορισμούς και τις προεκτάσεις των εννοιών της Ισότητας, της Ελευθερίας, της Δικαιοσύνης και των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Ο επιστημονικός

κλάδος που είναι γνωστός ως βιοηθική, έχει ως στόχο να δώσει απαντήσεις. Η βιοηθική είναι ένας τομέας σπουδών που εξετάζει κριτικά τις αρχές, τους κανόνες και τις θεωρίες που διέπουν τις βιοεπιστήμες και τις τεχνολογίες από φιλοσοφική σκοπιά. Αυτός ο τομέας της φιλοσοφίας εμβαθύνει στην εξέταση αφηρημένων εννοιών, όπως το καλό και το κακό, το σωστό και το λάθος, το κατάλληλο και το ακατάλληλο, η αναγκαιότητα των ηθικών κωδίκων και των αξιών και, τελικά, η διάκριση του τι είναι ηθικά ορθό και τι όχι (Ζησιμάτου – Καλομοίρη, 2023).

Η βιοηθική περιλαμβάνει την εξέταση και την επίλυση ηθικών διλημμάτων που προκύπτουν στους τομείς της υγειονομικής περίθαλψης, της ιατρικής και της επιστήμης. Η εφαρμογή ηθικών κανόνων έχει μακρά ιστορία που χρονολογείται από την αρχαιότητα. Στο σημερινό πλαίσιο, η πρόοδος στον ιατρικό τομέα και οι δυσκολίες που αντιμετωπίζει το προσωπικό υγείας αυξάνονται ταυτόχρονα, καθιστώντας αναγκαία την ικανότητά τους να αντιμετωπίζουν ηθικά διλήμματα. Ως εκ τούτου, η αναμφισβήτητη σημαντική λειτουργία της βιοηθικής γίνεται εμφανής σε αυτό το πλαίσιο. Η βιοηθική στην υγειονομική περίθαλψη προάγει την κατανόηση και την εξειδίκευση των επαγγελματιών υγείας όσον αφορά την ιατρική πρακτική. Δίνοντας έμφαση στις ηθικές διαστάσεις της βιοηθικής, το ιατρικό προσωπικό είναι σε θέση να τηρεί τις ηθικές κατευθυντήριες γραμμές κατά την άσκηση της ιατρικής, ιδίως όταν αντιμετωπίζει σύνθετες προκλήσεις. Το ιατρικό προσωπικό πρέπει να διαθέτει μια ολοκληρωμένη κατανόηση της βιοηθικής, η οποία περιλαμβάνει διάφορα θέματα υγειονομικής περίθαλψης, συμπεριλαμβανομένων των πρόσφατων εξελίξεων στην ιατρική, της κλωνοποίησης, της έρευνας βλαστοκυττάρων, της ευθανασίας, των αμβλώσεων και συναφών θεμάτων. Δυστυχώς, υπάρχει έλλειψη συνολικής κατανόησης της ακριβούς φύσης αυτών των συστημάτων, μεθόδων, συμπεριφορών και των εκτεταμένων ηθικών τους επιπτώσεων (Taj&Khan, 2018).

Οι ραγδαίες εξελίξεις στις φυσικές επιστήμες και την τεχνολογία, ιδίως στη βιοτεχνολογία, έχουν βελτιώσει σημαντικά τις συνθήκες διαβίωσης και έχουν αυξήσει το παγκόσμιο βιοτικό επίπεδο. Ωστόσο, υπάρχουν επίσης δυσμενείς επιπτώσεις που συνδέονται με αυτές τις εξελίξεις, όπως η διάθεση πυρηνικών αποβλήτων, η μόλυνση του νερού και του αέρα, η αποψίλωση των τροπικών δασών και η εξάπλωση της εντατικής κτηνοτροφίας. Επιπλέον, συγκεκριμένες καινοτομίες όπως η γονιδιακή

τεχνολογία και η κλωνοποίηση έχουν προκαλέσει ανησυχίες και προβληματισμούς για το μέλλον της ανθρωπότητας. Η ύπαρξη κενών στα νομικά συστήματα, όπως αυτά που σχετίζονται με την άμβλωση και την ευθανασία, αποτελεί θέμα σοβαρής ανησυχίας για πολλά άτομα. Επιπλέον, ηθικά διλήμματα που προκύπτουν από συγκεκριμένες περιστάσεις, όπως τα γενετικά τροποποιημένα τρόφιμα, έχουν προκαλέσει έντονες δημόσιες συζητήσεις και έχουν εγείρει σημαντικές ανησυχίες για θέματα ασφάλειας σε προηγούμενες περιπτώσεις. Η ζήτηση για ηθική κατεύθυνση παραμένει, καθώς οι παραδοσιακές ηθικές θεωρίες από μόνες τους δεν είναι σε θέση να αντιμετωπίσουν τις περίπλοκες και πρωτοφανείς προκλήσεις του εικοστού πρώτου αιώνα(IEP, 2023).

Ποιοι είναι οι πρωταρχικοί στόχοι της βιοηθικής; Η βιοηθική είναι ένας κλάδος της εφαρμοσμένης ηθικής που στηρίζεται σε μεγάλο βαθμό στα αποτελέσματα των επιστημών της ζωής. Η βιοηθική επικεντρώνεται σε μια συγκεκριμένη πτυχή της ανθρώπινης συμπεριφοράς που αφορά ζωντανούς οργανισμούς (όπως οι άνθρωποι και τα ζώα) και μη ζωντανά αντικείμενα στο πλαίσιο των βιοεπιστημών(IEP, 2023).

Με τις μεταβολές οι οποίες σημειώνονται στη σύγχρονη κοινωνία, η βιοηθική έχει αναδειχθεί ως ένας σημαντικός τομέας και σε άλλα πεδία πέρα από τα ιατρικά επαγγέλματα. Πέρα από τον τομέα της ιατρικής, είναι ζωτικής σημασίας να αναγνωριστεί ότι η βιοηθική έχει σημασία σε διάφορα άλλα πεδία σπουδών, συμπεριλαμβανομένων των φυσικομαθηματικών επιστημών, των κοινωνικών επιστημών, των διοικητικών επιστημών και των ανθρωπιστικών επιστημών.

Ο πρωταρχικός στόχος της εκπαίδευσης είναι η καλλιέργεια ατόμων που είναι εφοδιασμένα με τις απαραίτητες δεξιότητες και γνώσεις για την ενεργό προώθηση της προόδου. Οι γνώσεις που αποκτώνται στη σχολική αίθουσα συχνά παρουσιάζουν ιδεαλιστικά σενάρια που μερικές φορές είναι αποσυνδεδεμένα από την κοινωνική, οικονομική και περιβαλλοντική πραγματικότητα του κόσμου (Morales et al., 2018). Η βιοηθική, ως ένα αναδυόμενο πεδίο στην εκπαίδευση, μπορεί να οδηγήσει σε σημαντικές αλλαγές και να συμβάλλει στη διαμόρφωση μαθητών έτοιμων να ανταποκριθούν στις διαρκείς κοινωνικές μεταβολές.

Σήμερα η Βιοηθική είναι ένας ιδιαίτερα σημαντικός και περίπλοκος τομέας σκέψης και πρακτικής. Παρά το γεγονός ότι είναι ένας σχετικά νέος τομέας, βρίσκεται στο προσκήνιο των ανθρώπινων αναγκών και προσδοκιών. Κάθε μέρα, νέα ερωτήματα αναδύονται στο προσκήνιο του βιοηθικού λόγου, προκαλώντας εκτεταμένες συζητήσεις και προβληματισμούς. Επί του παρόντος, υπάρχει σημαντική συζήτηση σχετικά με το αν η βιοηθική θα πρέπει να επικεντρώνεται κυρίως στον ιατρικό τομέα (συμπεριλαμβανομένης της ιατρικής, της κτηνιατρικής, της νοσηλευτικής, της φαρμακευτικής και της βιολογικής έρευνας που αφορά ανθρώπινες ζώες) ή αν είναι πιο σκόπιμο να θεωρηθεί ως ένας ευρύτερος κλάδος, παρόμοιος με τη σύγχρονη πρακτική ηθική γενικά. Τα ερωτήματα αυτά, τα οποία προκαλούν επιστημονικές διαφωνίες, δεν μπορούν να επιλυθούν με εμπειρικά μέσα - το καθένα παραμένει άλυτο σε μία συνεχιζόμενη συζήτηση (Donev&Stojanov, 2019).

Εξ ου και η απαραίτητη απαίτηση για την ειλικρινή δέσμευση και συνεργασία όλων των ικανών ατόμων που φέρουν την ευθύνη της υπεράσπισης της βιοηθικής και των πλεονεκτημάτων της. Ταυτόχρονα, είναι σημαντικό να αναγνωρίσουμε ότι η βιοηθική εκπαίδευση δεν πρέπει να καθυστερήσει έως ότου υπάρξει οριστική λύση όσον αφορά τις επιστημονικές πτυχές και την επιστημονική ακεραιότητα της βιοηθικής, καθώς και την κατάταξή της ως επαγγελματική ή γενική επιστήμη και πρακτική. Ένα πλήθος προκλήσεων, όπως τα ζητήματα υγείας, η ρύπανση του περιβάλλοντος, η βία, οι συγκρούσεις, η ανθρώπινη απάθεια, οι εγκληματικές δραστηριότητες και πολλές μορφές προβλημάτων, κυριαρχούν στην κοινωνία. Κάθε ένα από αυτά τα ζητήματα απαιτεί την άμεση και αποφασιστική παρέμβαση του ανθρώπου. Ως εκ τούτου, είναι επιτακτική ανάγκη να ενταχθεί η βιοηθική εκπαίδευση σε όλα τα σχολικά ιδρύματα (Donev & Stojanov, 2019).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΒΙΟΗΘΙΚΟΣ ΕΓΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΣ

2.1.ΒΙΟΗΘΙΚΟΣ ΕΓΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Ξεκινώντας από τις αρχές της δεκαετίας του 1970, παρατηρήθηκε μια αξιοσημείωτη αύξηση της ένταξης του βιοηθικού προβληματισμού τόσο στα εκπαιδευτικά προγράμματα δευτεροβάθμιας όσο και τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Στο επίπεδο του λυκείου, υπάρχει μια αυξανόμενη τάση για την ενσωμάτωση ερευνών σχετικά με τη δημόσια πολιτική και τις αξίες στην εκπαίδευση στις φυσικές επιστήμες, καθώς και για την εισαγωγή βιοηθικών προβληματισμών στα μαθήματα κοινωνικών επιστημών. Πολλά σχολεία και πανεπιστημιακά ιδρύματα παρέχουν μαθήματα βιοηθικής τα οποία είναι ιδιαίτερα περιζήτητα από φοιτητές που επιδιώκουν καριέρα στα επαγγέλματα υγείας, καθώς και από άτομα που έχουν γενικό ενδιαφέρον για τα θέματα που προκαλούν προβληματισμό και καλύπτονται από τα μαθήματα αυτά. Επιπλέον, έχει αυξηθεί σημαντικά ο αριθμός των μεταπτυχιακών προγραμμάτων που παρέχουν ανώτερα πτυχία ή πιστοποιήσεις στη βιοηθική, καθιερώνοντάς την ως ανεξάρτητο και επίσημα αναγνωρισμένο πεδίο σπουδών (EncyclopediaofBioethics, 2024).

Το φθινόπωρο του 2010, ο πρόεδρος Μπαράκ Ομπάμα ανέθεσε στην Επιτροπή Βιοηθικής την διερεύνηση και τον έλεγχο μίας έρευνας που διεξήγαγε και χρηματοδότησε η Υπηρεσία Δημόσιας Υγείας των ΗΠΑ στη Γουατεμάλα κατά τη δεκαετία του 1940. Η εν λόγω έρευνα περιελάμβανε την σκόπιμη έκθεση ανθρώπων σε συγκεκριμένα σεξουαλικά μεταδιδόμενα νοσήματα χωρίς τη συγκατάθεσή τους. Η τεκμηρίωση αυτής της μελέτης, η οποία περιελάμβανε ευαίσθητα δημογραφικά στοιχεία, όπως φυλακισμένα άτομα και ψυχιατρικούς ασθενείς που έλαβαν ενδονοσοκομειακή περίθαλψη, αποκαλύφθηκε το 2003. Μετά τη δημοσιοποίηση της ανακάλυψης το 2010, η κυβέρνηση των ΗΠΑ αντέδρασε αμέσως ζητώντας συγγνώμη από την κυβέρνηση της Γουατεμάλας και τους πολίτες της (PCSB, 2011). Επιπλέον, ο Πρόεδρος ανέθεσε στην Επιτροπή Βιοηθικής την αξιολόγηση των υφιστάμενων εγγυήσεων για τα ανθρώπινα υποκείμενα που συμμετέχουν σε έρευνες προκειμένου να διαπιστωθεί η επάρκειά τους για τη διασφάλιση της υγείας και της ευημερίας των συμμετεχόντων(PresidentialCommissionfortheStudyofBioethicalIssues, 2016).

Σε απάντηση απέναντι στις κατηγορίες που δέχτηκε, η Επιτροπή πραγματοποίησε μια ολοκληρωμένη αναδρομική ανάλυση, εξετάζοντας πλήθος αρχείων για να εξακριβώσει τις ιδιαιτερότητες της έρευνας που διεξήχθη τη δεκαετία του '40. Διοργάνωσε τέσσερις δημόσιες συγκεντρώσεις μέσα σε διάστημα ενός έτους και απηύθυνε προσκλήσεις σε ειδικούς από πολλούς τομείς σπουδών. Η μελέτη αυτή ασχολήθηκε με διάφορα θέματα επαγγελματικής και ερευνητικής δεοντολογίας, με στόχο την εκπαίδευση τόσο του κοινού όσο και της ερευνητικής κοινότητας. Κατόπιν των στοιχείων τα οποία ήρθαν στο φως, η Επιτροπή Βιοηθικής στις Η.Π.Α. ενέτεινε τις προσπάθειες για την ενσωμάτωση της βιοηθικής στα εκπαιδευτικά προγράμματα σε όλες τις βαθμίδες (Presidential Commission for the Study of Bioethical Issues, 2016).

Σύμφωνα με τον Σαλαμούρα (2022) η βιοηθική είναι απαραίτητη σε κάθε σύγχρονη δημοκρατική κοινωνία. Η διδασκαλία της βιοηθικής σε όλες τις εκπαιδευτικές βαθμίδες είναι απαραίτητη για την έκθεση των νέων ατόμων σε σύγχρονους προβληματισμούς και τον εφοδιασμό τους με αποτελεσματικές στρατηγικές για την κατανόηση και την αντιμετώπιση των πολύπλοκων βιοηθικών προκλήσεων που ανακύπτουν στη σημερινή κοινωνία. Πρωταρχικός στόχος είναι να δημιουργηθούν οι απαραίτητες συνθήκες, μέσω της διάδοσης πληροφοριών και της δέσμευσης, που θα διευκολύνουν μια αξιοπρεπή ζωή στη μελλοντική κοινωνία που διαμορφώνεται από τις εξελίξεις στην επιστήμη και την τεχνολογία. Προτού εμβαθύνουμε στις πρωταρχικές αιτιολογήσεις για την ένταξη της βιοηθικής στην εκπαίδευση, είναι απαραίτητο να εξετάσουμε πρώτα τον ορισμό του όρου εκπαίδευση. Εκπαίδευση είναι η διαδικασία μετάδοσης γνώσεων και ανάπτυξης των διανοητικών και ηθικών ικανοτήτων των ατόμων μέσω συστηματικής διδασκαλίας που διεξάγεται από εκπαιδευτικούς σε εκπαιδευτικά ιδρύματα, με τη χρήση συγκεκριμένων μεθοδολογιών (Μπαμπινιώτης, 2005).

Η εκπαίδευση έχει κληθεί να ενσωματώσει τον βιοηθικό γραμματισμό στις διαδικασίες της τις τελευταίες δεκαετίες. Ο βιοηθικός γραμματισμός αναφέρεται στην προώθηση των βιοηθικών αρχών και αξιών μέσω της εκπαίδευσης. Πρωταρχικός στόχος του είναι η ενίσχυση της αυτογνωσίας των ατόμων και της αίσθησης του ανήκειν σε διάφορες κοινωνικές ομάδες, ανεξαρτήτως μεγέθους. Ο βιοηθικός γραμματισμός δίνει τη δυνατότητα στα άτομα να εντοπίζουν, να κατανοούν και να

διαχειρίζονται ηθικά διλήμματα σε διάφορους τομείς της ύπαρξής τους, τόσο ως άτομα όσο και ως μέρος μιας συλλογικότητας (Μπαλάτσου & Θεολόγου, 2020).

Η προοδευτική ανάπτυξη της βιοτεχνολογίας και της κυτταρικής βιολογίας τις τελευταίες δεκαετίες συνοδεύεται από ηθικές ανησυχίες (Hails, 2004). Τα πλεονεκτήματα και τα δυνητικά μειονεκτήματα των βιοτεχνολογικών ανακαλύψεων, όπως η γενετική μηχανική, η έρευνα βλαστοκυττάρων, η κλωνοποίηση, το πρόγραμμα του ανθρώπινου γονιδιώματος και οι γενετικά τροποποιημένοι οργανισμοί (Hails, 2004), αποτελούν κυρίαρχες ανησυχίες στη σύγχρονη κοινωνία (Gutierrez & Yangco, 2014).

Στο πεδίο της επιστημονικής μελέτης, το ζήτημα της ηθικής έχει γίνει όλο και πιο σημαντικό λόγω των ανησυχητικών ιατρικών πειραμάτων που διεξάγονται στη γενετική, συμπεριλαμβανομένων των. Κατά συνέπεια, υπήρξαν προσπάθειες να ενισχυθεί η προβολή της βιοηθικής, ιδίως στο εσωτερικό των ερευνητικών ιδρυμάτων και των ιατρικών σχολών, με την τάση αυτή να επεκτείνεται σταδιακά και σε άλλους τομείς της εκπαίδευσης. Αρχικά, με σκοπό να αντιμετωπιστούν και να ελαχιστοποιηθούν οι παρανοήσεις του κοινού, η εκπαίδευση στη βιοηθική άρχισε να περιλαμβάνεται στα προγράμματα σπουδών της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης με έμφαση σε θέματα ιατρικής και υγείας, όπως η γονιδιακή θεραπεία και η ευθανασία. Αυτά τα προγράμματα σπουδών επικεντρώνονται κυρίως στην προετοιμασία των φοιτητών ώστε να είναι πιο ευαίσθητοι σε ηθικά ζητήματα και ιδανικά στην ιατρική (Gutierrez&Yangco, 2014).

Σκοπός τους ήταν να διασφαλιστεί ότι η επιστήμη και η τεχνολογία χρησιμοποιούνται με τρόπο που να διασφαλίζει την ανθρώπινη αξιοπρέπεια, την υγεία, την ευημερία και τη διαφορετικότητα (Selvakumar&Joseph, 2004). Το περιβάλλον της υγειονομικής περίθαλψης αποδίδει σημαντική σημασία στην ανάπτυξη δεξιοτήτων για την αντιμετώπιση ηθικών ζητημάτων, σε βαθμό που θεωρούνται υποχρεωτικές για τη συνεχή ιατρική εκπαίδευση (Robb, Etchells, Cusimano, Cohen, Singer, &McKneally, 2005). Ο Turrens (2005) διαπίστωσε ότι η ένταξη της βιοηθικής στο πρόγραμμα βιοϊατρικών επιστημών ενίσχυσε την κατανόηση των φοιτητών για τα σύγχρονα βιοηθικά διλήμματα και τις ανησυχίες που σχετίζονται με την επαγγελματική ηθική. Πέρα από τις σχολές των βιοϊατρικών επιστημών, τα ζητήματα βιοηθικής άρχισαν να αποτελούν διδακτικό αντικείμενο και στις νομικές

σχολές. Ενδεικτικά, στις νομικές σχολές της Μαλαισίας, το θέμα της βιοηθικής εξετάζεται παράλληλα με τα μαθήματα Ιατρικού Δικαίου, τα οποία εξετάζουν συγκεκριμένα ιατρικο-νομικά θέματα όπως η ιατρική αμέλεια, η συγκατάθεση μετά από ενημέρωση, η ευθανασία, η άμβλωση, η μεταμόσχευση οργάνων, ο εγκεφαλικός θάνατος και η έρευνα βλαστοκυττάρων (Kamilan, Ashiqin&Amin, 2011). Όπως διαπιστώθηκε από πλήθος ερευνητών, το καθήκον της καθιέρωσης ηθικά αποδεκτών δραστηριοτήτων δεν αφορά μόνο τους επιστήμονες, αλλά και τους παιδαγωγούς, όπως και τον κάθε πολίτη (Gutierrez&Yango, 2014). Ως εκ τούτου, είναι απαραίτητο να βγούμε έξω από τους κύκλους των εμπειρογνομόνων των τομέων της βιομηχανολογίας και της βιοτεχνολογίας για να συμμετάσχουμε ενεργά στη λήψη βιοηθικών αποφάσεων (Lee, 2011).

Τα σύγχρονα επιστημονικά προγράμματα σπουδών περιλαμβάνουν πλέον ένα ευρύ φάσμα θεμάτων, συμπεριλαμβανομένων των θετικών επιστημών, της τεχνολογίας, των κοινωνικών σπουδών, των πολιτιστικών σπουδών, των περιβαλλοντικών σπουδών, των πολιτικών σπουδών και των ηθικών σπουδών (Γλυκοφρύδη& Ζαπουνίδη, 2019). Η πλειονότητα των ερευνών που έχουν διεξαχθεί καταδεικνύει ότι ο τομέας της βιοηθικής είναι σε μεγάλο βαθμό συμβατός με εναλλακτικές διδακτικές προσεγγίσεις. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι είναι ζωτικής σημασίας για τους μαθητές να συμμετέχουν ενεργά στην άσκηση της ικανότητας διατύπωσης επιχειρημάτων και εξεύρεσης συναίνεσης σε δύσκολες καταστάσεις. Οι μαθητές μπορούν να αξιοποιήσουν τις επιστημονικές τους γνώσεις για να αξιολογήσουν προσωπικές και κοινωνικές ανησυχίες και να διατυπώσουν τις απόψεις τους, αφού διαθέτουν επαρκή επιστημονικά θεμέλια, συμμετάσχουν σε συζητήσεις με συνομηλίκους τους και ενισχύουν τις ικανότητές τους στη συλλογιστική (Sadler & Donnelly, 2006). Η εκπαίδευση στη βιοηθική μπορεί να παρέχεται είτε ως ξεχωριστός κλάδος μέσω ενός μαθήματος επιλογής βιοηθικής είτε να ενσωματωθεί σε υφιστάμενα μαθήματα. Είναι πιο συμφέρουσα η ενσωμάτωση θεμάτων βιοηθικής σε ένα μάθημα βιολογίας στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, καθώς αυτό ενθαρρύνει τους μαθητές να υπερβούν την επιδερμική επαφή με το ερευνητικό αντικείμενο και να διερευνήσουν θεμελιώδεις επιστημονικές και ηθικές ιδέες(Γλυκοφρύδη & Ζαπουνίδη, 2019).

Επιπροσθέτως, εστιάζοντας ιδιαίτερα στην ακαδημαϊκή εκπαίδευση, στόχος της ενσωμάτωσης της βιοηθικής στην τριτοβάθμια εκπαίδευση είναι να ενισχυθεί η συνείδηση των επερχόμενων επιστημόνων όσον αφορά τα ηθικά διλήμματα που θέτει το ταχέως εξελισσόμενο πεδίο της έρευνας και της τεχνολογίας. Η απόκτηση φιλοσοφικής κατάρτισης είναι επωφελής για τα άτομα με υπόβαθρο στις φυσικές επιστήμες, καθώς ενισχύει την ικανότητά τους να αναλύουν συγκεκριμένα βιοηθικά ζητήματα. Με την ενασχόληση με τη βιοηθική κατάρτιση, τα άτομα αποκτούν την ικανότητα να κατανοούν τα ηθικά διλήμματα που προκύπτουν από τον τομέα των βιολογικών επιστημών και καλλιεργούν την ικανότητά τους να λαμβάνουν τεκμηριωμένες αποφάσεις με γνώμονα τις ηθικές θεωρίες και αρχές. Ως εκ τούτου, είναι ζωτικής σημασίας η διατήρηση της σύνδεσης μεταξύ των βιοεπιστημών και των κοινωνικών αξιών που απαιτούνται στις σημερινές συνθήκες της αυξανόμενης χρήσης της προηγμένης βιοτεχνολογίας και των απαιτήσεων τόσο της ανθρώπινης ευημερίας όσο και του περιβάλλοντος (Γλυκοφρύδη & Ζαπουνίδη, 2019).

Οι κοινοβουλευτικές ή δημόσιες συζητήσεις στον τομέα της βιοηθικής συχνά στερούνται σαφήνειας, γεγονός που υποδηλώνει ότι οι πολιτικοί, οι νομοθέτες και οι πολίτες δεν είναι εξοπλισμένοι για να συμμετάσχουν σε συζητήσεις σχετικά με αυτά τα θέματα. Για τη βελτιστοποίηση των αποτελεσμάτων, είναι επιτακτική ανάγκη να προωθηθεί η ενισχυμένη δέσμευση μεταξύ του κοινού, των επιστημόνων και των πολιτικών. Ταυτόχρονα, υπάρχει η επιθυμία για διευρυμένη εξέταση των θεμάτων βιοηθικής για την ενίσχυση των βιοτεχνολογικών γνώσεων όλων των ατόμων (Klugland, 2001). Μια εξέχουσα επιλογή είναι η παρακολούθηση σεμιναρίων που επικεντρώνονται σε συγκεκριμένα θέματα. Συνοψίζοντας, οι έρευνες σχετικά με την εκπαίδευση στη βιοηθική δείχνουν σταθερά ότι οι εκπαιδευτικοί πρέπει να κατανοήσουν ότι δεν είναι πάντα δυνατό να ανακαλύψουν μια οριστική λύση σε μια βιοηθική πρόκληση. Σε πολλές περιπτώσεις, δεν υπάρχει καθολικά σωστή απάντηση. Επιπλέον, η εκπαίδευση δεν επιδιώκει να υπαγορεύσει ή να χειραγωγήσει τα άτομα ώστε να συμμορφωθούν σε συγκεκριμένες συμπεριφορές, καθώς αυτό θα συνεπαγόταν μια μορφή κατήχησης που αντιβαίνει στις αρχές και τους στόχους της εκπαίδευσης.

Στόχος της εκπαίδευσης στη βιοηθική, όπως αναφέρει ο Iancu (2014), είναι να ενισχύσει την ικανότητα των μαθητών να εφαρμόζουν τις ηθικές αρχές σε συνδυασμό με τους βιολογικούς νόμους και να λαμβάνουν τεκμηριωμένες αποφάσεις όταν έρχονται αντιμέτωποι με ηθικά διλήμματα στην επιστημονική έρευνα και τις εξελίξεις στη βιολογία, την ιατρική, τη γεωργία, καθώς και στον προσωπικό, επαγγελματικό και οικογενειακό τους χώρο.

Απώτερος στόχος για την τριτοβάθμια εκπαίδευση, είναι οι φοιτητές, και ιδιαίτερα των θετικών επιστημών να αποκτήσουν μια βαθιά κατανόηση των ορθών επιστημονικών διαδικασιών και να καλλιεργήσουν μια ισχυρή τάση να τις εφαρμόσουν στη μελλοντική τους σταδιοδρομία. Όσον αφορά την προσωπική ηθική, τα άτομα μπορεί να έχουν διαφορετικές απόψεις για αμφιλεγόμενα θέματα, όπως τα πειράματα σε ζώα ή η κλωνοποίηση ανθρώπινων βλαστοκυττάρων, με αποτέλεσμα να απαιτούνται διαφορετικοί εκπαιδευτικοί στόχοι. Ως εκ τούτου, οι στόχοι θα πρέπει να είναι η καλλιέργεια δεξιοτήτων κριτικής σκέψης και η έκθεση των μαθητών και φοιτητών σε ένα ευρύ φάσμα προοπτικών. Η εκπαίδευση στη βιοηθική αποτελεί θεμελιώδη πτυχή της εκπαίδευσης στη δεοντολογία και χρησιμεύει ως κρίσιμο στοιχείο στο πλαίσιο αυτής. Η συνύπαρξη των ηθικών νόμων με τους βιολογικούς, ιατρικούς και φυσικούς νόμους είναι επιτακτική. Κατά συνέπεια, η ένταξη της βιοηθικής εκπαίδευσης μπορεί να διευκολύνει την ανάπτυξη της ικανότητας των νέων ατόμων να εφαρμόζουν τους ηθικούς νόμους στην προσωπική και επαγγελματική τους ζωή. Επιπλέον, μπορεί να προωθήσει την υπεύθυνη συμπεριφορά στις ερευνητικές τους προσπάθειες (Γλυκοφρύδη & Ζαπουνίδη, 2019).

Η βιοηθική εκπαιδευτική προσέγγιση θα πρέπει όχι μόνο να αποδίδει πρακτικά και θεωρητικά επιστημονικά αποτελέσματα, αλλά και να ενσταλάζει την κατανόηση του τρόπου εφαρμογής τους με ευσυνείδητο και ηθικό τρόπο. Η βιοηθική είναι ένας ανεξάρτητος ακαδημαϊκός κλάδος, αν και είναι δύσκολο να εφαρμοστεί στα σχολεία λόγω του διεπιστημονικού χαρακτήρα που απαιτεί η προσέγγισή της. Η ενσωμάτωση της βιοηθικής σε ένα ολοκληρωμένο πλαίσιο είναι απαραίτητη για την καλλιέργεια της επάρκειας στη λήψη τεκμηριωμένων και ουσιαστικών αποφάσεων. Η κατανόηση του ευρύτερου ιατρικού και κοινωνικοοικονομικού πλαισίου είναι ζωτικής σημασίας για την ενημερωμένη, με κίνητρα και βελτιωμένη βιοηθική μάθηση. Ωστόσο, σε μια κοινωνία που βρίσκεται αντιμέτωπη με την ανάγκη

να ενισχύσει την ικανότητά της να αντιμετωπίζει ένα ευρύ φάσμα πιεστικών και περίπλοκων επιλογών, υπάρχει επιτακτική ανάγκη ενίσχυσης και διάδοσης της βιοηθικής εκπαίδευσης(Γλυκοφρύδη& Ζαπουνίδη, 2019).

2.2.ΡΟΛΟΣ ΚΑΙ ΣΗΜΑΣΙΑ

Η βιοηθική, ο κλάδος της ηθικής που ασχολείται με ηθικά ζητήματα που προκύπτουν από την ιατρική και βιολογική έρευνα, θα πρέπει να ενσωματωθεί στο σχολικό πρόγραμμα σπουδών για διάφορα αίτια, τα οποία αφορούν τόσο την ευημερία των μαθητών όσο και την καλλιέργεια των απαραίτητων για αυτούς δεξιοτήτων στο μέλλον. Η διδασκαλία της βιοηθικής επιτρέπει στους μαθητές να αναπτύξουν μια βαθύτερη κατανόηση των ηθικών επιπτώσεων των εξελίξεων στη βιολογία και την ιατρική. Επιπλέον, προάγει τις δεξιότητες κριτικής σκέψης και ενθαρρύνει τους μαθητές να συμμετέχουν σε στοχαστικές συζητήσεις σχετικά με σύνθετα ηθικά διλήμματα. Τέλος, η εισαγωγή της βιοηθικής στην εκπαίδευση (πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια, εκτός από την τριτοβάθμια) μπορεί να συμβάλλει στην προετοιμασία των μαθητών για μελλοντική σταδιοδρομία στην υγειονομική περίθαλψη ή σε συναφείς τομείς, καθώς τους εφοδιάζει με τις απαραίτητες δεοντολογικές γνώσεις και δεξιότητες λήψης αποφάσεων (Ike&Anderson, 2018).

Ιδιαίτερα η Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση, περιλαμβάνει μαθητές οι οποίοι βρίσκονται σε μία κρίσιμη περίοδο για την ανάπτυξη ηθικών προβληματισμών και στάσεων. Η περίοδος αυτή χαρακτηρίζεται ως η μεταβατική φάση μεταξύ της παιδικής ηλικίας και της ενηλικίωσης, γνωστή και ως εφηβεία. Είναι μια φάση κατά την οποία το άτομο έχει την ελευθερία είτε να υιοθετήσει είτε να απορρίψει οποιαδήποτε κοινωνική ταυτότητα ή μορφή έκφρασης. Μέχρι να ολοκληρώσουν την πορεία τους στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση, οι μαθητές συνήθως εκτίθενται σε στερεότυπα των μέσων ενημέρωσης. Κατά τη διάρκεια αυτής της φάσης, οι έφηβοι αναπτύσσουν ατομικές προοπτικές σχετικά με τη δική τους ταυτότητα και τους πολιτισμούς στους οποίους ανήκουν (Willens, 2013).

Κατά τη διάρκεια της εφηβείας, πολλοί έφηβοι καλούνται να πραγματοποιήσουν ανεξάρτητα ηθικές επιλογές χωρίς την καθοδήγηση ή την επιρροή των γονέων, των κηδεμόνων ή των δασκάλων τους,

παρά το γεγονός ότι αυτό το στάδιο της ζωής τους είναι εξαιρετικά κρίσιμο. Προκειμένου οι μαθητές του λυκείου να γίνουν ικανοί υπεύθυνοι για τη λήψη αποφάσεων στην πολιτική, την εκπαίδευση, την υγειονομική περίθαλψη, την έρευνα και την κοινωνική πρόνοια, είναι επιτακτική ανάγκη να λάβουν διδασκαλία σε δεξιότητες επίλυσης προβλημάτων ή αντιμετώπισης της ζωής που θα τους δώσουν τη δυνατότητα να λαμβάνουν ηθικές αποφάσεις που έχουν αντίκτυπο όχι μόνο στη δική τους ζωή αλλά και στη ζωή των άλλων (Willens, 2013).

Τα παιδιά του λυκείου βρίσκονται σε ιδανική θέση για να μελετήσουν τη βιοηθική λόγω της ταυτόχρονης γνωστικής, συναισθηματικής και σωματικής ανάπτυξής τους στον συγκεκριμένο τομέα. Μέσα σε περίπου έξι χρόνια μετά την έναρξη του γυμνασίου, οι μαθητές θα ενηλικιωθούν νομικά και θα αποκτήσουν την εξουσία να παρέχουν τη συγκατάθεσή τους και την υποστήριξή τους σε πολιτικά κόμματα και παρατάξεις. Θα έχουν επίσης τη νομική ελευθερία να εκφράζουν ελεύθερα τις απόψεις τους σχετικά με την υγειονομική περίθαλψη, την πολιτική, τη θρησκεία, την εκπαίδευση, άλλα κοινωνικοπολιτισμικά συστήματα χωρίς να απαιτείται η συγκατάθεση των γονέων ή των φροντιστών τους. Κατά τη διάρκεια του λυκείου, οι μαθητές ενδέχεται να έρθουν αντιμέτωποι με βιοηθικά θέματα, όπως η δωρεά οργάνων, η ευγονική, τα πειράματα σε ζώα, η παρένθετη μητρότητα, η υποβοηθούμενη αναπαραγωγή, και άλλα φιλοσοφικά ζητήματα και προβληματισμοί που άπτονται της επιστήμης, της θρησκείας και της ζωής. Αυτές οι τάξεις είναι μια εξαιρετικά κρίσιμη περίοδος. Ως εκ τούτου, είναι λογικό να υποστηριχθεί ότι η εποχή του λυκείου είναι η βέλτιστη στιγμή για τη ρητή ενσωμάτωση μαθημάτων βιοηθικής στο σχολικό πρόγραμμα σπουδών (Ike&Anderson, 2018).

Ο κύριος λόγος για τον οποίο η ηθική εκπαίδευση και ο ηθικός εγγραμματισμός είναι ζωτικής σημασίας είναι επειδή παρέχουν καθοδήγηση τόσο για τα άτομα όσο και για τα συμβουλευτικά όργανα. Ως άτομα, οι σύγχρονοι πολίτες καλούνται να επιβιώσουν σε ένα πολύπλοκο σύστημα υγειονομικής περίθαλψης και σε μία σύνθετη και τεχνολογικά καθοδηγούμενη κοινωνία.

Οι πολίτες σήμερα, έχουν την ευθύνη να επιλέξουν τις κοινές αρχές που πρέπει να διαμορφώνουν τις πολιτικές σχετικά με κρίσιμα ζητήματα όπως η γέννηση και ο θάνατος, η υγεία και η συνολική ευημερία. Οι επαγγελματίες στους τομείς της επιστήμης, της ιατρικής και του δικαίου, καλούνται να

αντιμετωπίζουν ηθικές προκλήσεις, να κατανοούν τις επαγγελματικές τους ευθύνες και να εξετάζουν τις ευρύτερες κοινωνικές συνέπειες της εργασίας τους, προκειμένου να εκπληρώνουν τις υποχρεώσεις τους.

Η ικανότητα εντοπισμού, έκφρασης και αντιμετώπισης ηθικών διλημμάτων είναι κρίσιμης σημασίας σε όλες αυτές τις θέσεις. Οργανισμοί όπως οι εθνικοί φορείς βιοηθικής μπορούν να διαδραματίσουν κρίσιμο ρόλο στην προώθηση και διευκόλυνση της προόδου της εκπαίδευσης στη βιοηθική. Η εκπαίδευση στη βιοηθική καλλιεργεί ικανότητες που θα επιτρέψουν στους μαθητές να αντιμετωπίσουν τις αναπόφευκτες προκλήσεις που θα αντιμετωπίσουν, όπως η πλοήγηση σε μια δύσκολη ιατρική διάγνωση, η αξιολόγηση των σχετικών παραγόντων κατά τη λήψη θεραπευτικών επιλογών, η παροχή αποτελεσματικής φροντίδας και η προετοιμασία για σενάρια που αφορούν το τέλος της ζωής. Η ενίσχυση της ικανότητάς μας να εντοπίζουμε, να εκφράζουμε και να εξετάζουμε τις ηθικές πτυχές των πράξεών μας μας επιτρέπει να κάνουμε πιο ενημερωμένες και συνετές επιλογές. Η απόκτηση αυτών των δεξιοτήτων είναι μια συνεχής προσπάθεια που απαιτεί μια σταθερή κατανόηση της ηθικής. Υπάρχουν πολλές περιστάσεις για να εφαρμοστούν δεξιότητες στην πράξη τόσο στον προσωπικό όσο και στον επαγγελματικό τομέα. Τόσο η επίσημη όσο και η άτυπη εκπαίδευση στη βιοηθική είναι ζωτικής σημασίας για την ενίσχυση της κατανόησης από το κοινό των ηθικών πτυχών της αναπτυσσόμενης τεχνολογίας, της έρευνας σε ανθρώπινα υποκείμενα, της λήψης κλινικών αποφάσεων, των επειγόντων περιστατικών δημόσιας υγείας, των εξελίξεων στις νευροεπιστήμες και άλλων συναφών τομέων. Η εκπαίδευση στη βιοηθική διευκολύνει την ανάπτυξη των επιστημονικών και ηθικών γνώσεων που χρειάζονται τα άτομα για να κατανοήσουν τις συνέπειες αυτών των περίπλοκων θεμάτων για την προσωπική τους ζωή, καθώς και για τα αγαπημένα τους πρόσωπα και τις κοινότητές τους (PresidentialCommissionfortheStudyofBioethicalIssues, 2016).

2.3. ΒΙΟΗΘΙΚΟΣ ΕΓΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ

Οι πρώτες περιπτώσεις ενσωμάτωσης της βιοηθικής στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση προήλθαν από τη Γαλλία και συγκέντρωσαν σημαντικό ενθουσιασμό από τους μαθητές (Bernard, 1996). Το Δίκτυο

Ευρυδίκη, το οποίο είναι το Ευρωπαϊκό Δίκτυο Πληροφοριών για τα Εκπαιδευτικά Συστήματα και τις Πολιτικές στην Ευρώπη, αναφέρει ότι η πλειονότητα των ευρωπαϊκών χωρών περιλαμβάνει ήδη θέματα σχετικά με τη βιοηθική στα προγράμματα σπουδών τους. Θέματα όπως οι δεξιότητες ζωής, η ηθική, η ισότητα, η διαφορετικότητα, η ιδιότητα του πολίτη ενσωματώνονται σε διάφορα ακαδημαϊκά μαθήματα, όπως η λογοτεχνία, η μουσική, η ιστορία, τα θρησκευτικά, οι φυσικές επιστήμες, η βιολογία, ή διδάσκονται ως ξεχωριστά μαθήματα, όπως η ηθική ή η βιοηθική για την πρωτοβάθμια εκπαίδευση (Μπαλάτσου & Θεολόγου, 2020).

Πολύ λίγα λύκεια παρέχουν στους μαθητές τους τη δυνατότητα να παρακολουθήσουν ένα ειδικό μάθημα βιοηθικής. Ωστόσο, ο βιοηθικός στοχασμός μπορεί να ενσωματωθεί στο κανονικό πρόγραμμα σπουδών των φυσικών επιστημών. Αυτό μπορεί να αποδοθεί, σε κάποιο βαθμό, στην εμφάνιση του κινήματος STS, που σημαίνει «επιστήμη, τεχνολογία και κοινωνία». Η ένταξη των σοβαρών ηθικών και πολιτικών προβληματισμών που δημιουργούνται από την πρόοδο της επιστήμης και της τεχνολογίας στο πρόγραμμα σπουδών των φυσικών επιστημών στα σχολεία δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης των ΗΠΑ έχει υποστηριχθεί από αυτό το κίνημα. Ωστόσο, υπάρχουν προκλήσεις που εμποδίζουν την πρόοδο αυτού του κινήματος. Για παράδειγμα, η εκπαίδευση των εκπαιδευτικών θετικών επιστημών, επηρεασμένη από τον συμβατικό διαχωρισμό των θετικών και ανθρωπιστικών επιστημών, συχνά παραμελεί την καλλιέργεια παιδαγωγικών ικανοτήτων για ηθικό στοχασμό. Ωστόσο, το ολοκληρωτικό κίνημα έχει σημειώσει πρόοδο (EncyclopediaofBioethics, 2024).

Για παράδειγμα, βιοηθικές ανησυχίες μπορεί να ανακύψουν στα μαθήματα βιολογίας του λυκείου κατά τη συζήτηση θεμάτων όπως η γενετική, τα πειράματα σε ανθρώπους και ζώα ή η περιβαλλοντική επιστήμη. Η διερεύνηση αυτών των θεμάτων μπορεί να περιορίζεται σε συνοπτικές μελέτες περιπτώσεων ή σε συζητήσεις που αποσκοπούν στο να βοηθήσουν τους μαθητές στη διαδικασία διασαφήνισης των αξιών. Ωστόσο, υπάρχει μια αυξανόμενη πεποίθηση ότι αυτές οι τακτικές μπορεί να μην είναι αρκετές. Είναι σημαντικό να αναγνωρίσουμε ότι δεν έχουν όλες οι πεποιθήσεις το ίδιο βάρος και οι μαθητές πρέπει να καλλιεργήσουν την ικανότητα να αξιολογούν τις απόψεις τους με βάση τα επιστημονικά δεδομένα, τις πρακτικές συνέπειες και τη λογική συνοχή. Η εστίαση στην αξιολόγηση

των ηθικών προοπτικών σε αυτή την προσέγγιση μπορεί τελικά να είναι ιδιαίτερα ελκυστική για τους εκπαιδευτικούς της επιστήμης, καθώς ευθυγραμμίζεται αποτελεσματικά με στοιχεία της επιστημονικής μεθόδου που επιδιώκουν να μεταδώσουν (EncyclopediaofBioethics, 2024).

Η εκπαίδευση στη βιοηθική στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση δεν θα πρέπει να περιορίζεται στο επιστημονικό πρόγραμμα σπουδών. Το πρόγραμμα σπουδών βιοηθικής του Ινστιτούτου Δεοντολογίας Kennedy για το Γυμνάσιο και το Λύκειο, ενδεικτικά, έχει ως στόχο να εκπαιδεύσει και να βοηθήσει τους διδάσκοντες να ενσωματώσουν μελέτες περιπτώσεων βιοηθικής σε διάφορα μαθήματα, όπως οι κοινωνικές σπουδές, η πολιτική αγωγή, η ιστορία, η φιλοσοφία και η θρησκεία. Το έργο έχει αναπτύξει εκπαιδευτικές ενότητες που περιλαμβάνουν τομείς όπως η ηθική των νεογνών, η μεταμόσχευση οργάνων, η έρευνα σε ανθρώπινα υποκείμενα και η ευγονική. Οι καθηγητές λυκείου εξοικειώνονται με αυτά τα θέματα μέσω σεμιναρίων και λαμβάνουν υποστήριξη στη συνεχή ανάπτυξη προγραμμάτων σπουδών, στη δικτύωση και στην ανακάλυψη πόρων (EncyclopediaofBioethics, 2024).

Διεθνείς οργανισμοί, όπως η Presidential Commission for the Study of Bioethical Issues (<http://www.bioethics.gov>), υποστηρίζουν ότι η ηθική εκπαίδευση πρέπει να ξεκινά σε πρώιμο στάδιο και να χρησιμεύει πρωτίστως ως όχημα για να αποκτούν τα άτομα νέες δεξιότητες μέσω της συνεχούς εκπαίδευσης. Η συνεχής και δια βίου διδασκαλία στη βιοηθική, ξεκινώντας από την πρώιμη εκπαίδευση, μπορεί να προωθήσει μια μοναδική κατανόηση της ζωής. Συμμετέχοντας σε αιτιολογημένες συζητήσεις και διαλόγους για ηθικά και βιοηθικά θέματα εντός της τάξης, οι μαθητές είναι σε θέση να ξεπεράσουν την εγωκεντρική τους οπτική για το περιβάλλον τους (Μπαλάτσου & Θεολόγου, 2020). Αντιλαμβανόμενοι τους εαυτούς τους ως ισότιμα μέλη της κοινωνίας, οι μαθητές/οι μαθήτριες αναπτύσσουν την αίσθηση της ευθύνης για τη ζωή τους, οδηγώντας στη βελτίωση της ιδιότητας του πολίτη (Gardelli et al., 2014).

Ο Σαλαμούρας (2022) διερεύνησε την διδασκαλία της βιοηθικής στην Πρωτοβάθμια, Δευτεροβάθμια και Τριτοβάθμια εκπαιδευτική βαθμίδα. Όπως αναφέρει (Σαλαμούρας, 2022), υπήρξε μια παγκόσμια στροφή στις εκπαιδευτικές πρακτικές προς την προώθηση της διδασκαλίας βασικών βιοηθικών μαθημάτων στα παιδιά του δημοτικού σχολείου με διεπιστημονικό τρόπο. Η προσέγγιση αυτή λαμβάνει

υπόψη τις δεοντολογικές ικανότητες συλλογισμού που αντιστοιχούν στο αναπτυξιακό στάδιο των μαθητών σε αυτή την ηλικία. Ο τομέας της Περιβαλλοντικής Ηθικής αποκτά ιδιαίτερη σημασία στο πλαίσιο αυτό, με πρωταρχικό στόχο την αποκατάσταση της σύνδεσης των σύγχρονων μαθητών με το περιβάλλον και τη φύση. Το μάθημα των Θρησκευτικών παρέχει ήδη στους μαθητές έναν αρχικό βαθμό ηθικού συλλογισμού, προωθώντας την ανάπτυξη αξιών και την κατανόηση ιδεών όπως καλό-κακό, σωστό-λάθος και δίκαιο-άδικο (Kabir&Imam, 2010). Ωστόσο, η ενσωμάτωση της βιοηθικής στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση θα προσφέρει στα παιδιά βασικές δεξιότητες ζωής, παράλληλα με γνωστικές και άλλες ικανότητες, που θα τους επιτρέψουν να λαμβάνουν τεκμηριωμένες αποφάσεις για βιοηθικά ζητήματα που μπορεί να αντιμετωπίσουν αργότερα στη ζωή τους (Μπαλάτσου & Θεολόγου, 2020).

Όσον αφορά την δευτεροβάθμια εκπαίδευση, οι μαθητές της δευτεροβάθμιας βαθμίδας, ιδίως εκείνοι που βρίσκονται στα τελευταία έτη του λυκείου, έχουν αποκτήσει τις βασικές γνωστικές ικανότητες και τις δεξιότητες κριτικής σκέψης που απαιτούνται για την αντιμετώπιση περίπλοκων βιοηθικών διλημμάτων (Bishop&Szobota, 2015).

Κατά συνέπεια, ως απαραίτητη κρίνεται η ρητή σύνδεση της βιοηθικής με τον τομέα της επιστημονικής έρευνας, τον οποίο πρόκειται να γνωρίσουν καλύτερα οι μαθητές μεταβαίνοντας στην ακαδημαϊκή πορεία τους. Όταν οι σημερινοί μαθητές φτάσουν στην ενηλικίωση, ανεξάρτητα από τις σπουδές τους, θα κληθούν να πλοηγηθούν και να ζήσουν σε έναν κόσμο που έχει αλλάξει σημαντικά από τη χρήση της καινοτόμου τεχνολογίας και των βιοεπιστημών. Ως εκ τούτου, εκτός από την απόκτηση της απαραίτητης τεχνογνωσίας, τα άτομα πρέπει επίσης να διαθέτουν κατανόηση των πιθανών πλεονεκτικών ή επιζήμιων επιπτώσεων που συνδέονται με αυτές τις τεχνολογίες (Γλυκοφρύδη& Ζαπουνίδου, 2019). Η απουσία ενός ηθικού πλαισίου για την αντιμετώπιση των προβληματισμών που παρουσιάζουν οι επιστημονικές εξελίξεις θα αποτελούσε ένα σημαντικό πρόβλημα για τη μελλοντική κοινωνία, γεγονός που καθιστά απαραίτητη την εισαγωγή της βιοηθικής ως μαθήματος, ιδιαίτερα στην δευτεροβάθμια εκπαιδευτική βαθμίδα, στην οποία πλέον οι μαθητές είναι σε θέση να κατανοούν βαθύτερα προβληματισμούς και ηθικά διλήμματα. Η διεπιστημονική προσέγγιση της ανάλυσης και κατανόησης των βιοηθικών προβληματισμών μπορεί να προσφέρει στους μαθητές την ευκαιρία να

αποκτήσουν νέα εργαλεία για τον προβληματισμό και την αναζήτηση λύσεων, ενώ ταυτόχρονα ενισχύει την κριτική τους σκέψη. Σύμφωνα με τον Σαλαμούρα (2022) η δευτεροβάθμια εκπαίδευση είναι το καταλληλότερο εκπαιδευτικό επίπεδο για την πρώτη αντιμετώπιση των βιοηθικών προβληματισμών. Αυτό συμβαίνει διότι αποτελεί την τελευταία ευκαιρία για τους μαθητές που δεν θα ακολουθήσουν την τριτοβάθμια εκπαίδευση να μάθουν για τις τρέχουσες βιοηθικές προκλήσεις μέσω δομημένης διδασκαλίας. Στην τριτοβάθμια εκπαίδευση στόχος των μαθημάτων βιοηθικής είναι να εφοδιάσουν τους φοιτητές με μια ολοκληρωμένη κατανόηση του σύνθετου αυτού πεδίου, σε σχέση με το επιστημονικό πεδίο το οποίο επέλεξαν να ακολουθήσουν (Bernard, 1996), συχνά σε συνδυασμό με τη διδασκαλία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, δεδομένου ότι η αδιάκριτη και απερίσκεπτη εφαρμογή της βιοτεχνολογίας οδηγεί μερικές φορές στην αμφισβήτηση της καθολικότητας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (Σαλαμούρας, 2022).

Η ιατρική δεοντολογία, η οποία συνδέεται άμεσα με το πεδίο της βιοηθικής αφορά πρωτίστως τον τομέα των επαγγελματιών υγείας και επικεντρώνεται στην υποβοήθηση της λήψης ιατρικών αποφάσεων, συνήθως με συγκεκριμένα και μετρήσιμα αποτελέσματα. Πράγματι, σε πολυάριθμα προγράμματα επαγγελματιών υγείας, η υποχρεωτική διδασκαλία της ιατρικής ηθικής αποτελεί προϋπόθεση για την απόκτηση επαγγελματικής διαπίστευσης. Η δεύτερη και πιο ολοκληρωμένη παιδαγωγική αρχή της βιοηθικής επιδιώκει την καλλιέργεια ενάρετων επιστημόνων (Γλυκοφρύδη & Ζαπουνίδου, 2019), ενσωματώνοντας τις επιστήμες της ζωής με τις ανθρωπιστικές και κοινωνικές επιστήμες. Οι επιστήμονες αυτοί εκπαιδεύονται να αντιμετωπίζουν ηθικά διλήμματα από πολλαπλές οπτικές γωνίες, θεωρώντας τόσο την ανθρώπινη ευημερία όσο και το περιβάλλον ως εγγενείς αξίες και όχι ως απλά εργαλεία για την επίτευξη άλλων στόχων. Επιπλέον, στα πλαίσια της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στον τομέα της βιοηθικής έχει αναδειχθεί η ανάγκη να παρέχεται κατάρτιση στους ερευνητές, ώστε να διασφαλίζεται ότι κατανοούν τη σημασία του ρόλου τους και των ευρημάτων τους, τηρώντας παράλληλα την ερευνητική δεοντολογία χωρίς να παρεμποδίζεται η επιστημονική διερεύνηση. Κατά συνέπεια, η διδασκαλία της βιοηθικής, όσον αφορά τις ηθικές της διαστάσεις, μπορεί να στηριχθεί μόνο στις αρχές του ανθρωπισμού και της υπευθυνότητας. Με απλά λόγια, η εκπαίδευση

στη βιοηθική πρέπει να έχει διπλό σκοπό: την προώθηση της λήψης ιατρικών αποφάσεων και την προστασία τόσο της ανθρώπινης αξιοπρέπειας όσο και του περιβάλλοντος (Σαλαμούρας, 2022).

Η μετάβαση στα εκπαιδευτικά προγράμματα σπουδών κατά τη δεκαετία του 1990 και στις αρχές της δεκαετίας του 2000, η οποία έδωσε έμφαση στην κριτική σκέψη και τις αναλυτικές ικανότητες, οδήγησε σε αύξηση του ενδιαφέροντος των εκπαιδευτικών για τη βιοηθική. Αναγνώρισαν την ευκαιρία να διδάξουν ενεργά αυτές τις δεξιότητες και να εμπλέξουν τους μαθητές σε συζητήσεις σχετικά με τρέχοντα και αμφιλεγόμενα θέματα (Γλυκοφρύδη & Ζαπουνίδη, 2019). Καταβλήθηκαν σημαντικές προσπάθειες για την ενίσχυση της διδασκαλίας της βιοηθικής, με αποτέλεσμα τη δημιουργία προγραμμάτων που αποσκοπούσαν στην προώθηση της ενσωμάτωσης της βιοηθικής στα προγράμματα σπουδών του γυμνασίου και του λυκείου σε διάφορες χώρες, συμπεριλαμβανομένων των Ηνωμένων Πολιτειών (Bishop et al., 2015), της Ιαπωνίας, της Νέας Ζηλανδίας, της Αυστραλίας, της Πορτογαλίας (Εθνικό Συμβούλιο Δεοντολογίας για τις Επιστήμες της Ζωής) και της Σιγκαπούρης (Macer, 2004). Τα τελευταία χρόνια αναγνωρίζεται όλο και περισσότερο η σημασία της εισαγωγής βασικών αρχών βιοηθικής στο επίπεδο του σχολείου. Οι κατευθυντήριες γραμμές προτείνουν τη συμπερίληψη της βιοηθικής στη βασική εκπαίδευση όχι ως αυτόνομο μάθημα, αλλά ως διεπιστημονική προσέγγιση στο ευρύτερο πλαίσιο της ολιστικής, ανθρωπιστικής και κριτικής εκπαίδευσης των παιδιών και των νεαρών εφήβων (Γλυκοφρύδη & Ζαπουνίδη, 2019). Η UNESCO αναγνωρίζει ρητά την αυξανόμενη απομάκρυνση των σύγχρονων παιδιών από το περιβάλλον και τη φύση, τονίζοντας την επιτακτική ανάγκη να αποκατασταθεί η σύνδεση με τον φυσικό κόσμο. Η περιβαλλοντική ηθική εισάγεται επί του παρόντος ως μέρος του προγράμματος σπουδών στα σχολεία (Macer, 2001) παγκοσμίως, με διαρκώς αυξανόμενο ρυθμό.

Η εκπαίδευση που αφορά τη βιοηθική είχε αρχικά διαμορφωθεί κυρίως για την ιατρική εκπαίδευση και τα προγράμματα σπουδών της νοσηλευτικής τόσο σε προπτυχιακά όσο και σε μεταπτυχιακά προγράμματα (Stolper et al., 2016). Παρ' όλα αυτά, τα βιοηθικά διλήμματα αντιμετωπίζονται συχνά από άτομα σε διάφορους τομείς, με αποτέλεσμα να είναι απαραίτητο να ενσωματωθούν σε όλες τις εκπαιδευτικές βαθμίδες (Rizvi et al., 2023). Αναγνωρίζεται ολοένα και περισσότερο ότι η βιοηθική θα

πρέπει να συμπεριληφθεί στο πρόγραμμα σπουδών για τους νεότερους μαθητές, δηλαδή αυτούς που φοιτούν στο γυμνάσιο. Σε αυτή την ηλικία, τα άτομα βρίσκονται στη διαδικασία οικοδόμησης της αυτογνωσίας τους, η οποία τους επιτρέπει να προβαίνουν σε ηθικές κρίσεις (Chowning et al., 2002). Παρ' όλα αυτά, μόνο ένας περιορισμένος αριθμός μαθητών σε αυτό το ακαδημαϊκό στάδιο έχει την ευκαιρία να συμμετάσχει ενεργά σε δομημένες συζητήσεις σχετικά με αυτά τα ηθικά διλήμματα (Robelen 2021). Αντίθετα, τα βιοηθικά θέματα αποτελούν συχνά αντικείμενο συζήτησης στα κυρίαρχα μέσα ενημέρωσης, συμπεριλαμβανομένων των μέσων κοινωνικής δικτύωσης. Κατά συνέπεια, θα ήταν επωφελές για τους νέους μαθητές αν η βιοηθική συμπεριλαμβανόταν στα προγράμματα σπουδών του σχολείου, ώστε να μαθαίνουν για αυτά μέσα από μία δομημένη διδακτική προσέγγιση (Rizviet al., 2023).

Οι έφηβοι, ανεξαρτήτως της επαγγελματικής τους πορείας, θα πρέπει να διαθέτουν γνώσεις σχετικά με βιοηθικές έρευνες και προβληματισμούς, προκειμένου να κάνουν καλά ενημερωμένες επιλογές σχετικά με την υγεία τους, να καθορίζουν τα ηθικά τους όρια και να έχουν βαθύτερη κατανόηση των πολιτικών θεμάτων. Έχουν γίνει προσπάθειες για την εφαρμογή της εκπαίδευσης σε αυτόν τον διεπιστημονικό τομέα σε ορισμένες περιοχές του πλανήτη. Ένα παράδειγμα είναι τα Εθνικά Ινστιτούτα Υγείας (NIH) στις Ηνωμένες Πολιτείες, τα οποία δημιούργησαν ένα πρόγραμμα σπουδών βιοηθικής ειδικά σχεδιασμένο για να ενσωματωθεί στα μαθήματα βιολογίας του λυκείου (NIH 2009). Παρ' όλα αυτά, αναγνωρίστηκαν ορισμένα εμπόδια, όπως η δυσφορία και η έλλειψη εμπειρίας των εκπαιδευτικών στην έναρξη συζητήσεων, καθώς και οι θεσμικές δυσκολίες στην ενσωμάτωση ηθικών θεμάτων στα επιστημονικά προγράμματα σπουδών. Ένα άλλο παράδειγμα αυτής της πρωτοβουλίας καταδεικνύεται από την εφαρμογή του προγράμματος Διδασκαλία της Βιοηθικής στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση (Project BEST) σε 32 σχολεία στην Πορτογαλία (Rizvi et al, 2023). Μια έρευνα η οποία διεξήχθη μετά την εφαρμογή του έργου που αξιολογεί την αποτελεσματικότητά του έδειξε ότι διευκόλυνε με επιτυχία την προώθηση της βιοηθικής εκπαίδευσης. Οι συμμετέχοντες τόνισαν επίσης τη σημασία της προώθησης της βιοηθικής στα μαθήματα Βιολογίας και Φιλοσοφίας στα σχολεία της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (Araujo et al., 2017).

Τα μαθήματα βιοηθικής είναι ευρέως διαθέσιμα σε κολλεγιακό επίπεδο. Ορισμένα κολέγια παρέχουν τη δυνατότητα στους φοιτητές να ακολουθήσουν μια διεπιστημονική ειδίκευση στη βιοηθική. Μια πιο διαδεδομένη επιλογή είναι να ακολουθήσουν μια δευτερεύουσα επιλογή ή εστίαση στη βιοηθική, η οποία συνήθως περιλαμβάνει μια διεπιστημονική προσέγγιση και συχνά παρέχεται από τμήματα που ειδικεύονται στη φιλοσοφία, τη θρησκεία ή τις κοινωνικές επιστήμες (EncyclopediaofBioethics, 2024).

Ενώ η πλειονότητα των ιδρυμάτων δεν διαθέτει ειδικά ακαδημαϊκά προγράμματα για τη βιοηθική, είναι πιθανό να παρέχουν ένα ή περισσότερα μαθήματα στον τομέα αυτό. Ένα τυπικό μάθημα μπορεί να χρησιμοποιεί ένα συμβατικό εγχειρίδιο βιοηθικής, το οποίο μπορεί είτε να παρουσιάζει μια ενιαία άποψη είτε να παρέχει μια συλλογή σημαντικών δημοσιεύσεων "υπέρ" και "κατά" σε θέματα βιοηθικής. Ο διδάσκων έχει τη δυνατότητα να το ενισχύσει συμπεριλαμβάνοντας μια συλλογή παραδειγμάτων ή να το αντικαταστήσει με ένα επιμελημένο πακέτο μαθημάτων της προτίμησής του (EncyclopediaofBioethics, 2024).

Μπορούν να χρησιμοποιηθούν διάφορες παιδαγωγικές μέθοδοι για την εμπλοκή των φοιτητών σε πρακτικές μαθησιακές εμπειρίες σχετικές με τα θέματα. Ο πιο ευρέως χρησιμοποιούμενος τρόπος είναι η ανάλυση περιπτώσεων, κατά την οποία οι φοιτητές ασχολούνται με τις ηθικές προκλήσεις που παρουσιάζονται σε πραγματικές ή προσομοιωμένες περιπτώσεις. Οι συζητήσεις στην τάξη μπορούν να υποκινήσουν ζωντανό διάλογο, ενώ μια διευρυνόμενη συλλογή βίντεο και βιντεοκασετών απεικονίζει με σαφήνεια τις ανθρώπινες συνέπειες αυτών των θεμάτων για τους μαθητές (EncyclopediaofBioethics, 2024).

Οι καθηγητές μπορούν να ενσωματώσουν τη συμμετοχή εμπειρογνομόνων στον τομέα της βιοηθικής, είτε φέρνοντάς τους ως προσκεκλημένους διδάσκοντες είτε διδάσκοντας ομαδικά μαζί τους. Εναλλακτικά, μπορεί να ωθήσουν από τους φοιτητές να επισκεφθούν μια μονάδα υγειονομικής περίθαλψης ως συστατικό στοιχείο του μαθήματος. Η βιοηθική μπορεί να ενσωματωθεί αποτελεσματικά σε ένα πλαίσιο μάθησης, στο οποίο οι φοιτητές συμμετέχουν σε δραστηριότητες που σχετίζονται με την υγειονομική περίθαλψη και τις οποίες ο διδάσκων χρησιμοποιεί για να διερευνήσει βιοηθικές ανησυχίες (EncyclopediaofBioethics, 2024).

Η πλειονότητα των εγχειριδίων βιοηθικής και πολυάριθμοι διδάσκοντες υιοθετούν μια αρχική προσέγγιση που βασίζεται σε ηθικές θεωρίες και αρχές, οι οποίες στη συνέχεια χρησιμοποιούνται για την ανάλυση συγκεκριμένων θεμάτων, όπως η συγκατάθεση μετά από ενημέρωση, η άμβλωση και η ευθανασία. Παρ' όλα αυτά, η συμβατική μέθοδος και οι τυπικές ανησυχίες της βιοηθικής έχουν αντιμετωπίσει τον έλεγχο από ειδικούς σε κλάδους όπως η φαινομενολογία, ο πραγματισμός, η ερμηνευτική, ο φεμινισμός, η ηθική της αρετής και η αφηγηματική θεωρία. Οι επικριτές υποστηρίζουν ότι η στήριξη σε αφηρημένα θεωρητικά πλαίσια για τη διενέργεια ηθικής ανάλυσης μπορεί να εμποδίσει την εκτίμηση των περιπλοκών των συγκεκριμένων καταστάσεων και των περίπλοκων μεθόδων ερμηνείας που χρησιμοποιούν οι υπεύθυνοι λήψης αποφάσεων στον πραγματικό κόσμο. Επιπλέον, ο περιορισμός σε αναγνωρισμένα ηθικά διλήμματα μπορεί να οδηγήσει στην αγνόηση των κοινωνικοπολιτικών προκαταλήψεων και των φιλοσοφικών πτυχών της ταυτότητας και της σωματικότητας που έχουν επηρεάσει βαθιά τα σύγχρονα δυτικά ιατρικά συστήματα με ηθικά σχετικούς τρόπους (EncyclopediaofBioethics, 2024).

Αρκετοί οργανισμοί και κολέγια παρέχουν εξειδικευμένα προγράμματα ανώτερων σπουδών στη βιοηθική σε μεταπτυχιακό επίπεδο. Μια ευρέως προτιμώμενη επιλογή είναι το πρόγραμμα μεταπτυχιακών ή διδακτορικών σπουδών, συνήθως στη φιλοσοφία και στη θρησκεία, με εξειδικευμένη εστίαση στη βιοηθική. Το πρόγραμμα σπουδών περιλαμβάνει μια σειρά μαθημάτων που επικεντρώνονται σε θέματα βιοηθικής, περιορισμένη έκθεση σε κλινικό περιβάλλον και μια διατριβή σε ένα θέμα σχετικό με τη βιοηθική. Τα προγράμματα αυτά μπορούν να προσελκύσουν άτομα που επιθυμούν να ακολουθήσουν αυτόν τον τομέα ως κύρια ακαδημαϊκή κατεύθυνση. Εναλλακτικά, οι επαγγελματίες υγείας έχουν τη δυνατότητα να εγγραφούν σε αυτά τα προγράμματα, συνήθως σε επίπεδο μεταπτυχιακού τίτλου, για να προετοιμαστούν για τη διδασκαλία ή/και τη συμμετοχή τους σε επιτροπές δεοντολογίας ή απλώς από προσωπικό ενδιαφέρον. Επιπλέον, συγκεκριμένα προγράμματα είναι δομημένα έτσι ώστε να παρέχουν τη δυνατότητα στους φοιτητές να αποκτήσουν διπλά πτυχία μέσω συμφωνιών συνεργασίας, επιτρέποντάς τους να αποκτήσουν ένα ιατρικό ή νομικό πτυχίο σε συνδυασμό με ένα πτυχίο στη βιοηθική ή αντίστοιχο διδακτορικό δίπλωμα. Ενώ η πλειονότητα των προγραμμάτων σπουδών επικεντρώνεται κυρίως στη βιοηθική ή την ιατρική ηθική, υπάρχουν και άλλα

που έχουν ευρύτερο πεδίο εφαρμογής και αναφέρονται ως ιατρικές ανθρωπιστικές επιστήμες. Τα προγράμματα αυτά μπορεί να περιλαμβάνουν ένα εύρος επιστημονικών κλάδων, όπως η ιστορία, η κοινωνιολογία, η ανθρωπολογία και η λογοτεχνία.

Εκτός από τα προγράμματα σπουδών, υπάρχουν και άλλες εναλλακτικές λύσεις για άτομα που χρειάζονται ένα πιο περιορισμένο επίπεδο κατάρτισης στον τομέα της βιοηθικής. Αρκετά ιδρύματα παρέχουν εντατικά μαθήματα βιοηθικής που κυμαίνονται από μία έως τέσσερις εβδομάδες σε διάρκεια ή περιλαμβάνουν συνεδρίες που κατανέμονται σε ένα εκτεταμένο χρονικό διάστημα. Διάφορα εκπαιδευτικά ιδρύματα παρέχουν συνεχή μαθήματα και προγράμματα πιστοποίησης στον τομέα της βιοηθικής. Επιπλέον, υπάρχουν εξειδικευμένες υποτροφίες βιοηθικής που απευθύνονται ειδικά σε άτομα που ήδη ασχολούνται με την κλινική πρακτική (EncyclopediaofBioethics, 2024).

2.4. ΒΙΟΗΘΙΚΟΣ ΕΓΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Η ενσωμάτωση των αρχών της βιοηθικής στα πρώτα στάδια της εκπαίδευσης στη χώρα μας βρίσκεται ακόμη σε πολύ πρώιμο στάδιο ανάπτυξης. Παρ' όλα αυτά, στο χώρο της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, υπάρχουν αξιοσημείωτες τάσεις για ταχεία ενσωμάτωση. Ενότητες που ασχολούνται ειδικά με βιοηθικά θέματα, όπως η γενετική μηχανική και η τεχνητή νοημοσύνη, ενσωματώνονται πλέον στο πρόγραμμα σπουδών και διδάσκονται από μια διεπιστημονική προοπτική. Για παράδειγμα, τα θέματα αυτά καλύπτονται στο μάθημα της φιλοσοφίας στη δευτέρα τάξη και στο μάθημα των θρησκευτικών στην τρίτη τάξη (Σαλαμούρας, 2022).

Η βιοηθική έχει γίνει αναπόσπαστο στοιχείο των εκπαιδευτικών προγραμμάτων σε όλους σχεδόν τους σύγχρονους δυτικούς πολιτισμούς, ιδίως στον τομέα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Στο έθνος μας, τα εκπαιδευτικά προγράμματα διαφόρων τμημάτων, όπως η Φιλοσοφία, η Θεολογία, η Νομική, η Ιατρική, η Βιολογία και οι Κοινωνικές Επιστήμες, έχουν ενσωματώσει μαθήματα βιοηθικής τόσο σε προπτυχιακό όσο και σε μεταπτυχιακό επίπεδο (Σαλαμούρας, 2022).

Σύμφωνα με τον Βιδάλη (Vidalis, 2019) δεκαετίες μετά την αρχική διάδοση της βιβλιογραφίας διεθνών οργανισμών, όπως η UNESCO, που υποστηρίζουν την ενσωμάτωση της βιοηθικής στην εκπαίδευση, εξακολουθεί να υπάρχει εκτεταμένη σύγχυση σχετικά με τα όρια του τι μπορεί και τι δεν μπορεί να διδαχθεί σε σχέση με τον συγκεκριμένο τομέα. Με απλά λόγια, δεν είναι βέβαιο αν η βιοηθική έχει αποκτήσει την ιδιότητα ενός ξεχωριστού πεδίου σπουδών ή αν εξακολουθεί να θεωρείται πρωτίστως ένας τομέας για τη συζήτηση των ηθικών και κοινωνικών επιπτώσεων της τεχνολογίας (Vidalis, 2019).

Ταυτόχρονα, ωστόσο, προγράμματα που επικεντρώνονται στη βιοηθική έχουν καθιερωθεί παγκοσμίως σε διάφορα επίπεδα εκπαίδευσης και αυξάνονται συνεχώς. Αυτός ο πολλαπλασιασμός μπορεί να δώσει την εντύπωση μιας τάσης, ιδίως στον τομέα των θετικών επιστημών. Καθώς η επιστημονική και τεχνολογική πρόοδος μάς παρέχει ταχύτατα νέες εφαρμογές και πολυάριθμες προοπτικές για το μέλλον, η συμπερίληψη της βιοηθικής είναι απαραίτητη για την αντιμετώπιση ανησυχιών που σχετίζονται με υποθετικά αλλά και απτά πλέον σενάρια (Vidalis, 2019).

Ωστόσο, η επικράτηση των πανεπιστημιακών προγραμμάτων και των προγραμμάτων σπουδών στον τομέα της βιοηθικής δεν εγγυάται τη συστηματική διάδοση της γνώσης. Πολλά προγράμματα σπουδών, συμπεριλαμβανομένων των μεταπτυχιακών προγραμμάτων, τόσο στην εγχώρια όσο και στη διεθνή εκπαίδευση, αποτελούνται αποκλειστικά από διαλέξεις που παραδίδονται από επιστήμονες διαφόρων ειδικοτήτων. Ενώ οι επιστήμονες αυτοί μπορεί να είναι καταξιωμένοι στους αντίστοιχους τομείς της ειδικότητάς τους, η ενασχόλησή τους με τη βιοηθική είναι απλώς ερασιτεχνική (Vidalis, 2019). Οι διαλέξεις αυτές στερούνται συνοχής και δεν συμβάλλουν σε ένα καλά οργανωμένο πρόγραμμα σπουδών που θα έπρεπε να περιγράφει το αντικείμενο και να καθοδηγεί τους φοιτητές από τις θεμελιώδεις έννοιες σε συγκεκριμένα θέματα.

Ορισμένα προγράμματα συζητούν την έννοια της "βιοηθικής" με ευρύ τρόπο, εστιάζοντας αποκλειστικά στην ιατρική ηθική και παραμελώντας τις ηθικές εκτιμήσεις γύρω από την ευημερία των μη ανθρώπινων ειδών. Άλλα εξετάζουν παραδοσιακά θέματα, όπως η ευθανασία, χωρίς να δημιουργούν συνδέσεις με άλλες προκλήσεις που αφορούν επίσης τη διάρκεια της ανθρώπινης ζωής, όπως η

άμβλωση, η επιλογή εμβρύων, η υποβοηθούμενη αναπαραγωγή ή η αναβολή της γήρανσης (Vidalis, 2019).

Αντίθετα, πολλοί αισιόδοξοι επιστήμονες περιορίζονται απλώς στην παρουσίαση αξιοσημείωτων επιστημονικών εξελίξεων στον τομέα της ειδικότητάς τους, χωρίς να έχουν την ικανότητα να διακρίνουν ορισμένα ηθικά διλήμματα που μπορεί να προκύψουν ως αποτέλεσμα αυτών των εξελίξεων. Αντίθετα, οι φιλόσοφοι και οι νομικοί συχνά προτιμούν να συμμετέχουν σε ηθικές συζητήσεις που προκαλούνται από τις επιστημονικές ανακοινώσεις στα μέσα ενημέρωσης, χωρίς να εξετάζουν την πρακτική σκοπιμότητα των συμπερασμάτων. Ωστόσο, τέτοιες εκτιμήσεις προϋποθέτουν μια βασική κατανόηση του συγκεκριμένου επιστημονικού τομέα. Δεδομένης της εκκολλαπτόμενης κατάστασης της σύγχρονης βιοηθικής και των συνεχών εξελίξεων στην τεχνολογία, δεν αποτελεί έκπληξη το γεγονός ότι αυτή η εικόνα εμφανίστηκε τα πρώτα χρόνια (Vidalis, 2019).

Παρά την αβεβαιότητα που παραμένει στον τομέα, έχουν εμφανιστεί πλέον συγκεκριμένες σταθερές στο συγκεκριμένο πεδίο που μπορούν να επιτρέψουν την ενσωμάτωση στον εκπαιδευτικό τομέα. Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι η βιοηθική εκτείνεται πέρα από τον τομέα της ιατρικής και συνδέεται στενά με τις θεωρίες των δικαιωμάτων και της δικαιοσύνης. Στηρίζεται σε ένα θεμέλιο γνώσεων τόσο από τις θετικές όσο και από τις θεωρητικές επιστήμες (Vidalis, 2019).

Η βιοηθική περιλαμβάνει επίσης τη συμμετοχή σε κριτικές συζητήσεις για τη βιοδικαιοσύνη, η οποία έχει σημειώσει σημαντική πρόοδο τα τελευταία χρόνια. Επιπλέον, η βιοηθική έχει τους δικούς της καθιερωμένους θεσμούς, οι οποίοι ενσωματώνουν τη γνώση που μπορεί να μεταδοθεί και, ως εκ τούτου, χρησιμεύουν ως συστατικά στοιχεία ενός προγράμματος σπουδών βιοηθικής, και μάλιστα ουσιώδη συστατικά στοιχεία κάθε τέτοιου προγράμματος. Η κατάκτησή τους είναι απαραίτητη για την περαιτέρω διερεύνηση οποιουδήποτε θέματος που μπορεί να αναδείξει η τρέχουσα τεχνολογία, ανεξάρτητα από το πόσο μοναδικό μπορεί να είναι αυτό. Μετά από τέσσερις δεκαετίες συνεχών συζητήσεων, διαφωνιών και την εισροή νέων επιστημονικών στοιχείων, έχουμε αποκτήσει ένα θεμελιώδες σώμα ευρέως αναγνωρισμένων γνώσεων για την εκπαίδευση στη βιοηθική. Είναι ένα πρώτο βήμα για τη σταδιακή αποσαφήνιση του ασαφούς τοπίου και την επίτευξη ενός στοχευμένου

εκπαιδευτικού προγράμματος. Ωστόσο, ποιος είναι ο λόγος αυτής της καθυστέρησης; Ίσως οφείλεται στην απροθυμία μας να αφήσουμε προσωρινά στην άκρη την ασφάλεια του δικού μας τομέα εξειδίκευσης και να κάνουμε μια προσπάθεια να εμπλακούμε σε διάλογο με άλλους τομείς (Vidalis, 2019). Η έννοια της διεπιστημονικότητας θεωρείται συχνά ως το βασικό χαρακτηριστικό της βιοηθικής, ωστόσο αποτυγχάνει να συμπεριλάβει πλήρως το αντικείμενο της βιοηθικής όταν εμβαθύνουμε σε αυτό. Δυστυχώς, δεν είναι ακόμη καθολικά προφανές ότι οι θεωρητικοί επιστήμονες θα πρέπει να διαθέτουν μια βασική κατανόηση των διακρίσεων, όπως αυτές μεταξύ ενός κυττάρου και ενός γονιδίου, ή ενώ οι εμπειρικοί επιστήμονες θα πρέπει να κατανοούν την έννοια του νόμου. Όσοι ενδιαφέρονται για την εκπαίδευση στη βιοηθική απαιτείται να διαθέτουν ένα ελάχιστο επίπεδο διεπιστημονικότητας, όπως υπαγορεύεται από τις θεμελιώδεις σταθερές του πεδίου. Αν την κατακτήσουμε, τότε τα επιθυμητά αποτελέσματα θα πραγματοποιηθούν, καθώς ακριβώς η έννοια της διεπιστημονικότητας θα είναι το κατεξοχήν αντικείμενο που θα διδάσκεται - ως συστηματική προσέγγιση και όχι ως προκαθορισμένη λύση - στους αποφοίτους των πανεπιστημιακών προγραμμάτων (Vidalis, 2019).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. Η ΒΙΟΗΘΙΚΗ ΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ

3.1.ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ

Βασικός στόχος της εκπαίδευσης στο πεδίο της βιοηθικής είναι η καλλιέργεια της ικανότητας των μαθητών να σκέφτονται κριτικά και να λαμβάνουν τεκμηριωμένες αποφάσεις. Ο σκοπός είναι να εφοδιάσει τα άτομα με την ικανότητα να αξιολογούν τις αυξανόμενες ποσότητες πληροφοριών που συναντούν από διαφορετικές πηγές στην καθημερινή τους ζωή και να λαμβάνουν αποφάσεις οι οποίες σχετίζονται με θέματα βιοηθικής (Butchart, Bigelow, Oppy, Korb&Gold, 2009).

Η συμπερίληψη της βιοηθικής στις τάξεις των βιοεπιστημών θα μπορούσε να αυξήσει τις δεξιότητες κριτικής σκέψης και λήψης αποφάσεων, καθώς το αντικείμενο επικεντρώνεται κυρίως στην εφαρμογή της επιστημονικής γνώσης. Σε αυτή την παιδαγωγική μέθοδο, οι μαθητές θα αναλάβουν συλλογικά το καθήκον να αναγνωρίσουν τη σημασία της διερεύνησης ηθικών ζητημάτων που είναι ιδιαίτερα σημαντικά στον σύγχρονο κόσμο. Αυτό μπορεί να τους επιτρέψει να ενισχύσουν την κατανόησή τους και να εξορθολογήσουν την αυξανόμενη πολυπλοκότητα που προκύπτει από τις τεχνολογικές εξελίξεις. Τα τελευταία χρόνια, οι ερευνητές έχουν αναπτύξει διαφορετικές στρατηγικές μάθησης και προσεγγίσεις για τη διδασκαλία των ηθικών πτυχών της επιστήμης.

Σύμφωνα με τον Jones (2007), αυτό υποδηλώνει ότι οι καθηγητές βιολογίας αναμένεται να ασχοληθούν με αμφιλεγόμενα θέματα και να δώσουν έμφαση στη λογική πίσω από τις αποφάσεις που σχετίζονται με την επιστήμη και την τεχνολογία. Η ενσωμάτωση της βιοηθικής μπορεί να αποτελέσει μια επίκαιρη μέθοδο για τη βελτίωση της κριτικής σκέψης και των ικανοτήτων λήψης αποφάσεων στους μαθητές της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Η επιστήμη, μια σημαντική δύναμη στην σύγχρονη κοινωνία, πρέπει να διδάσκεται με ουσιαστικό τρόπο με στόχο την καλλιέργεια της κριτικής σκέψης και των ικανοτήτων λήψης αποφάσεων των μαθητών (Gutierrez&Yangco, 2014).

Υπάρχουν πολλαπλοί επιτακτικοί λόγοι για να συμπεριληφθεί η διδασκαλία της βιοηθικής στη διδασκαλία των φυσικών επιστημών στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Η βιοηθική είναι εγγενώς

διασυνδεδεμένη με ένα σημαντικό μέρος των επιστημονικών προσπαθειών. Οι σημερινοί μαθητές, τόσο στα ακαδημαϊκά ιδρύματα όσο και κατά τη διάρκεια της συνεχούς εκπαίδευσής τους, θα εισέλθουν αναπόφευκτα σε έναν εξαιρετικά τροποποιημένο κόσμο που διαμορφώνεται από τις προόδους στη βιοϊατρική κατανόηση και τις ποικίλες μορφές αναδυόμενων τεχνολογιών, καθώς θα μεταβαίνουν στην ενηλικίωση. Προκειμένου να συμμετέχουν ενεργά στη συνεχή συζήτηση μεταξύ των φορέων χάραξης πολιτικής και των πολιτών και να λαμβάνουν τεκμηριωμένες προσωπικές αποφάσεις, τα άτομα πρέπει να διαθέτουν τις απαιτούμενες πληροφορίες, δεξιότητες και κατανόηση των κοινωνικών και ηθικών επιπτώσεων που συνδέονται με τις νέες τεχνολογίες (Bishop&Szobota, 2015). Ο δεύτερος λόγος απορρέει από την ανάλυση των προτιμήσεων των μαθητών σχετικά με το περιεχόμενο που επιθυμούν να διδάσκονται κατά τη διάρκεια των μαθημάτων φυσικών επιστημών. Συνήθως, έχει παρατηρηθεί ότι τα παιδιά ξεκινούν το γυμνάσιο με αυξημένες προσδοκίες για τις φυσικές επιστήμες και με ευνοϊκή διάθεση απέναντί τους. Παρ' όλα αυτά, έχει παρατηρηθεί αξιοσημείωτη μείωση του ενθουσιασμού των μαθητών για τις φυσικές επιστήμες στις βιομηχανικές χώρες κατά τα επόμενα χρόνια (ROSE Project, 2009). Ένας σημαντικός παράγοντας που συμβάλλει σε αυτό το φαινόμενο είναι ότι ένα σημαντικό μέρος των γνώσεων που αποκτούν οι μαθητές θεωρείται μη συναφές με τα ενδιαφέροντά τους. Η συνάφεια περιλαμβάνει διάφορες πτυχές, ωστόσο, δεν προκαλεί έκπληξη το γεγονός ότι στον 21ο αιώνα, πολλά νέα άτομα διαπιστώνουν την απουσία ηθικών προβληματισμών που αφορούν την επιστήμη στο εκπαιδευτικό πρόγραμμα σπουδών τους (Γλυκοφρύδη& Ζαπουνίδη, 2019). Επιπλέον, τα προβλήματα βιοηθικής παρέχουν εγγενώς μια νέα προσέγγιση για τη συμπερίληψη των μαθητών στα θέματα που διδάσκονται στα σχολεία. Ο τομέας της βιοηθικής προσφέρει το πλεονέκτημα ότι είναι εύκολα κατανοητός για άτομα με διαφορετικά επίπεδα ακαδημαϊκών ικανοτήτων και συχνά δημιουργεί νέο ενθουσιασμό για ένα θέμα. Επιπλέον, οι γνωστικές διαδικασίες και ο λόγος που χρησιμοποιούνται στην εκπαίδευση στη βιοηθική, μαζί με την ικανότητα διεξοδικής έρευνας για την απόκτηση αξιόπιστων πληροφοριών που είναι απαραίτητες για την κατανόηση των περίπλοκων πτυχών των βιοηθικών θεμάτων, μπορούν να εξοπλίσουν τους μαθητές με τεχνικές ενδοσκόπησης και αναζήτησης λύσεων, ενισχύοντας έτσι την ικανότητά τους για αναλυτικό συλλογισμό. Αυτή η ικανότητα

υποστηρίζεται ευρέως ως στόχος σε όλα τα εκπαιδευτικά προγράμματα σπουδών(Γλυκοφρύδη& Ζαπουνίδη, 2019).

Το γυμνάσιο και το λύκειο έχει αναδειχθεί ότι παρέχουν την κατάλληλη ευκαιρία για την αντιμετώπιση αυτών των θεμάτων, δεδομένου ότι αποτελούν την τελευταία ευκαιρία για πολλά παιδιά που δεν θα ακολουθήσουν σπουδές υγείας να αποκτήσουν γνώσεις σχετικά με τα τρέχοντα βιοηθικά ζητήματα με δομημένο και επίσημο τρόπο (Bishop&Szobota, 2015). Η εκπαίδευση στη βιοηθική ασχολείται με θέματα που αφορούν άτομα όλων των ηλικιών. Κατά την ενσωμάτωση θεμάτων βιοηθικής στο εκπαιδευτικό πρόγραμμα σπουδών, η προώθηση της ηθικής σκέψης θεωρείται κρίσιμο στοιχείο.

Η πρωτοβάθμια εκπαίδευση συνήθως ενσωματώνει βασικά μαθήματα ηθικής μέσα σε θρησκευτικά, κοινωνικά και περιβαλλοντικά πλαίσια, τα οποία συχνά παρουσιάζονται ως απλές οδηγίες ή κίνητρα. Για παράδειγμα, μια μελέτη που διεξήχθη σε δημοτικά σχολεία στο Μπαγκλαντές αποκάλυψε ότι τα παιδιά σε αυτή την ηλικία διαθέτουν κυρίως μια υποτυπώδη κατανόηση της ηθικής γνώσης, η οποία περιλαμβάνει κυρίως ιδέες όπως «σωστό και λάθος» και «να λες πάντα την αλήθεια» (Kabir&Imam, 2010). Σύμφωνα με τις θέσεις των Piaget και Kohlberg, η ηθική συνδέεται με τη αναπτυξιακή διαδικασία. Καθώς τα άτομα ωριμάζουν και εμπλέκονται με τους άλλους, μεταβαίνουν προς μια πιο ανεξάρτητη και λιγότερο εξαρτημένη προοπτική σε ηθικά ζητήματα. Ο Piaget υποστηρίζει ότι η απόκτηση της αυτόνομης ηθικής σκέψης συχνά συμβαίνει μετά την ηλικία των 10 ετών, ενώ η ανάπτυξη της μετασυμβατικής σκέψης, η οποία βασίζεται σε ηθικές αρχές, μπορεί να λάβει χώρα μετά την ηλικία των 20 ετών. Το έργο των Piaget, Kohlberg και άλλων ερευνητών στον τομέα της ηθικής ανάπτυξης είναι χρήσιμο για την αξιολόγηση των εξελίξεων στον ηθικό συλλογισμό εντός της επιστημονικής κοινότητας, ενώ η άμεση εφαρμογή του μπορεί να αποτελέσει πρόκληση(Γλυκοφρύδη& Ζαπουνίδη, 2019).

3.2.ΔΥΝΗΤΙΚΑ ΟΦΕΛΗ ΚΑΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ

Ποικίλες έρευνες έχουν αναδείξει τα δυνητικά οφέλη αλλά και τους πιθανούς προβληματισμούς, οι οποίοι συνδέονται με την ενσωμάτωση του Βιοηθικού Εγγραμματισμού ως διδακτικού αντικειμένου.

Σύμφωνα με τους Gutierrez&Yangco (2014), οι μαθητές της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης θα πρέπει να εκπαιδεύονται όχι μόνο για τα θεμελιώδη γεγονότα και τις θεωρίες των φυσικών επιστημών, αλλά και για τα ηθικά διλήμματα και τις ηθικές αρχές που σχετίζονται από την πρακτική εφαρμογή αυτών των αρχών και θεωριών. Η συνεχής πρόοδος στη βιοτεχνολογία και τη βιομηχανολογία έχει εγείρει ηθικές ανησυχίες, οι οποίες μπορούν να αντιμετωπιστούν περαιτέρω με την ενσωμάτωση της βιοηθικής στο πρόγραμμα σπουδών των φυσικών επιστημών. Ο ρόλος της εκπαίδευσης στη βιοηθική είναι να παρέχει στους μαθητές τις δεξιότητες και τις στάσεις που απαιτούνται για την εξέταση των τρεχόντων κοινωνικών και ηθικών ζητημάτων που θα ανακύψουν στην επαγγελματική τους ζωή αλλά και την προσωπική πορεία τους στο μέλλον. Αξιολογώντας την ηθική σκέψη των μαθητών μέσω της εξέτασης θεμελιωδών εννοιών και αρχών και του εντοπισμού ηθικών διλημάτων, οι αξιακές κρίσεις μπορούν να βοηθήσουν στην προώθηση της ικανότητας των μαθητών να περιηγηθούν στην ηθική αβεβαιότητα και να αντιμετωπίσουν ηθικά διλήμματα χρησιμοποιώντας την κριτική σκέψη τους.

Οι Asada, Tsuzuki, Akiyama, Macer και Macer (1996) έχουν επισημάνει ότι η διερεύνηση κοινωνικο-επιστημονικών θεμάτων έχει πολλά οφέλη για τους μαθητές. Τους βοηθά να αναπτύξουν αυτοπεποίθηση, να βελτιώσουν τις δεξιότητες κριτικής σκέψης, να εξετάσουν πιο αντικειμενικά τα κοινωνικο-επιστημονικά ζητήματα και να γίνουν πιο ευαίσθητοι στα δικαιώματα των άλλων. Μπορεί επίσης να προωθηθεί η καλύτερη κατανόηση και αποδοχή των θρησκευτικών, πνευματικών ή κοσμικών απόψεων, καθώς και των πολιτιστικών παραδόσεων και αξιών των άλλων. Η εκπαίδευση στη βιοηθική μπορεί να ενισχυθεί με τη χρήση εργαλείων που βασίζονται στην τάξη και διευκολύνουν τη διερεύνηση των εντάσεων με πολιτισμικά τεκμηριωμένο και με σεβασμό τρόπο.

Σύμφωνα με την έρευνα την οποία διεξήγαγαν οι συγγραφείς Gutierrez&Yangco (2014), οι σύγχρονοι μαθητές επιδεικνύουν όλο και περισσότερο ευαισθησία και ευαισθητοποίηση όσον αφορά τα δικαιώματα και τα προνόμιά τους. Κατά συνέπεια, τα εκπαιδευτικά ιδρύματα άρχισαν να καλλιεργούν τις γνωστικές ικανότητες των μαθητών, συμπεριλαμβανομένης της κριτικής τους σκέψης και των ικανοτήτων λήψης αποφάσεων σε διάφορους τομείς. Η έρευνά τους επικεντρώθηκε στην ενσωμάτωση της Βιοηθικής στο πρόγραμμα σπουδών της Βιολογίας του Λυκείου, προκειμένου να εκτιμηθεί ο

αντίκτυπός της στις γνωστικές ικανότητες των μαθητών και στην ικανότητά τους να κάνουν τεκμηριωμένες επιλογές. Τα ευρήματα του t-test στις μέσες βαθμολογίες των μαθητών πριν και μετά την παρέμβαση, χρησιμοποιώντας έναν οιονεί πειραματικό ερευνητικό σχεδιασμό, κατέδειξαν ένα σημαντικό εύρημα. Το εύρημα αυτό υποδηλώνει ότι η ενσωμάτωση της Βιοηθικής είναι μια πολύτιμη μέθοδος για τη διδασκαλία της βιολογίας στο λύκειο. Στη διδασκαλία χρησιμοποιήθηκαν ποικίλες παιδαγωγικές προσεγγίσεις, όπως ηθικές προσομοιώσεις, συζητήσεις και συνεργατική ανάλυση σεναρίων πραγματικής ζωής. Η μελέτη διαπίστωσε ότι οι ευεργετικές επιπτώσεις της Ενσωμάτωσης της Βιοηθικής καθορίστηκαν από μεταβλητές όπως η αξιοποίηση διαδραστικών διδακτικών μεθοδολογιών, η συνάφεια των θεμάτων που συζητήθηκαν και η αποτελεσματικότητα των τεχνικών ερωτήσεων του εκπαιδευτικού. Η ενσωμάτωση της ομαδικής εργασίας και της κοινής προσπάθειας σε διάφορες δραστηριότητες των μαθητών βελτίωσε σημαντικά την ικανότητά τους να επικοινωνούν αποτελεσματικά, κερδίζοντας έτσι τον σεβασμό των συμμαθητών τους για τις απόψεις τους. Η επικοινωνία, όπως διαπίστωσαν, χρησιμεύει ως ένα πρώτο βήμα προς την προώθηση της ηθικής συμπεριφοράς στο μαθησιακό περιβάλλον (Gutierrez&Yangco, 2014).

Σύμφωνα με τη θεωρία της ηθικής του Mori (2010), το ταξίδι από την κρίση της κοινής λογικής στην κρίση της κριτικής λογικής περιλαμβάνει μια γνωστική αλλαγή οπτικής γωνίας. Η μετατόπιση αυτή οδηγεί σε νέες αντιλήψεις για τον κόσμο αλλά και την ίδια την ανθρώπινη ύπαρξη. Η βιοηθική είναι ένας τομέας σπουδών που επικεντρώνεται στην ανάπτυξη δεξιοτήτων ηθικής και κριτικής σκέψης για την επίτευξη εκπαιδευτικών και επιστημονικών στόχων, ο οποίος συνδέεται στενά με άλλα πεδία γνώσης, ιδίως με τη βιολογία, η οποία είναι ζωτικής σημασίας για την κατανόηση επιστημονικών θεμάτων όπως τα βλαστοκύτταρα, οι γενετικές δοκιμές και ο εγκεφαλικός θάνατος. Ο βιοηθικός προβληματισμός αξιοποιεί την ηθική για την κριτική εξέταση των εννοιών του καλού και του σωστού σε σχέση με συγκεκριμένα βιοηθικά ζητήματα. Η βιοηθική, εξετάζοντας συγκεκριμένα θέματα όπως η ευθανασία, τα βλαστοκύτταρα και η άμβλωση, συναντά ερωτήματα που εκτείνονται πέρα από το αρχικό επιστημονικό πεδίο και εμβαθύνουν σε μια βαθύτερη υπαρξιακή διάσταση που περιλαμβάνει το θάνατο, τη ζωή και την ασθένεια, η οποία εμπίπτει στο φιλοσοφικό πεδίο. Η βιοηθική δίνει τη δυνατότητα στους μαθητές να ασχοληθούν με την ηθική φιλοσοφία διερευνώντας συγκεκριμένα ηθικά

διλήμματα, γεγονός που τους βοηθά να αναγνωρίσουν την πρακτική αξία των μαθημάτων τους. Βοηθά να μεταβούν από τη μελέτη των θεωρητικών θεμελίων της ηθικής στη μελέτη των πρακτικών ηθικών αρχών και δράσεων. Η μετάβαση αυτή περιλαμβάνει τη μετατόπιση του ενδιαφέροντος από την ανάλυση της φύσης της ίδιας της ηθικής στη διερεύνηση της ηθικής φιλοσοφίας στο πλαίσιο της ηθικής (Bettazzoli, 2015).

3.3. ΘΕΜΑΤΟΛΟΓΙΑ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΒΙΟΗΘΙΚΗΣ - ΥΠΟΣΤΗΡΙΚΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ ΓΙΑ ΤΟΝ ΔΙΔΑΣΚΟΝΤΑ

Στην έρευνα των Μπαλάτσου & Θεολόγου (2020) οι εκπαιδευτικοί οι οποίοι ερωτήθηκαν, πρότειναν τα ακόλουθα θέματα ως κατάλληλα για το μάθημα της βιοηθικής:

- Άτομα με ειδικές ανάγκες.
- Ανθρώπινα δικαιώματα και υποχρεώσεις.
- Κατανόηση της έννοιας της ενσυναίσθησης.
- Επιστημονική εξέλιξη και ανθρώπινα δικαιώματα.
- Παραβατική συμπεριφορά και διαχείρισή της.
- Άτομα τρίτης ηλικίας.
- Ρομποτική.
- Ιστορία της εξέλιξης.
- Ρόλος των επιστημών και της τεχνολογίας στην εξέλιξη του ανθρώπου.
- Σχέση επιστημονικής γνώσης και ηθικών αξιών.
- Τα όρια της επιστήμης.
- Μελέτη ανθρώπινων αντιδράσεων στις τεχνολογικές εξελίξεις (ανά εποχή, τόπο, χρόνο).
- Ηθικά και νομικά ζητήματα που προκύπτουν από την παρέμβαση του ανθρώπου στη φύση.

- Επιπτώσεις επιστημών και τεχνολογίας στο περιβάλλον.
- Κίνδυνοι και αξιολόγησή τους.
- Περιβαλλοντική ηθική.
- Οικολογική συνείδηση.
- Ανανεώσιμες πηγές ενέργειας.
- Γεωργία / κτηνοτροφία.
- Πειράματα στα ζώα.
- Διατροφή.
- Γενετική.
- Έκτακτες υγειονομικές καταστάσεις και διαχείρισή τους.
- Μεταμοσχεύσεις.
- Όρια ιατρικής έρευνας.

Στα πλαίσια της ποιοτικής έρευνας των Μπαλάτσου & Θεολόγου (2020), οι εκπαιδευτικοί τόνισαν την ανάγκη για μια εκπαιδευτική πλατφόρμα - ιστοσελίδα που θα παρέχει υποστηρικτικό υλικό για τον εκπαιδευτικό του μαθήματος της Βιοηθικής. Η πλατφόρμα αυτή θα περιλάμβανε ενημερωτικούς και εκπαιδευτικούς πόρους, όπως κοινωνικές ιστορίες, παιχνίδια ρόλων, εργασίες και πανεπιστημιακές έρευνες. Είναι σημαντικό σε αυτή την πλατφόρμα να παρέχεται μια συλλογή θεμάτων με τα οποία ο εκπαιδευτικός να μπορεί να ασχοληθεί στην τάξη του και τα οποία θα ενημερώνονται και θα επεκτείνονται τακτικά. Επιπλέον, οι εκπαιδευτικοί οι οποίοι συμμετείχαν στην έρευνα έθεσαν ως προτεραιότητα τη δημιουργία μιας πλατφόρμας όπου οι καθηγητές που ειδικεύονται στη βιοηθική θα μπορούν να συμμετέχουν σε ουσιαστικό διάλογο και να ανταλλάσσουν ιδέες. Στο σημείο αυτό, οι εκπαιδευτικοί θα έχουν την ευκαιρία να μοιράζονται ανοιχτά τις απόψεις, τις αποτελεσματικές μεθόδους και τις διδακτικές στρατηγικές που συμβάλλουν στην προώθηση των βιοηθικών γνώσεων

μεταξύ των φοιτητών. Επιπλέον, ένας εκπαιδευτικός υποστήριξε τη σημασία της ανάπτυξης ενός ολοκληρωμένου θεματικού φακέλου-εγχειριδίου για το μάθημα της Βιοηθικής. Το εγχειρίδιο αυτό θα περιλάμβανε συστάσεις για εναλλακτικές μεθόδους διδασκαλίας και αποτελεσματικές στρατηγικές διδασκαλίας. Οι ερωτηθέντες παρείχαν συστάσεις για βήματα που θα μπορούσαν να βοηθήσουν τον εκπαιδευτικό του μαθήματος της βιοηθικής στη διδασκαλία, παρουσιάζοντας ως ζωτικής σημασίας τη δημιουργία μιας ομάδας συντονισμού με στόχο την παροχή καθοδήγησης και ολοκληρωμένης υποστήριξης στους εκπαιδευτικούς που θα είναι υπεύθυνοι για τη διδασκαλία του νέου ακαδημαϊκού μαθήματος. Επιπλέον, παρουσίασαν ως ιδιαίτερα σημαντική την πρόσκληση ομιλητών, οι οποίοι είναι αξιόλογα μέλη της επιστημονικής κοινότητας, στα σχολεία προκειμένου να κάνουν παρουσιάσεις για ποικίλα θέματα και να συνομιλήσουν με τους μαθητές. Σύμφωνα με τους συμμετέχοντες στην έρευνα των Μπαλάτσου & Θεολόγου (2020), οι συζητήσεις αυτές μπορούν να διεξαχθούν και εικονικά. Η εφαρμογή μιας εκστρατείας στα μέσα ενημέρωσης, η διανομή διαφημιστικού υλικού, όπως αφίσες, η δημοσίευση άρθρων και η πραγματοποίηση ανακοινώσεων θα προωθούσαν αποτελεσματικά τη βιοηθική παιδεία στην ΠΕ και θα ενίσχυαν το εκπαιδευτικό έργο (Μπαλάτσου & Θεολόγου, 2020).

3.4.ΚΑΛΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΠΟΥ ΜΠΟΡΟΥΝ ΝΑ ΥΙΟΘΕΤΗΘΟΥΝ ΚΑΙ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΙ ΤΡΟΠΟΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

Δεδομένων των προαναφερθέντων επιχειρημάτων υπέρ της ένταξης της βιοηθικής στην εκπαίδευση, είναι εύλογο να διερωτηθεί κανείς για τα άτομα που είναι υπεύθυνα για τη διδασκαλία του θέματος αυτού, όπως εύστοχα διατύπωσε ο Σαλαμούρας (2022). Αναμφίβολα, πρόκειται για ένα καίριο ερώτημα που αποτέλεσε και αποτελεί πηγή προβληματισμού για την εκπαιδευτική κοινότητα. Όσον αφορά τη διδασκαλία στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, φαίνεται να υπάρχουν ορισμένοι περιορισμοί. Το μάθημα διδάσκεται κυρίως από καθηγητές φιλοσοφίας. Επιπλέον, δεδομένης της διεπιστημονικής του φύσης, διδάσκεται επίσης από ειδικούς από συναφείς τομείς όπως το δίκαιο, η θεολογία, η ιατρική, η βιολογία και άλλοι τομείς, από καθηγητές οι οποίοι διαθέτουν τα κατάλληλα πιστοποιητικά (Μεταπτυχιακό ή Ειδίκευση στον τομέα). Παρ' όλα αυτά, το ερώτημα ποιος θα είναι υπεύθυνος για τη διδασκαλία της βιοηθικής και πού θα ενταχθεί στην Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση παραμένει ασαφές.

Όσον αφορά το δεύτερο μέρος του θέματος, μία από τις λύσεις είναι η ενσωμάτωση των βιοηθικών προβληματισμών στα τρέχοντα μαθήματα του αναλυτικού προγράμματος (Solomon et al, 2016).

Για τους μαθητές της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης που έχουν ήδη εκτεθεί σε βασικές ηθικές αρχές και αξίες, όπως μέσω του μαθήματος των Θρησκευτικών, η βιοηθική προσέγγιση μπορεί να επικεντρωθεί στις περιβαλλοντικές ηθικές ανησυχίες. Στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, όπου οι μαθητές έχουν ήδη αναπτύξει μια ευρύτερη ηθική κατανόηση, μπορούν να εκτεθούν σε πιο σύνθετα βιοηθικά ζητήματα, όπως η γενετική τροποποίηση, η τεχνητή νοημοσύνη και τα ζητήματα της αρχής και του τέλους της ζωής, μέσα από κατάλληλα για την ηλικία μαθήματα. Όσον αφορά τον προσδιορισμό του ποιος θα διδάσκει τη βιοηθική στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση, μπορεί να υποστηριχθεί εξ αρχής ότι ο διορισμός καθηγητών βιοηθικής είναι εξαιρετικά δύσκολος λόγω του γεγονότος ότι η βιοηθική δεν προσφέρεται σήμερα ως ανεξάρτητο μάθημα. Η επίλυση του προβλήματος είναι ενδεχομένως ευκολότερη στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση σε σύγκριση με τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, καθώς υπάρχει μια αξιοσημείωτη έμφαση στην ηθική εκπαίδευση στις παιδαγωγικές σχολές. Όσον αφορά τη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση, εκπαιδευτικοί με γνώσεις στο πεδίο της βιοηθικής εντοπίζονται μεταξύ των αποφοίτων των Σχολών Φιλοσοφίας και Θεολογίας και του Τμήματος Βιολογίας. Πράγματι, υπάρχουν πολλά ακαδημαϊκά τμήματα που παρέχουν μαθήματα βιοηθικής στους φοιτητές. Ωστόσο, αξίζει να σημειωθεί ότι οι απόφοιτοι αυτών των τμημάτων διδάσκουν ήδη τα συγκεκριμένα μαθήματα που σχετίζονται με τον τομέα της ειδικότητάς τους στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Ως εκ τούτου, είναι απαραίτητο να διερευνηθούν μέθοδοι για την ενσωμάτωση της διδασκαλίας της βιοηθικής, όπως η αξιοποίηση του υφιστάμενου διδακτικού προσωπικού (Ike&Anderson, 2018).

Ο Σαλαμούρας (2022) πρότεινε τη διαδικασία εξοικείωσης των εκπαιδευτικών με την πολυθεματική και διεπιστημονική προσέγγιση των βιοηθικών θεμάτων (Αλαχιώτης, 2017), προκειμένου να ενισχυθεί η διδακτική τους επάρκεια. Οι προτάσεις οι οποίες ανέφερε περιλαμβάνουν τις ακόλουθες:

α. Διεξαγωγή επιμορφωτικών συναντήσεων και σεμιναρίων για τη βιοηθική για το υπάρχον διδακτικό προσωπικό, ώστε να ενισχυθεί η επαφή, η γνώση και η κατανόηση του διεπιστημονικού πεδίου της βιοηθικής.

β. Το Υπουργείο Παιδείας να επιβλέψει την ανάπτυξη μιας εκπαιδευτικής πλατφόρμας/ιστοσελίδας που θα χρησιμεύσει ως χώρος αποθήκευσης εκπαιδευτικού υλικού και θα παρέχει συνδέσμους προς άλλους επίσημους δικτυακούς τόπους για συγκεκριμένα θέματα. Επιπλέον, θα χρησιμοποιεί την τεχνολογία για να διευκολύνει την πρακτική ανάλυση πραγματικών περιπτώσεων που αφορούν βιοηθικά διλήμματα. Η πλατφόρμα θα ενσωματώνει ένα φόρουμ για τη διευκόλυνση της ανταλλαγής ιδεών μεταξύ των εκπαιδευτικών που θα είναι υπεύθυνοι για τη διδασκαλία του διεπιστημονικού αντικειμένου της βιοηθικής.

γ. Συμμετοχή και παρακολούθηση διεπιστημονικών συνεδρίων και σεμιναρίων που εστιάζουν στη βιοηθική και σε συναφή θέματα.

δ. Διεξαγωγή έρευνας και ανάλυση επιστημονικών δημοσιεύσεων στον τομέα της βιοηθικής.

ε. Σύσταση επιτροπών βιοηθικής στην εκπαίδευση, με την υποστήριξη της Εθνικής Επιτροπής Βιοηθικής & Τεχνολογικής Δεοντολογίας.

στ. Εγγραφή στα μεταπτυχιακά προγράμματα βιοηθικής που υπάρχουν σε διάφορα πανεπιστήμια.

(Σαλαμούρας, 2022)

Παρ' όλα αυτά, η ύψιστη σημασία έγκειται στην κατανόηση και την επίδειξη ενσυναίσθησης προς την κρίσιμη σημασία των βιοηθικών θεμάτων για τη διατήρηση της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και του περιβάλλοντος μεταξύ ενός ταχέως εξελισσόμενου κόσμου(Σαλαμούρας, 2022).

Κατά τη διάρκεια της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, η κατανόηση της ηθικής και των προσωπικών πεποιθήσεων των μαθητών αρχίζει να εδραιώνεται. Το λύκειο αποτελεί μια ευνοϊκή ευκαιρία για την ενσωμάτωση της διδασκαλίας και της συζήτησης για την ηθική στα τρέχοντα μαθήματα με βάση τα γνωστικά αντικείμενα. Οι εκπαιδευτικοί του Γυμνασίου και του Λυκείου μπορούν να αρχίσουν να ενσωματώνουν ηθικές έρευνες στο υπάρχον πρόγραμμα σπουδών και να χρησιμοποιούν ηθικούς

συλλογισμούς για την αντιμετώπιση συγκεκριμένων θεμάτων και ζητημάτων που σχετίζονται με το περιεχόμενο του μαθήματος. Οι εκπαιδευτικοί, μέσα από τη διδασκαλία της βιοηθικής, έχουν την ευκαιρία να ενσωματώσουν ηθικές ανησυχίες, διλήμματα και ασκήσεις με ηθικές πτυχές σε θέματα όπως η βιολογία, η χημεία, οι κοινωνικές σπουδές και η ιστορία στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Οι μαθητές θα μπορέσουν έτσι να αξιοποιήσουν τις δεοντολογικές ικανότητες λήψης αποφάσεων, να συμμετέχουν σε αυτοαναστοχασμό και συζητήσεις με συνομηλίκους και να αναπτύξουν μια βασική κατανόηση των ιδεών της βιοηθικής (PresidentialCommissionfortheStudyofBioethicalIssues, 2016).

Υπάρχει η λανθασμένη αντίληψη ότι η εκπαίδευση στη βιοηθική πρέπει να απευθύνεται αποκλειστικά σε μαθητές με υψηλές επιδόσεις. Προηγούμενες μελέτες σχετικά με τη μαθηματική εκπαίδευση έχουν διαπιστώσει ότι οι μαθητές από υψηλότερο κοινωνικοοικονομικό υπόβαθρο διαθέτουν μεγαλύτερη πρόσβαση σε ευκαιρίες μάθησης σε σύγκριση με τους μαθητές από χαμηλότερο κοινωνικοοικονομικό υπόβαθρο. Εάν αυτό το μοτίβο υπάρχει και στην εκπαίδευση στις φυσικές επιστήμες, η ένταξη της εκπαίδευσης στη βιοηθική στα μαθήματα φυσικών επιστημών θα μπορούσε ενδεχομένως να επιδεινώσει αυτές τις ανισότητες (PresidentialCommissionfortheStudyofBioethicalIssues, 2016).

Τα προγράμματα επαγγελματικής ανάπτυξης για τους εκπαιδευτικούς σε όλα τα θέματα και τις βαθμίδες εκπαίδευσης μπορούν να δομηθούν ειδικά για να προβλέψουν και να αντιμετωπίσουν αυτές τις δυναμικές, διασφαλίζοντας ότι οι ευκαιρίες των μαθητών για συμμετοχή κατανέμονται με δίκαιο και ισότιμο τρόπο. Η δίκαιη κατανομή αυτών των συγκεκριμένων εκπαιδευτικών ευκαιριών είναι ιδιαίτερα κρίσιμη, καθώς η έρευνα δείχνει ότι η εκπαίδευση για την εμπλοκή των πολιτών μπορεί επίσης να βελτιώσει τις επιδόσεις των μαθητών σε διάφορους τομείς, όπως η απόκτηση ανώτερων επιπέδων εκπαίδευσης. Διάφορες προσπάθειες έχουν αναληφθεί για την εισαγωγή της εκπαίδευσης στη βιοηθική στο επίπεδο της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στις Ηνωμένες Πολιτείες. Το 1990, το Κέντρο Hastings, η Ένωση Ηγετών Επιστημονικής Εκπαίδευσης του Νιου Τζέρσεϊ (πρώην Ένωση Επιστημονικών Υπευθύνων του Νιου Τζέρσεϊ) και η RochePharmaceuticals (πρώην Hoffman-LaRoche) συνεργάστηκαν για την έκδοση ενός διδακτικού υλικού με στόχο να βοηθήσουν τους καθηγητές φυσικών επιστημών του λυκείου του Νιου Τζέρσεϊ να ενσωματώσουν έννοιες βιοηθικής στο

πρόγραμμα σπουδών τους (PresidentialCommissionfortheStudyofBioethicalIssues, 2016). Το υλικό αυτό περιελάμβανε μελέτες περιπτώσεων, σχέδια μαθήματος και μεθοδολογίες διδασκαλίας που κάλυπταν θέματα όπως η γενετική και η περιβαλλοντική ευθύνη. Οι διαχειριστές του έργου της Περιφέρειας NorthernValleyRegional High SchoolDistrict στην κομητεία Bergen του Νιου Τζέρσεϊ διεξήγαγαν ένα τριήμερο εργαστήριο επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών σχετικά με τη χρήση του συμπληρώματος. εκατόν είκοσι εννέα Το Ινστιτούτο Δεοντολογίας Kennedy του Πανεπιστημίου Georgetown δημιούργησε πρόσφατα ένα πρόγραμμα σπουδών βιοηθικής για μαθητές λυκείου. Αυτό το πρόγραμμα σπουδών παρέχει στους εκπαιδευτές διδακτικές πηγές που μπορούν εύκολα να ενσωματωθούν στα υπάρχοντα προγράμματα σπουδών τους (PresidentialCommissionfortheStudyofBioethicalIssues, 2016). Το συμπλήρωμα του προγράμματος σπουδών ExploringBioethics των Εθνικών Ινστιτούτων Υγείας προσφέρει στους καθηγητές φυσικών επιστημών έξι ενότητες και μαθησιακές δραστηριότητες στην τάξη που αντιμετωπίζουν βιοηθικούς προβληματισμούς που σχετίζονται με συγκεκριμένα θέματα. Οι καθηγητές λυκείου αντιμετωπίζουν πολλά εμπόδια κατά την ενσωμάτωση της ηθικής στα μαθήματά τους. Κατά τη διάρκεια του λυκείου, οι έφηβοι αρχίζουν να διαφοροποιούνται από τους γονείς τους, διαμορφώνοντας το δικό τους σύνολο πεποιθήσεων και απόψεων. Καλλιεργούν ένα αίσθημα περιέργειας απέναντι στον κόσμο (PresidentialCommissionfortheStudyofBioethicalIssues, 2016).

Συνεπώς, οι εκπαιδευτικοί πρέπει να διαθέτουν την ικανότητα να αντιμετωπίζουν δύσκολες και ευαίσθητες συζητήσεις χωρίς να προκαλούν δυσαρέσκεια στους γονείς ή τη διοίκηση του σχολείου, να διαχειρίζονται δυναμικά έντονες συζητήσεις στην τάξη και να εφοδιάζουν τους μαθητές με τα μέσα που τους επιτρέπουν να διακρίνουν μεταξύ γεγονότων, απόψεων, αξιών και ηθικών στάσεων (PresidentialCommissionfortheStudyofBioethicalIssues, 2016)

. Τα προγράμματα αυτά έχουν παράσχει υποστήριξη στους εκπαιδευτικούς μέσω εργαστηρίων επαγγελματικής ανάπτυξης, μαθησιακού υλικού για την οργάνωση συζητήσεων στην τάξη και πρακτικών απαντήσεων σε ζητήματα που σχετίζονται με τη διδασκαλία της ηθικής. Η DianaHess έχει σχεδιάσει δομημένες ασκήσεις διαβούλευσης που χρησιμοποιούν διαβουλευτικές προσεγγίσεις για τη

διδασκαλία αμφιλεγόμενων θεμάτων, όπως οι αρχές της βιοηθικής, σε περιβάλλοντα γυμνασίου. Οι δραστηριότητες αυτές συνεπάγονται οργανωμένους διαλόγους που επικεντρώνονται γύρω από σκόπιμα επιλεγμένα θέματα, με τους μαθητές να αναλαμβάνουν τον πρωταγωνιστικό ρόλο στη συζήτηση αντί για τον εκπαιδευτικό. Αν και η ομοφωνία δεν είναι υποχρεωτική στο τέλος αυτών των ασκήσεων, έχουν σχεδιαστεί για να προωθήσουν τη στοχαστική και ευγενική διαβούλευση μεταξύ των μαθητών, αντί να οξύνουν τις συγκρούσεις. Η Hess παρουσιάζει τρία διαφορετικά μοντέλα δραστηριοτήτων που μπορούν να είναι αποτελεσματικά στην καθοδήγηση της πρακτικής της διαβούλευσης σχετικά με αμφιλεγόμενα θέματα (PresidentialCommissionfortheStudyofBioethicalIssues, 2016). Το πρώτο μοντέλο αναφέρεται ως Μοντέλο δημοτικής συνέλευσης (Hess, 2009). Οι μαθητές υιοθετούν τους ρόλους, τα συμφέροντα και τις απόψεις των φορέων και των ενδιαφερομένων σε μια δημοτική συνέλευση για να συζητήσουν μια δημόσια πολιτική. Πριν από τη σύσκεψη, τα άτομα μελετούν προσαρμοσμένες πληροφορίες υποβάθρου που αφορούν ειδικά τους αντίστοιχους ρόλους τους. Κατά τη διάρκεια της συνάντησης, οι μαθητές αναλαμβάνουν την ευθύνη συζήτησης του θέματος, ενώ ο δάσκαλος ενεργεί ως συντονιστής, παρεμβαίνοντας περιστασιακά για να κατευθύνει τη συζήτηση ή να παράσχει ερωτήσεις που προκαλούν τη σκέψη για να διεγείρει νέες προοπτικές. Υπό την καθοδήγηση του καθηγητή, οι μαθητές συμμετέχουν σε μια συνεδρία απολογισμού μετά τη δραστηριότητα, κατά την οποία μελετούν και αναλύουν τόσο τις επιτυχημένες όσο και τις αποτυχημένες πτυχές. Η δεύτερη δραστηριότητα αναφέρεται ως Μοντέλο σεμιναρίου (Hess, 2009). Η δραστηριότητα αυτή επικεντρώνεται στη συμμετοχή σε μια συζήτηση που περιστρέφεται γύρω από ένα συγκεκριμένο γραπτό έργο. Ο σκοπός του περιορισμού της συζήτησης σε ένα μόνο κείμενο είναι να προωθηθεί η βαθύτερη κατανόηση των ζητημάτων και των επιχειρημάτων που διατυπώνονται στη δήλωση. Όσον αφορά τη δημιουργία ενός ασφαλούς περιβάλλοντος για τη συμμετοχή των μαθητών σε τέτοιου είδους συζητήσεις, πρωταρχικό μέλημά μας θα πρέπει να είναι να βοηθήσουμε τους εκπαιδευτικούς στην προετοιμασία τους. Ωστόσο, αυτό δεν είναι ένα απλό έργο, καθώς η προετοιμασία των εκπαιδευτικών διαφέρει σημαντικά σε διάφορα εκπαιδευτικά περιβάλλοντα (PresidentialCommissionfortheStudyofBioethicalIssues, 2016). Κατά τη διάρκεια αυτού του κειμενοκεντρικού μαθήματος, οι μαθητές καλούνται να παραθέσουν στοιχεία του κειμένου για να υποστηρίξουν τις ιδέες τους. Είναι επιτακτική ανάγκη να λαμβάνουν

υπόψη τους διάφορες απόψεις και να καταβάλλουν προσπάθεια να παρουσιάσουν όλα τα επιχειρήματα με τον πιο ευνοϊκό τρόπο. Ο δάσκαλος παρουσιάζει ερωτήσεις για την προώθηση του διαλόγου και μπορεί να υποστηρίξει και να υπερασπιστεί μια μειοψηφική άποψη για να αποτρέψει μια πρόωρη συμφωνία. Η τρίτη δραστηριότητα αναφέρεται ως Μοντέλο συζήτησης για δημόσια θέματα. Κατά τη διάρκεια αυτής της δραστηριότητας, ο εκπαιδευτικός χωρίζει την τάξη σε μικρότερες ομάδες συζήτησης προκειμένου να αντιμετωπιστούν αμφιλεγόμενα θέματα. Πριν από τη δραστηριότητα, οι μαθητές λαμβάνουν οδηγίες σχετικά με τις τεχνικές διεξαγωγής παραγωγικών και ευγενικών συζητήσεων και αναμένεται να εφαρμόσουν αυτές τις δεξιότητες κατά τη διάρκεια της ακόλουθης άσκησης. Ο εκπαιδευτικός παρατηρεί κυρίως τις συζητήσεις, αξιολογώντας τους μαθητές με βάση την ικανότητά τους να συμμετέχουν σε λογικό και ευγενικό διάλογο. Κατά καιρούς, ο εκπαιδευτικός μπορεί να αμφισβητήσει την ανάλυση των μαθητών ή να ενθαρρύνει μια μειοψηφική οπτική γωνία για την ενίσχυση των συζητήσεων (Hess, 2009). Οι τεχνικές αυτές είναι πολλά υποσχόμενες, επειδή συνδυάζουν αποτελεσματικά θεωρητικές έννοιες με πρακτική εφαρμογή, δίνοντας έμφαση στη διδασκαλία μέσω και παράλληλα με τη συζήτηση. Οι δραστηριότητες αυτές διευκολύνουν την απόκτηση γνώσεων και την καλλιέργεια δεξιοτήτων μέσω της συμμετοχής σε συζητήσεις υψηλής ποιότητας. Ακόμη, λειτουργούν τόσο ως μέσα απόκτησης γνώσεων για συγκεκριμένα θέματα όσο και ως ευκαιρίες για την καλλιέργεια δεξιοτήτων σε ευγενική δημοκρατική συζήτηση (PresidentialCommissionfortheStudyofBioethicalIssues, 2016).

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Επί του παρόντος, η βιοηθική χαρακτηρίζεται ως η διεπιστημονική διερεύνηση της πρακτικής ηθικής, με ιδιαίτερη έμφαση στην επίλυση ηθικών δυσχερειών που προκύπτουν από τις εξελίξεις στη γενετική, την ιατρική, τη βιολογία και την έρευνα. Κύριος στόχος είναι η επίτευξη μιας ευνοϊκής ισορροπίας μεταξύ των πλεονεκτημάτων και των μειονεκτημάτων των τεχνολογικών εφαρμογών και η προστασία της ανθρώπινης αξιοπρέπειας με τη μείωση των πιθανών κινδύνων, ενώ παράλληλα προωθείται η παραγωγή νέων γνώσεων για την ενίσχυση και την ευημερία της ανθρωπότητας.

Η εμφάνιση της βιοηθικής προήλθε από την πρόοδο της ανθρώπινης ικανότητας να χειρίζεται και να κυβερνά τη ζωή σε όλες τις πτυχές της, η οποία διευκολύνεται από την πρόοδο των σύγχρονων τεχνολογιών και της επιστημονικής γνώσης. Κατά συνέπεια, κρίθηκε απαραίτητο να θεσπιστεί ένα ηθικό πλαίσιο για τον περιορισμό των απεριόριστων ενεργειών και της ελευθερίας των ατόμων, με στόχο να αποτραπούν πιθανοί μελλοντικοί κίνδυνοι στον τομέα της φύσης και της βιολογίας.

Ο τομέας της βιοηθικής έχει από την ίδρυσή του εμπλέξει επαγγελματίες από διάφορους τομείς, κυρίως φιλοσόφους, νομικούς και θεολόγους. Κατά την τελευταία δεκαετία του 20ού αιώνα, η συμμετοχή των κοινωνικών επιστημόνων στη βιοηθική έρευνα απέκτησε μάλιστα ιδιαίτερη σημασία. Έχουν διεξαχθεί έρευνες για την αξιολόγηση των απόψεων του κοινού σχετικά με τις εξελίξεις στις βιοεπιστήμες, όπως η ξενομεταμόσχευση και η γενετική επεξεργασία. Δημιουργήθηκαν μάλιστα προγράμματα για την ενίσχυση της γνώσης του κοινού σχετικά με αυτές τις εξελίξεις, με αποτέλεσμα τη διαμόρφωση ξεχωριστών κλάδων μελέτης στη βιοηθική και τις κοινωνικές επιστήμες, δηλαδή της κατανόησης του κοινού και αργότερα της εμπλοκής ή συμμετοχής του κοινού.

Επί του παρόντος, η βιοηθική κατέχει ιδιαίτερη σημασία και χαρακτηρίζεται από τον περίπλοκο χαρακτήρα της τόσο σε θεωρητικό όσο και σε πρακτικό επίπεδο. Αν και είναι ένας σχετικά εκκολαπτόμενος κλάδος, επί του παρόντος πρωτοστατεί στην αντιμετώπιση θεμελιωδών ανθρώπινων αναγκών και επιθυμιών. Κάθε μέρα, νέα ερωτήματα αναδύονται στο προσκήνιο της βιοηθικής συζήτησης, διεγείροντας σημαντικές διαβουλεύσεις και προβληματισμούς. Επί του παρόντος διεξάγεται

μια σημαντική συζήτηση σχετικά με το αν η βιοηθική θα πρέπει να επικεντρώνεται κυρίως στον ιατρικό τομέα, περιλαμβάνοντας την ιατρική, την κτηνιατρική, τη νοσηλευτική, τη φαρμακευτική και τη βιολογική έρευνα που αφορά ανθρώπινες ζωές ή αν θα πρέπει να θεωρηθεί ως ένας ευρύτερος κλάδος, συγγενής με τη σύγχρονη πρακτική ηθική εν γένει. Τα ερωτήματα αυτά, τα οποία προκαλούν επιστημονικές συζητήσεις, δεν μπορούν να απαντηθούν οριστικά με τη χρήση εμπειρικών μεθόδων και οδηγούν σε διαρκείς και μακρόχρονες συζητήσεις.

Ως εκ τούτου, είναι απαραίτητη η αφοσίωση και η συνεργασία όλων των ατόμων που είναι υπεύθυνα για τη διαφύλαξη της βιοηθικής και των πλεονεκτημάτων της. Ταυτόχρονα, είναι ζωτικής σημασίας να αναγνωριστεί ότι η εκπαίδευση στη βιοηθική δεν πρέπει να αναβληθεί μέχρι να επιτευχθεί μια οριστική λύση όσον αφορά τα επιστημονικά χαρακτηριστικά και την επιστημονική ακεραιότητα της βιοηθικής, καθώς και την κατηγοριοποίησή της ως επαγγελματικό ή γενικό πεδίο μελέτης και εφαρμογής. Η κοινωνία μαστίζεται από μια πληθώρα προκλήσεων, συμπεριλαμβανομένων των προβλημάτων υγείας, της ρύπανσης του περιβάλλοντος, της βίας, των συγκρούσεων, της ανθρώπινης απάθειας, των εγκληματικών δραστηριοτήτων και διαφόρων άλλων προβλημάτων. Κάθε μία από αυτές τις καταστάσεις απαιτεί άμεση και αποφασιστική ανθρώπινη αντίδραση. Ως εκ τούτου, είναι ζωτικής σημασίας να ενσωματωθεί η διδασκαλία της βιοηθικής σε όλα τα εκπαιδευτικά ιδρύματα.

Από τις αρχές της δεκαετίας του 1970, παρατηρείται σαφής αύξηση της ενσωμάτωσης του βιοηθικού στοχασμού τόσο στα προγράμματα σπουδών της δευτεροβάθμιας όσο και της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Υπάρχει μια αυξανόμενη τάση στο επίπεδο της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης να ενσωματώνεται η έρευνα για τη δημόσια πολιτική και την ηθική στην εκπαίδευση στις φυσικές επιστήμες και να προστίθενται βιοηθικά θέματα στα μαθήματα κοινωνικών επιστημών. Αρκετά εκπαιδευτικά ιδρύματα παρέχουν μαθήματα βιοηθικής τα οποία είναι ιδιαίτερα επιθυμητά από τους μαθητές που φιλοδοξούν να εργαστούν στον τομέα της υγείας, καθώς και από άλλους με ευρύ ενδιαφέρον για τα θέματα που εξετάζονται στα μαθήματα αυτά. Επιπλέον, έχει αυξηθεί σημαντικά ο αριθμός των μεταπτυχιακών προγραμμάτων που παρέχουν ανώτερα πτυχία ή πιστοποιητικά στη

βιοηθική, παγιώνοντας το καθεστώς της ως ξεχωριστού και επίσημα αναγνωρισμένου τομέα ακαδημαϊκής έρευνας.

Η βιοηθική είναι απαραίτητη σε κάθε σύγχρονη δημοκρατική κοινωνία. Είναι ζωτικής σημασίας να ενσωματωθεί η εκπαίδευση στη βιοηθική σε όλες τις εκπαιδευτικές βαθμίδες, προκειμένου να εξοικειωθούν τα νέα άτομα με τα τρέχοντα ζητήματα και να τους δοθούν οι κατάλληλες προσεγγίσεις για να κατανοήσουν και να αντιμετωπίσουν τα περίπλοκα βιοηθικά διλήμματα που ανακύπτουν στη σύγχρονη κοινωνία. Ο κύριος στόχος είναι να δημιουργηθούν οι απαραίτητες συνθήκες, μέσω της διάδοσης πληροφοριών και της προώθησης της συμμετοχής, ώστε να καταστεί δυνατή μια αξιοπρεπής ζωή στην σύγχρονη αλλά και μελλοντική κοινωνία που επηρεάζεται από την πρόοδο της επιστήμης και της τεχνολογίας.

Τις τελευταίες δεκαετίες, υπάρχει η απαίτηση η εκπαίδευση να συμπεριλάβει στις πρακτικές της τον βιοηθικό εγγραμματισμό. Ο βιοηθικός εγγραμματισμός συνεπάγεται την προώθηση των βιοηθικών αρχών και αξιών μέσω της εκπαίδευσης. Κύριος στόχος είναι η βελτίωση της αυτογνωσίας των ατόμων και της αίσθησης του ανήκειν σε διάφορες κοινωνικές ομάδες, ανεξαρτήτως κλίμακας. Η κατανόηση του βιοηθικού εγγραμματισμού επιτρέπει στα άτομα να αναγνωρίζουν, να κατανοούν και να αντιμετωπίζουν τις ηθικές προκλήσεις σε διάφορες πτυχές της ζωής τους, τόσο ως άτομα όσο και ως μέλη μιας ομάδας.

Η πρόοδος της βιοτεχνολογίας και της κυτταρικής βιολογίας τις τελευταίες δεκαετίες συνοδεύεται από ηθικούς προβληματισμούς. Τα οφέλη και τα πιθανά μειονεκτήματα των βιοτεχνολογικών ανακαλύψεων, όπως η γενετική μηχανική, η έρευνα των βλαστοκυττάρων, η κλωνοποίηση, το πρόγραμμα για το ανθρώπινο γονιδίωμα και τα γενετικά τροποποιημένα είδη, αποτελούν μείζονες προβληματισμούς στον σύγχρονο πολιτισμό.

Στο πεδίο της επιστημονικής έρευνας, το θέμα της ηθικής έχει αποκτήσει σημαντική προβολή ως αποτέλεσμα των σχετικών ιατρικών πειραμάτων που διεξάγονται στον τομέα της γενετικής. Ως αποτέλεσμα, έχουν καταβληθεί προσπάθειες για την ενίσχυση της προβολής της βιοηθικής, ειδικά στα ερευνητικά ιδρύματα και τις ιατρικές σχολές, με την τάση αυτή να επεκτείνεται σταδιακά και σε άλλους

τομείς της εκπαίδευσης. Αρχικά, η εκπαίδευση στη βιοηθική συμπεριλήφθηκε στα προγράμματα σπουδών της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης για να στοχεύσει ειδικά και να μειώσει τις παρεξηγήσεις του κοινού. Η έμφαση αυτής της διδασκαλίας δόθηκε σε ιατρικά και υγειονομικά θέματα, όπως η γονιδιακή θεραπεία και η ευθανασία. Τα μαθήματα αυτά αποσκοπούν κυρίως στο να εφοδιάσουν τους φοιτητές με την ικανότητα να αναγνωρίζουν και να αντιμετωπίζουν τις ηθικές προκλήσεις και αξίες στον τομέα της ιατρικής. Ωστόσο, η τάση αυτή δεν άργησε να εξαπλωθεί.

Η συμπερίληψη της βιοηθικής, ενός τομέα της ηθικής που ασχολείται με τα ηθικά διλήμματα που προκύπτουν από την ιατρική και βιολογική έρευνα, στο σχολικό πρόγραμμα σπουδών είναι απαραίτητη για διάφορους λόγους. Η ενσωμάτωση αυτή όχι μόνο προάγει την ευημερία των μαθητών αλλά και προωθεί την ανάπτυξη δεξιοτήτων που θα είναι ζωτικής σημασίας για τις μελλοντικές τους προσπάθειες. Η διδασκαλία της βιοηθικής επιτρέπει στους μαθητές να καλλιεργήσουν μια βαθύτερη κατανόηση των ηθικών προεκτάσεων που συνδέονται με τις εξελίξεις στους τομείς της βιολογίας και της ιατρικής. Επιπλέον, προάγει την ανάπτυξη ικανοτήτων κριτικής σκέψης και παρακινεί τους μαθητές να συμμετέχουν ενεργά σε διεισδυτικές συζητήσεις σχετικά με περίπλοκα ηθικά προβλήματα. Η ενσωμάτωση της βιοηθικής στην πρωτοβάθμια, δευτεροβάθμια και τριτοβάθμια εκπαίδευση μπορεί να εκπαιδεύσει αποτελεσματικά τους μαθητές με τις βασικές δεοντολογικές γνώσεις και τις ικανότητες λήψης αποφάσεων που απαιτούνται για μελλοντικά επαγγέλματα στον τομέα της υγείας ή σε συναφείς τομείς.

Η δευτεροβάθμια εκπαίδευση, στην οποία δίνει ιδιαίτερη έμφαση η παρούσα έρευνα, επικεντρώνεται σε μαθητές που βρίσκονται σε ένα κρίσιμο στάδιο της ανάπτυξής τους, όπου διαμορφώνουν τις ηθικές πεποιθήσεις και στάσεις τους. Η εφηβεία αναφέρεται στη μεταβατική εποχή μεταξύ της παιδικής ηλικίας και της ωριμότητας. Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, τα άτομα έχουν την αυτονομία να υιοθετήσουν ή να απορρίψουν οποιαδήποτε κοινωνική ταυτότητα ή τρόπο έκφρασης. Φτάνοντας στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, τα παιδιά συνήθως εκτίθενται σε στερεότυπα των μέσων ενημέρωσης. Κατά τη διάρκεια αυτού του σταδίου, οι έφηβοι καλλιεργούν ξεχωριστές απόψεις σχετικά με τις δικές τους ταυτότητες και τις κοινωνίες στις οποίες ανήκουν.

Κατά τη διάρκεια της εφηβείας, οι έφηβοι συχνά αντιμετωπίζουν την πρόκληση να λαμβάνουν ηθικές αποφάσεις μόνοι τους, χωρίς τη συμβουλή ή την επιρροή των γονέων, των κηδεμόνων ή των δασκάλων τους, παρά τον κρίσιμο χαρακτήρα αυτού του σταδίου στη ζωή τους. Για να αναπτύξουν οι μαθητές γυμνασίου και λυκείου ικανότητες στην πολιτική, την εκπαίδευση, την υγειονομική περίθαλψη, την έρευνα και την κοινωνική πρόνοια, είναι ζωτικής σημασίας να διδαχθούν δεξιότητες επίλυσης προβλημάτων ή αντιμετώπισης προβλημάτων που θα ανακύψουν στη ζωή τους. Αυτές οι δεξιότητες θα τους δώσουν τη δυνατότητα να λαμβάνουν ηθικές αποφάσεις που έχουν αντίκτυπο τόσο στη δική τους ζωή όσο και στις ζωές των άλλων.

Οι μαθητές λυκείου είναι σε κατάλληλη ηλικία για να μελετήσουν τη βιοηθική λόγω της ταυτόχρονης γνωστικής, συναισθηματικής και φυσικής ανάπτυξής τους σε αυτόν τον τομέα. Με τη συμπλήρωση περίπου έξι ετών από την εγγραφή τους στο λύκειο, τα παιδιά θα αποκτήσουν νομική ενηλικίωση, αποκτώντας έτσι την εξουσία να παρέχουν συναίνεση και υποστήριξη σε πολιτικά κόμματα και παρατάξεις και να λάβουν αποφάσεις για τη ζωή τους. Θα έχουν επίσης τη νομική αυτονομία να εκφράζουν ανοιχτά τις απόψεις τους σχετικά με την υγειονομική περίθαλψη, την πολιτική, τη θρησκεία, την εκπαίδευση και άλλα κοινωνικοπολιτισμικά συστήματα, χωρίς να απαιτείται η έγκριση των γονέων ή των κηδεμόνων τους. Επίσης, ακόμη και κατά τη διάρκεια των σχολικών τους χρόνων, οι μαθητές ενδέχεται να αντιμετωπίσουν βιοηθικά διλήμματα που περιλαμβάνουν θέματα όπως η δωρεά οργάνων, η ευγονική, τα πειράματα σε ζώα, η παρένθετη μητρότητα, η υποβοηθούμενη αναπαραγωγή και άλλα φιλοσοφικά ζητήματα που αφορούν την επιστήμη, τη θρησκεία και τη φύση της ζωής. Ως εκ τούτου, είναι δικαιολογημένο να υποστηριχθεί ότι η περίοδος του λυκείου είναι η πλέον κατάλληλη στιγμή για τη σκόπιμη ενσωμάτωση μαθημάτων βιοηθικής στο εκπαιδευτικό πρόγραμμα.

Κλείνοντας, ο πρωταρχικός στόχος της εκπαίδευσης στη βιοηθική είναι να ενισχύσει την ικανότητα των μαθητών να εξασκούν την κριτική τους σκέψη και να προβαίνουν σε τεκμηριωμένες κρίσεις. Στόχος είναι να αποκτήσουν τα άτομα την ικανότητα να αξιολογούν τον αυξανόμενο όγκο πληροφοριών που συναντούν από πολλές πηγές στην καθημερινή τους ζωή και να προβαίνουν σε τεκμηριωμένες αποφάσεις που αφορούν βιοηθικά ζητήματα.

Η ενσωμάτωση της βιοηθικής στα προγράμματα των βιοεπιστημών έχει τη δυνατότητα να ενισχύσει την κριτική σκέψη και την ικανότητα λήψης αποφάσεων, καθώς ο τομέας αυτός δίνει σε μεγάλο βαθμό έμφαση στην πρακτική αξιοποίηση των επιστημονικών πληροφοριών. Στο πλαίσιο αυτής της διδακτικής προσέγγισης, οι μαθητές θα συμμετέχουν συνεργατικά στη διαδικασία αναγνώρισης της σημασίας της διερεύνησης ηθικών διλημμάτων που έχουν ιδιαίτερη σημασία στη σημερινή κοινωνία. Αυτό μπορεί να επιτρέψει στα άτομα να βελτιώσουν την κατανόησή τους και να κατανοήσουν την αυξανόμενη πολυπλοκότητα που προκύπτει από τις τεχνολογικές εξελίξεις.

Οι ερευνητές έχουν επινοήσει πρόσφατα πολλές παιδαγωγικές μεθόδους και προσεγγίσεις για την καθοδήγηση των μαθητών σχετικά με τις ηθικές διαστάσεις της επιστημονικής έρευνας. Οι σημερινοί μαθητές, είτε πρόκειται να φοιτήσουν σε ακαδημαϊκά ιδρύματα είτε όχι, σίγουρα θα εισέλθουν σε ένα σύνθετο περιβάλλον που θα επηρεάζεται από τις εξελίξεις στη βιοϊατρική και την αναπτυσσόμενη τεχνολογία κατά τη μετάβασή τους στην ενήλικη ζωή. Για να συμμετάσχουν αποτελεσματικά στον τρέχοντα διάλογο μεταξύ των φορέων χάραξης πολιτικής και των ανθρώπων και για να πραγματοποιούν καλά ενημερωμένες προσωπικές επιλογές, θα πρέπει να διαθέτουν τις απαιτούμενες γνώσεις, ικανότητες και κατανόηση των κοινωνικών και ηθικών προεκτάσεων που συνδέονται με την αναδυόμενη τεχνολογία. Ακόμη, η ενσωμάτωση της βιοηθικής στην εκπαίδευση μπορεί να συντελέσει σημαντικά στην αύξηση του ενδιαφέροντος και των κινήτρων των μαθητών και των μαθητριών. Τα παιδιά γενικά εισέρχονται στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση με αυξημένες προσδοκίες για τις φυσικές επιστήμες και με θετική στάση απέναντι στο μάθημα. Παρ' όλα αυτά, παρατηρείται μια αξιοσημείωτη μείωση του επιπέδου ενδιαφέροντος των μαθητών για τις φυσικές επιστήμες στις ανεπτυγμένες χώρες κατά τη διάρκεια των επόμενων ετών. Ένα κρίσιμο στοιχείο που συμβάλλει σε αυτό το ζήτημα είναι ότι ένα σημαντικό μέρος των γνώσεων που αποκτούν οι μαθητές θεωρείται μη σχετιζόμενο με τα ενδιαφέροντά τους. Η συνάφεια περιλαμβάνει πολλαπλές πτυχές, αλλά δεν προκαλεί έκπληξη το γεγονός ότι στον 21ο αιώνα, πολλά νέα άτομα βλέπουν την έλλειψη ηθικών ζητημάτων που αφορούν την επιστήμη στο εκπαιδευτικό τους πρόγραμμα και την αντιλαμβάνονται. Επιπλέον, τα θέματα βιοηθικής προσφέρουν εγγενώς νέες μεθόδους για την εμπλοκή των μαθητών στα θέματα που διδάσκονται στα σχολεία. Ο τομέας της βιοηθικής είναι προσιτός σε άτομα με διαφορετικό βαθμό

ακαδημαϊκής επάρκειας και συχνά κεντρίζει το ενδιαφέρον. Επιπλέον, η αξιοποίηση των γνωστικών διαδικασιών και του λόγου στην εκπαίδευση στη βιοηθική, σε συνδυασμό με την ικανότητα διεξαγωγής ολοκληρωμένης έρευνας για την απόκτηση αξιόπιστων πληροφοριών που είναι απαραίτητες για την κατανόηση των περίπλοκων πτυχών των βιοηθικών θεμάτων, μπορεί να εφοδιάσει τους μαθητές με μεθοδολογίες ενδοσκόπησης και επίλυσης προβλημάτων, αυξάνοντας έτσι την ικανότητά τους για αναλυτική σκέψη.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Akabayashi, A. (Ed.). (2014). *The future of bioethics: International dialogues*. Oxford University Press (UK).

Araujo, J., C. Costa Gomez, A. Jacomo and S. Martins Pereira. (2017). Teaching bioethics in high schools. *Health Education Journal*. <https://doi.org/10.1177/00178969176905>

Asada, Y., Tsuzuki, M., Akiyama, S., Macer, N.Y., & Macer, D.R.J. (1996). High school teaching of bioethics in New Zealand, Australia and Japan. *Journal of Moral Education*, 25 (4), 401-420

Baker, R. (1998). A Theory of International Bioethics: The Negotiable and Non-Negotiable, *Kennedy Institute of Ethics Journal*, 8(3), 233-273.

Bernard, J. (1996). ΗΒιοηθική. Αθήνα: Τραυλός- Κωσταράκη.

Bettazzoli, N. (2015). A didactic model for teaching bioethics: didactic constructivism and narrative imagination. The co-construction of critical judgments, narration, and representation of emotions and feelings. *Procedia-Social and behavioral sciences*, 174, 2174-2183.

Bioethics Education: III. Secondary and Postsecondary Education ." *Encyclopedia of Bioethics* (2024) from Encyclopedia.com:

<https://www.encyclopedia.com/science/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/bioethics-education-iii-secondary-and-postsecondary-education>

Bishop, L. J. & Szobota, L. (2015). Teaching bioethics at the secondary school level. *Hastings Center Report*, 45(5), 19-25.

Butchart, S. Bigelow, J., Oppy, G., Korb, K., & Gold, I. (2009). Improving critical thinking using web based argument mapping exercises with automated feedback. *Australasian Journal of Educational Technology* 25(2), 268-291.

Callahan, D. (1973). Bioethics as a Discipline, *Hastings Center Studies*, 1(1), 66-73.

- Chadwick, R. (2023). *Bioethics*. Encyclopedia Britannica. <https://www.britannica.com/topic/bioethics>
- Chowning, J. T., J. C. Griswold, D. N. Kovarik, & L. J. Collins. (2012). Fostering critical thinking, reasoning, and argumentation skills through bioethics education. *PloS one*, 7(5), e36791.
- Donev, D., & Stojanov, T. (2019). The Possibility of Introducing Bioethical Education to High Schools and Faculties in North Macedonia: Original scientific article. *Pannoniana*, 3(1-2), 33-43.
- Evans, J. H. (2012). *The history and future of bioethics: A sociological view*. Oxford University Press, USA.
- Foot, P. (1977). Euthanasia, *Philosophy and Public Affairs*, 6(2), 85-112.
- Gardelli, Allerby & Persson, (2014), “Why philosophical ethics in school: Implications for Education in technology and in general”, in *Ethics and Education*, Vol 9, NO:1, pp.16-28, Routledge: Taylor & Francis Group.
- Gutierrez, S. B., & Yangco, R. T. (2014). Effects of bioethics integration on the critical thinking and decision-making skills of high school students. *International Journal of Learning, Teaching and Educational Research*, 6(1), 32-42.
- Hails, R. (2004). Bioethics for technology. *Current Opinion in Biotechnology* 15,250–253.
- Hess, D. (2009). *Controversy in the Classroom*. New York, NY: Routledge, p. 57.
- Iancu, M. (2014). Bioethical education in teaching Biology. *Procedia-Social and behavioral sciences*, 127, 73-77.
- Ike, C. G. & Anderson, N. (2018). A proposal for teaching bioethics in high schools using appropriate visual education tools. *Philosophy, Ethics, and Humanities in Medicine*, 13(1), 1-5.
- IEP (2023). Bioethics. Διαθέσιμο στον ιστότοπο: <https://iep.utm.edu/bioethics/>

- Jones, A. (2007). Research and development of classroom-based resources for bioethics education in New Zealand. Hamilton, NZ, Wilf Malcolm Institute of Educational Research, School of Education, University of Waikato
- Kabir, A. & Imam, M. (2010). Understanding lessons of ethics in the primary education of Bangladesh. *Bangladesh Journal of Bioethics*, 1(3), 47-51.
- Kamilan, I.H., Ashiqin, Z., & Amin, L. (2011). Teaching of bioethics and biotechnology law in Malaysian law schools. *Procedia Social and Behavioral Sciences* 15, 1518– 1520.
- Kihlbom, U. (2000). Guidance and Justification in Particularistic Ethics, *Bioethics*, 14(4), 287-309.
- Klugland, H. (2001). “Teaching Bioethics Group Report and Final Discussions”. *Teaching Bioethics*. November 2001. Organized by the Nordic Committee on Bioethics. pp:135- 141.
- Kuhse, H., & Singer, P. (2009). What is bioethics? A historical introduction. *A companion to bioethics*, 1-11.
- Lee, L.W. (2011). Behavioral bioethics: notes of a behaviourist economist. *The Journal of Socio-economics* 40, 368-272.
- Macer, D. (2001). Where do we learn bioethics and avenues for bioethics education. Georgetown University.
- Macer, D. (2004). Bioethics education for informed citizens across cultures. *School Science Review*, 86, 83-86.
- Martensen, R. (2001). The history of bioethics: an essay review. *Journal of the history of medicine and allied sciences*, 56(2), 168-175.
- Morales-González, Á., Tirado-Lule, J. M., González-Cisneros, A., López-De-León, E. O., Sanchez-Morales, A., & Manzanilla-Granados, H. M. (2018). Bioethics in Education. *InTech*. doi: 10.5772/intechopen.74519
- Mori, M. (2010). *Manuale di bioetica: verso una civiltà biomedica secolarizzata*. Firenze: Le Lettere

- Nussbaum, M. (1988). Non-relative Virtues: An Aristotelian Approach, *Midwest Studies in Philosophy*, 13(1), 32-53.
- Nussbaum, M. (1990). Aristotelian Social Democracy. In: R.B. Douglas, G. Mara & H. Richardson (Eds.), *Liberalism and the Good*. New York: Routledge, 203-252.
- Oakley, J. (2009). A Virtue Ethics Approach. In: H. Kuhse & P. Singer (Eds), *A Companion to Bioethics*, 2nd ed., Oxford: Wiley-Blackwell, 91-104.
- Oakley, J. & Cocking, D. (2001). *Virtue Ethics and Professional Roles*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Presidential Commission for the Study of Bioethical Issues (PCSB). (2011, September). “Ethically Impossible” STD Research in Guatemala from 1946 to 1948. Washington, DC: PCSBI, p. 2-3.
- Presidential Commission for the Study of Bioethical Issues (Bioethics Commission) (2016), *Bioethics for Every Generation: Deliberation and Education in Health, Science, and Technology*, Washington 2016, διαθέσιμο στο <http://www.bioethics.gov/node/5267>
- Resnik, D. (2021). *Bioethics*. National Institute of Environmental Health Sciences.
- Rizvi, D., & Shekhani, S. (2023). Bioethics and adolescents: a comparative analysis of student views and knowledge regarding biomedical ethics. *International Journal of Ethics Education*, 8(1), 165-176.
- Robb, A., Etchells, E., Cusimano, M., Cohen, R., Singer, P.A., & McKneally, M. (2005). *The American Journal of Surgery* 189:453-457.
- Robelen, E. W. 2021. Educators to explore teaching bioethics in high school. *Education Week*. <https://www.edweek.org/education/educators-to-explore-teaching-bioethics-in-high-school/2012/10>.
- ROSE project (2009), *The Relevance of Science Education*. English publications. Available at: <https://roseproject.no/publications/englishpub.html>.

- Sadler, T. D., & Donnelly, L. A. (2006). Socioscientific argumentation: The effects of content knowledge and morality. *International Journal of Science Education*, 28(12), 1463-1488.
- Selvakumar, D., & Joseph, L. B. M. (2004). The importance of including bio-medical ethics in the curriculum of health education institutes. *Education for Health* 17(1), 93-96.
- Solomon, M. Z., Vannier, D., Chowning, J. T., Miller, J. S. & Paget, K. F. (2016). The pedagogical challenges of teaching high school bioethics: Insights from the exploring bioethics curriculum. *Hastings Center Report*, 46(1), 11-18.
- Stolper, M., Molewijk, B., & Widdershoven, G. (2016). Bioethics education in clinical settings: theory and practice of the dilemma method of moral case deliberation. *BMC Medical Ethics*, 17, 1-10.
- Taj, R., & Khan, A. (2018). Importance of bioethics in healthcare. *Pakistan Journal of Neurological Sciences (PJNS)*, 13(1), 4-5.
- Turens, J.F. (2005). Teaching research integrity and bioethics to science undergraduates. *Cell Biology Education* 4, 330-334.
- Vidalis T.(Τάκης Βιδάλης) (2019). Interdisciplinarity and Education in Bioethics. *Bioethica*, 5(2). <https://doi.org/10.12681/bioeth.21574>
- Willens M. (2013). Ninth grade: the most important year in high school. *The Atlantic* 2013. Page available at <https://www.theatlantic.com/education/archive/2013/11/ninth-grade-the-most-important-year-in-high-school/281056/>.
- Αλαχιώτης, Στ. (2017). Βιοηθική, Αναφορά στους γενετικούς και τεχνολογικούς νεωτερισμούς. Αθήνα: Λιβάνη.
- Γλυκοφρύδη Αν. & Ζαπουνίδου Μ. (2019). Η Βιοηθική στην Εκπαίδευση. *Βιοηθικά*, 13-29.
- Δραγώνα – Μονάχου, Μ. (2002). Ηθική και βιοηθική. Φιλοσοφικοί προβληματισμοί σε θέματα ιατρικής ηθικής και βιοηθικής. *Επιστήμη & Κοινωνία*, 8-9, 1-26.

Εθνική Επιτροπή Βιοηθικής &Τεχνοηθικής (2021). Τι είναι η βιοηθική. Διαθέσιμοστονιστότοπο:
bioethics.gr

Ζησιμάτου-Καλομοίρη, Α. (2023). *Τα ανθρώπινα δικαιώματα στο πλαίσιο της βιοηθικής: γνωσιοθεωρητικές, πρακτικές και εκπαιδευτικές διαστάσεις* (Doctoraldissertation, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών (ΕΚΠΑ). ΣχολήΦιλοσοφική. Τμήμα Φιλοσοφίας).

ΜπαλατσούΜ.&ΘεολόγουΚ.(2020).

Οιαπόψειςεκπαιδευτικώνγιατην εισαγωγήτηςΒιοηθικήςωςδιδακτικούαντικειμένουστηνΠρωτοβάθμιαΕκπαίδευση, *International Journal of Educational Innovation*, 2, 7, 155-165.

Μπαμπινιώτης Γ. Δ. (2005). Λεξικό Νέας Ελληνικής, 2η Έκδοση. Κέντρο Λεξικολογίας Ε.Π.Ε.

Πρωτοπαπαδάκης Ε. Δ. (2021). Η Βιοηθική και ο γενναίος, νέος κόσμος. *Ηθική. Περιοδικό φιλοσοφίας*, (13), 7–12. <https://doi.org/10.12681/ethiki.25962>

Πρωτοπαπαδάκης, Ε. Δ. (2013). *Κλωνοποίηση και Βιοηθική*. Αθήνα: Παπαζήση.

Σαλαμούρας, Γ. (2022). «Η αναγκαιότητα της βιοηθικής στην εκπαίδευση: Μια πρώτη φιλοσοφική προσέγγιση», στο: *Εκπαίδευση στον 21ο αιώνα: σύγχρονες προκλήσεις και προβληματισμοί* (επιμ. Σούλης, Σ, & Λιακοπούλου, Μ.), Πρακτικά Διεθνούς Επιστημονικού Συνεδρίου, Ιωάννινα, Gutenberg.